

8

04015

8

O B S A H :

Z archivu	-----	1
Interview s	Josephem B E U Y S E M	2
b á s n ě	Daniel K e y .	10
"My nejsme vrazi" /povídka/	Zbyněk Benýšek	13
b á s n ě	Miloš L i b i c h	20
b á s n ě	Milan V r a b e c	22
"Umění eseje" /studie/	E w a Bieňkowska	29
"Choulostivé věci" /úvaha/	Henryk Jankowski	33

K A F K A

"Kříženec" /povídka/	Franz K a f k a	37
"Franz Kafka /báseň/	Ivan D I V I Š	38
"Objevitel metody" /referát/	Eduard Goldstücker	39
"Franz Kafka" /Studie/	Klaus WAGENBACH	40
"Vzpomínky na Franze Kafku"	Emil U t i t z	67
"Poznámka k Franzi Kafkovi"	Edwin M u i r	69
"Franz Kafka a český národ"	Petr D e m e t z	71

ČLOVĚK NEBO STROJ ?	křesťanská úvaha	75
básně	f. h. richard ...	80

IKONOGRAFIE:

Fotografie	- f.h. richard
Ilustrace	- Jiří Bureš, str.40
	- Petr Frog, str.67
	- Andy Warhol, st.69

SLOVO 8: SLOVO 8: SLOVO 8: SLOVO 8: SLOVO 8: SLOVO 8: SLOVO 8: SLOVO 8:

CAD PRESS : JANUAR 1981 LEDEN // CAD PRESS : LEDEN 1981 JANUAR //

slovo slovo slovo slovo slovo slovo slovo slovo slovo slovo slovo slovo slovo

Když líčíme rozmach naší péče o kulturní potřeby pracujícího lidu, těžko můžeme uvést nějaké srovnání se stavem ze první republiky, v níž byly kulturní prostředky věnované státem pro potřebu pracujících mas zcela nicotné, přičemž pracující lid byl vyřazen z konzumu těch nejhodnotnějších kulturních statků. Vzpomeňme např., že díla básníků ze první republiky se vydávala ne ve větším nákladu než loco exemplářů. Vzpomeňme, že opery a symfonické skladby hudebních tvůrců byly nedostupné pracujícím lidem. Vzpomeňme, že až do naší éry byla velká část pracujících lidí, kteří se nikdy nedostali do Národního divadla a nemohli si dopřát ani splnění své tužby - viděti "Prodanou nevěstu"...

V ideologickém smyslu jest ze všech umění nejvýznamnější umění slovesné, umění básníků, spisovatelů, dramatiků atd. Od těch si stále slibujeme, že přijdou odhodlaně vpředu celé fronty uměleckých a kulturních pracovníků a že budou svými díly uchvacovat duše, srdce, city širokých mas a že budou svými básněmi a dramaty inspirovat a strhovat k novým velkým dílům všechny druhé umělecké tvůrce...

Nových hudebních děl utěšeně přibývá, jak o tom svědčí přehlídky nové hudební tvorby, jež se stále častěji konají a jsou naší zvláštností. Dlužno říci, že naši hudební skladatelé složili již některá významná nová díla. Avšak celkově nová hudební tvorba nedosahuje ještě žádoucí umělecké účinnosti. Zdá se, že právě ti mladší, naděšní skladatelé se až příliš upjali na kantáty, vidouce ve slovním textu, podtrženém hudbou, těžiště ideologického obsahu, a zapomínajíce, že především sama hudba musí mluvit k duším a srdcům lidí, jak to říká soudruh Nejedlý. Přitom je třeba litovat, že tito mladí talentovaní a vzdělaní hudební skladatelé si nedají práci s tím, aby složili vskutku krásné, radostné a povzbudivé písně, jež by si lidé a zvláště mládež mohla lehce zpívat. Stále si říkáme, jak bychom dnes byli vděční za nějakého nového Knocha.

...Přáli bychom si, aby i druzí význační malíři, grafikové a sochaři věnovali své umění novým tématům a zasloužili si nová laureátství.

Beze sporu dlouhá doba vlády formalismu vyevřuje, že řada malířů se těžce propracovává k realistickým způsobům tvorby... Výtvarní umělci, kteří měli možnost navštívit Sovětský svaz a poučit se tu, mají proto za úkol konsolidovat síly našeho výtvarného umění na platformě socialistického realismu a zahájit vskutku novou éru našeho malířství a sochařství...

...Náš boj proti kosmopolitismu směřoval ve skutečnosti proti znehodnocení a povýšeneckému anižování naší národní kultury a kultury spřátelených národů. Směřoval k ochraně naší země před vlivy úpadkové zkaženosti, jež americký imperialismus záměrně šíří, aby podermal zdravé kořeny národních kultur západních evropských a druhých národů...

My jsme si dobře vědomi, že na př. estrádní zábavné programy mají mnohdy velmi pochybnou hodnotu. Pro pobavení lidí jsou někdy voleny způsoby, jež patří minulosti a jež sloužily pro pobavení kapitalistických z-bohatlíků. Přirozeně, pěstování takovýchto způsobů zábavy nedopustíme. ...Naší snahou bude; zajistit pracujícímu lidu zábavu a radostné veselí hodnotnými kulturními způsoby.

Nemůžeme spatřovat vhodný styl zábavy ve všelijakých omšelých měšťáckých šantánových produkcích. Vážným úkolem bude pomáhati při vypracování nového programu estrád a zábav... Vzpomeňme toho, jak Julius Fučík pomáhal před válkou svými radami "Osvobozenému divadlu". Pokládáme nyní za důležitou otázku - otázku satirických divadel... V žádném případě však nelze pokládat za přípustnou satiru - zesměšňování činnosti strany, což se někdy děje. Ani stín bany nebo posměchu se nesmí dotknouti naší slavné, rodné strany, jež si zaslouží, aby byla ve svrchované míře ctěna a milována. A totéž se týká naší lidové vlády. Se satirou si nelze zahrávat, nemáme-li v nesprávném podání prospívat reakčním živlům!

INTERVIEW • JOSEPH BEUYSE

Annelie Pohlenová: Pane Beuysi, již po léta bojujete proti kulturnímu podniku, který nazýváte restriktivním. V r. 1969 jste v časopise "Kunst und Erziehung" /Umění a výchova/ označil "tvořivé" za nemorální. Jak to myslíte?

Joseph Beuys: Měl jsem na mysli tvořivé v souvislosti s pojmem tvůrčího, který se vztahuje na každého, je tedy antropologický a jako tvůrčí princip se vztahuje na všechny problémové oblasti společnosti. Měl jsem na mysli tvořivé, jak se objevuje v ideologizované pedagogice umění, že se zůstává u tvořivého, jako by tím bylo řečeno něco o tvůrčích možnostech umění, tedy toto tradiční chápání tvořivého.

A.P.: V jakém smyslu myslíte "restriktivní" kulturní podnik?

J.B.: Většinou neříkám "restriktivní", ale redukovaný. Jako restriktivní označuji veškerý kulturní podnik a umělecký podnik, jak v současnosti existuje v pedagogice umění, v dějinách umění, v tom, co se dělá na univerzitách, v tom, co je činnost galerií, umělecký trh, vzdělávání umělců na akademích. To všechno na rozdíl od rozšířeného pojmu umění patří ke značně redukovanému modernímu kulturnímu podniku, který se již netýká otázek života, společnosti, otázek tvoření v nejširším smyslu. Je to pojem umění, který se tak tradičně stal na základě figurace společnosti. Podobá, které společnost nabyla v průběhu dějin, brání kreativitě lidí, brání svobodnému rozvíjení společnosti a nemůže se vztahovat na budoucí zařazenou společnost.

A.P.: Proti tomuto redukovanému pojmu umění nebo kultury jste postavil svůj rozšířený pojem umění. Je "rozšířený pojem umění" především pojmem procesuálním?

J.B.: Ano, je to procesuální pojem a samozřejmě se vztahuje na přeměnu pojmu kultury vůbec; nejprve by muselo být objasněno, co všechno kultura vůbec zahrnuje.

V tomto rozšířeném pojmu umění není právní forma, právní figurace, tedy demokratické bytí naprosto vůbec vyloučeno z tvůrčího principu; stejně tak ne ani hospodářské otázky, peněžní otázky. Bylo by možné stanovit formulku: Rozšířený umělecký podnik, pokud se dále neredukuje do kulturního podniku, kde vládne svoboda hlupáků pro produkující umělce, aktéry se skupující se kolem umělců, se bezpochyby vztahuje na ekonomické. Ale tím, že se rozšiřuje až k ekonomickému umění také pojem ekonomie. Rozšířený pojem umění se stává také rozšířeným pojmem ekonomie.

Konkrétně by to znamenalo: Rozšířený pojem umění je novým pojmem hospodářství. Nelze už již dále představovat, že nejzákladnější část hospodářství, totiž tam, kde se produkuje schopnostní nebo duchovní zboží - na školách, vysokých školách, univerzitách, v tisku, rozhlase a televizi - je zestátněna. Tedy to vše je naprosto radikálním modelem svobody.

A.P.: Nazval jste tento model "příinou demokracií". V jakém smyslu?

J.B.: Pojem "příímá demokracie" je v této celé věci detailní otázkou. V souvislosti s právní formou má tento pojem funkci sebeurčujícího faktoru uvnitř právní oblasti. Viděli jsme však již, že hovoříme o kulturních podnicích nebo o kulturních pracovních kolektivech, školách, univerzitách, tisku, rozhlase a televizi na jedné straně a na druhé straně že hovoříme o pracovních kolektivech, které vyrábějí uvnitř průmyslového sektoru fyzické zboží k fyzické spotřebě. Zde spočívá nutnost tyto věci právně regulovat. To je oblast demokracie. Zde by se příímá demokracie stala bezprostředním vyjádřením lidské kreativity na právní formě. Je to tedy ve skutečnosti střední pozice, to, co by se dosadilo, co se v současnosti nazývá státem.

- A.P.: Tedy jako umělec Beuys byste hájil odstranění institucí, odstranění státu ?
- J.B.: Ano, byl bych pro odstranění institucí, státu, jak tu existují v současnosti.
- A.P.: Různě jste psal, říkal, že kreativita, tvůrčí síla, je kapitálem každého jednotlivce.
- J.B.: Ve skutečnosti tomu tak je. Jenom na to lidé správně nepobíhají. Tím, že jevy, které tu v současnosti existují, označují chybnými pojmy, zstávají stát u kapitalistických ideologií západního soukromého kapitalismu a východního státního kapitalismu. Nedovedou si představit, že to, co říká rozšířený pojem umění: "kreativita je kapitál", že to existuje již dlouho. Neboť když lidé proudí na pracovní místa, potom si s sebou nepřinášejí nic jiného než své schopnosti. Na základě těchto schopností vyrobí potom ve spojení s přírodními látkami odpovídající zboží, výrobky. V průmyslové oblasti, kde se vyrábějí různé druhy fyzického zboží a provádějí služby, je to potom právě přírodní zboží. V kulturní oblasti je to schopnostní zboží, duchovní zboží, poznávací zboží, které je neopak předpokladem toho, že se může tvořit kapitál a proudit na pracovní místa. Když popíšeme celou věc čistě fenomenologicky bez ideologického předpokladu, potom vidíme, že rozšířený pojem umění ve skutečnosti již existuje. Vysocí rozvinutá průmyslová společnost je organizována na principu dělby práce, takže práce každého je prací pro každého. A to je sociální princip. Že to není ve vědomí a že neexistuje žádná směrnice a žádné tvůrčí principy pro to, co již vlastně existuje, je způsobeno tím, že kapitalistická ideologie zisku, vlastnictví a závislosti na mzdě přetvářejí pohled. Ti, kteří mají zisk z této organizace společnosti, trvají na tom, že ničitelský systém podmíněný dějinami způsobuje stále větší zlo.
- A.P.: Na jejich místo by tedy měla nastoupit samospráva pracovních kolektivů ?
- J.B.: Správně. Samospráva pracovních kolektivů, účelových spolků k řešení odpovídajících úkolů. Mocenský stát nahoře, který je pozůstatkem staré Boží milosti, před nímž mají mít lidé ještě dnes úctu, - m u s í b ý t o d s t r a n ě n .
- A.P.: Předpokládám, že k vaší představě kreativita = kapitál patří také uvědomování a svoboda ?
- J.B.: Ano, ale bylo by jistě neskutečností, kdybych při posuzování věci vycházel z toho, že bych musel říkat, že se člověk musí změnit. To nedělám. To řeknu teprve později: člověk se může změnit, když budou poměry zorganizovány tak, jak si to vyžaduje rozšířený pojem umění. Potom teprve bude možný vývoj člověka podle vyššího sebeurčení, vyššího a aktivnějšího spolupůsobení na všeobecné produkci, silnějšího uvědomování svobody, rovnosti a bratrství. Tedy říkám: Poměry mohou být změněny právě dnes, protože člověk je změněn již dávno tím, že pracuje pro druhé, že je skutečností, že ve výrobním způsobu založeném na dělbě práce nemůže být kapitálem nic jiného než lidské schopnosti, které na pracovních místech a využitím zdrojů vyrábí to, co lidé chtějí spotřebovat. Když je to dnes organizováno tak, že se při tom vykořisťuje a ničí příroda, potom jsou tím vinny tzv. hospodářské tlaky, úsilí vlastníků o zisk. Výrobní tlak musí spočívat v reklamních prostředcích a je založen na nutnosti dosáhnout zisku. Reklamní prostředky jsou však vlastnictvím státu a hospodářství. A když se na základě jejich ideologií lidé trvale manipuluje, potom se zničí uvědomění. Říkám: Když se to změní pojmově i organizačně, potom budou lidé pracovat rozumněji, než když jsou manipulací vedeni ke konzumnímu tlaku, k cizímu určení a ne ke kreativité a sebeurčení. Lidé jsou již tak daleko, že by princip rozšířeného pojmu umění mohl být organizačním principem pro celou společnost ve smyslu umění. Nejdříve tedy dávám na vědomí, že jsme v západním soukromém kapitalismu vlastně stejně zstáttnění, jako je tomu ve východním plánovaném hospodářství politických byr, protože totiž nejzákladnější část hospodářství, část, která produkuje kreativitu /kapitál/, je zstáttněná; životní představy, hospodářské pojmy, umělecké pojmy v podstatě vyplývají z ideologie mocenských zájmů. Prostřednictvím rozšířeného pojmu umění se objasní, že kapitál potřebný pro pokrok ve smyslu vývoje se vyvíjí v kulturní oblasti.

A.P.: Je vůbec možné při nedostatečné poznatelnosti světa založeného na dělbě práce odstranit nebezpečí manipulace a závislosti jedince?

J.B.: V tom okamžiku, kdy lidé vezmou sami do rukou veškerou svou produkci a prostřednictvím svobodných pracovních kolektivů, které v sobě obsahují demokratické právní normy, se uskuteční princip konkrétní samosprávy, který již máme ve Svobodné mezinárodní universitě /Free International University/. Potom již není podle rozšířeného pojmu umění možné z kreativního procesu přebírat moc, nebo žádným způsobem v takovém veličinovém uspořádání jako dnes. Bude to násilný pokrok, když se vytvoří nové peněžní právo, které jasně stanoví, že kreativita je kapitálem. Pojem kapitálu, který je dnes pevným hospodářským pojmem, musí zmizet a přeměnit se v právní dokument. Formálně vypadá tak jako naše peníze. Není to však žádná hospodářská hodnota. Je to právní dokument. V úvěru tedy, který poskytne Ústřední demokratická banka pracovním kolektivům, bude zachycena povinnost podniků poskytnout lidem pracovní místa, čímž se odstraní nezaměstnanost. Jako příjem opravňuje příjemce příjmů k získání spotřebního zboží. Potom proudí peníze = právní dokument, které již nemají žádný vztah k jednomu ze dvou proudů hospodářských hodnot, kreativitě a spotřebnímu zboží, zpět jako nehodnotný právní dokument do Ústřední demokratické banky.

A.P.: Tedy žádná akumulace peněz...

J.B.: Není již možná, nebo řekněme do jisté míry by byla akumulace možná ve spořitelnách, zvláštních orgánech ústředního bankovního systému, kde se kontrolují uložené peníze. To vše musí být zachyceno prostřednictvím účetnictví. Právní dokumenty nemohou být vyjmuty z oběhu nebo zneužity k mocenskému hromadění hospodářství. Tyto peníze jako právní dokument zajišťují rovnováhu v měřítku světového hospodářství. Jen pojem umění postihuje radikálně společnost jako budoucnost uvedenou do pohybu kapitálem kreativity!

A.P.: Pracovní kolektiv, který se sám spravuje, předpokládá vysoké vědomosti o potřebách společnosti. Jsou tyto vědomosti dosažitelné?

J.B.: Ano, je třeba stanovit, že tím ještě není nic řečeno o funkci ducha. Ale protože jistě věci je třeba v nadhledu regulovat celosvětově, je třeba myslet na funkci kulturního, tedy ducha. Každý člověk je duch. A to je možné udělat pouze prostřednictvím inspiračního systému, a to byl odjakživa systém rad. Demokratický právní pojem peníze je řízen inspiračním systémem. Jsou to rady, které jsou voleny ze základny, z pracovních kolektivů - jak se již dnes objevují náznaky - v dělnických radách, v podnikových radách. Co zde zní jako objev, je pouze to, co již existuje, "popsané odpovídajícími pojmy" /Wilhelm Schmundt/.

A.P.: Musel by být nejprve překonán rozkol mezi kapitálem a dělnickou radou?

J.B.: Správně. Aby proti systému rad, který má od základny až k podnikové radě za jistých okolností ještě spojení se základnou, nebyla shora postavena jiná rada, která zastupuje zájmy akcionářů a podnikatelů. Potom působí systém rad proti systému rad.

A.P.: Předpokládám, že kapitáloví vlastníci dnes pochopí, co máte na mysli. Je poznání zároveň předpokladem pro změnu?

J.B.: Dnes je třeba se dovolávat lidí přesně tam, kde se v systémech prakticky všichni podílejí. Nikdo není neviný. Zde nelze přesunout odpovědnost pouze na některé mocné. Člověk tedy musí pracovat sám na sobě a spelovat na úsudek lidí. To je úkolem Svobodné mezinárodní univerzity. Každého člověka je možno se dovolat, neboť je myslící bytostí.

A.P.: Vycházíte z toho, že každá kreativita má stejnou hodnotu?

J.B.: To právě ne, protože vzniká z různých schopností. Lidstvo je právě neslýchaně různorodé. Každý člověk je individuum. To souvisí s jeho svobodou, která se může vztahovat pouze na individualitu, na bod, kde z individuality vychází svoboda. A to také pouze na jednom zcela přesném bodě, totiž tam, kde je člověk myslící, tvůrčí bytostí, která si je vědoma svého myšlení a průběhu, jak se poznatky prostřednictvím Já dostávají do světa. Potom pochopí, že odevzdává něco zcela jiného než např.

3

Je odpověďová něco zcela jiného než např. jako bratr nebo sestra. Kreativita není stejná. Princip rovnosti a ní není naprosto nic společného. Zde se to zcela zaplní principem svobody.

A.P.: Ale každý člověk má p. ecc. víc schopností než potřebuje třeba na zaměstnání silnic. Nemístává tu stále ještě jisté znehodnocování?

J.B.: Nemístává žádné znehodnocování. Je p. ecc. jasné, že ten, kdo vypravuje popelnice, plní již dnes důležitější úlohu než nějaký univerzitní profesor. Je možné, že protože jsou sociální poměry takové, jaké jsou, nemohl se zaměstnat podílet na vzdělávacích prostředcích společnosti. Musíme stát se zcela jednoznačně a toho, že lidská schopnost je rozdílná.

Dnes je rozdílná na základě sociální nerovnosti a nespravedlnosti. V budoucnu však bude schopnost rozdílná také proto, že prakticky každý život probíhá jinak. To je kulturní podstata člověka. V krajním případě, když je nemocen, nemůže vůbec pracovat. Ale nelze přece říci, že takový člověk nemá žádnou kreativitu.

A.P.: Znamená to, že ve vztahu k hodnotě člověka by kreativita musela být jinak odstupňována z právního titulu peněz?

J.B.: Znamená to, že lidská kreativita a lidská schopnost bude vždy rozdílná, vždy jiná, proto musí existovat demokratický princip rovnosti, který povede k vyrovnání. Když má někdo velkou sílu duchovní, nemůže ve světě založeném na dělbě práce požadovat stokrát vyšší výdělek než ten, který ji nemá. To je prohřešek proti lidské důstojnosti. Jaký podíl má člověk na výrobku při výrobě založené na dělbě práce, to již nelze zjistit. Proto je třeba na základě demokratického myslu, který je v podstatě myslu pro lidskou důstojnost a lidská práva, přemýšlet nejen v demokratické právní regulativ a dostat se k racionálnímu uspořádání příjád.

A.P.: Považujete se za umělce i za politika?

J.B.: Politika je pojem, který v současnosti i bohužel veškeré poslední misloati lidstva nebyl ničím jiným než spojením mocenských zájmů hospodářství a státu. Protože to však ohroží překonat, není pojem politika již adekvátní. Na toto místo se dostává pojem umění, pojem tvoření, a tak se věcné společenské otázky stávají tvůrčími otázkami. Dobrá, potom by bylo možné říci, že pojem politika by snad měl své oprávnění v právní oblasti pracovních kolektivů, které se samy spravují. Rozšířený pojem umění se nemůže nikdy ideologizovat, neboť se vztahuje bezprostředně na lidské přínosy a svobodu jako čisté aktivum lidské produktivity a lidské práce. Elementárně se představují v pracovním světě. Zda je tato potřeba vyřešena tímto pracovním kolektivem správně nebo špatně, to bude moci posoudit pouze věcné hledisko a nikdy ne ideologický předpoklad.

A.P.: To znamená, že každé utváření by mělo vzejít ze situace bez ideologické nadstavby?

J.B.: Jistě. Ale pouze "ze situace", to ani poněkud improvizované. Každý tvůrčí pojem by se musel soustředit na příslušný problém. Tedy, máme nesmírný tvůrčí problém např. v ekologické situaci přítomnosti.

A.P.: Kde jde o vaši Svobodnou vysokou školu pro kreativitu, vycházíte z toho, že tyto buňky - pokud to tak má formulovat - ne jako třeba křesťanství a marxismus /i tam se již hovořilo o svobodě a lidské důstojnosti/ nakonec přece jen zůstane vzet v ideologii. Jak pracuje tato vysoká škola?

J.B.: Tato vysoká škola vychází z toho, že nemáme platit žádnou ideologii, za prvé, ale jako východisko pro svou práci bere pouze příslušné věcné otázky. Poprvé dává na srozuměnou, že kultura musí být svobodná. Jmenuje se svobodná a ne zastátná. Je to tedy svobodný pracovní kolektiv, který se sám spravuje, a předkládá a již také předložil alternativy k předchozím systémům až k organizaci panovníctví, kultury a práva. Rozsahem Svobodné university nemusí nikdo věřit. Všechno má být kriticky přezkoumáno. A tímto způsobem by měla Svobodná universita dále pracovat.

A.P.: Jak doposud existovala?

J.B.: Pouze ze samostatné činnosti a vlastních výkonů. Váhou jsme získali podporu od veřejnosti na činnost na dokumentech, protože bychom neměli moci sehnat 150000 marek, které by stál tento podnik. Neboť dříve nás nepodporuje žádná veřejná instance.

A.P.: V různých zemích existují buňky, které se musí samy financovat?

J.B.: Ano, a pokud nemají žádný kapitál, musí se poptat, které buňky mají větší příjmy a mohly by je převést. V své první fázi je v podstatě Svobodná universita vytvořena: vlastní činnost! "alší fáze bude muset být bezpochyby členská organizace, které nemá jen pracovní skupiny, ale i zastánce myšlenky, aby se co nejdříve vytvořila zdaleka viditelná instituce, aby se co nejrychleji vidělo co nejvíce lidí tuto možnost a dovědlo se o budoucích alternativách - alternativních pojmech tvoření, kultury, hospodářství. Oficiální informační rovina bude tuto myšlenku - pokud bude moci - potlačovat.

A.P.: Pane Beuysi, je váš Svobodná mezinárodní universita přizpůsobena?

J.B.: V žádném případě. To naprosto není možné, protože nechceme žádnou konformitu. Např. zde v západní Německu se klade silnější důraz na myšlenky a poznatky, v Anglii na bezprostřední styk s lidmi v dílnách. V Itálii je to opět jinak, často vycházejí z eurokomunistického formulovaného pozice a občas zaujímají ve své pracovní metodice marxistický postoj, ačkoli směřují k řešení věcných otázek, které by bylo osvobozeno od ideologie. Se všemi těmito hledisky, které se objevují, se chceme intenzivně vypořádávat, dokud nedospějeme k jednotnému názoru. Je také mým úkolem, aby nejdůležitější prací bylo myšlení. Neboť pouze ze správně podloženého myšlení může vzniknout správná praxe. To také správně vidí Angličané. Bude to proto také tak, že my zde u nás uskutečníme od základů velice promyšlený model spolku podniků, který již v modelu ukáže, jaká potom bude skutečná skutečnost. Model, kde se bude vyrábět zboží technické i kulturní, kde se Svobodná universita nebo nějaký výzkumný ústav spojí s výrobním spolkem. Zisky jsou bezprostředně převáděny zpět do spolku podniků, takže může být financován výzkum i provádění čin. To však stále předpokládá, že členové pracovního kolektivu mají věc do posledního muže a sami jsou členy Svobodné mezinárodní university.

A.P.: Jak dalece je tato představa konkrétní?

J.B.: Je konkrétní, protože jsme již založili první skutečný sloučený podnik. Toto výrobní místo funguje u Bodenského jezera, kde má malý podnik, a v Hamburku. V Hamburku však máme pouze tento podnik, ale žádnou Svobodnou universitu. Naše německé výzkumné pracoviště je v Achbergu u Bodenského jezera. Další jsou roztroušena v Anglii a Itálii.

A.P.: Kritici vám předhazují buržoazní myšlení, protože - krátce řečeno - vycházíte od individuálního a příliš málo od primárních změn společnosti.

J.B.: Přimel jsem důkaz, že jsem hodně přemýšlel o změně společnosti a také jsem se pokusil dát něco do pohybu. Ato právě není žádné buržoazní myšlení. Buržoazní myšlení je, když někdo myslí jako Marx. Sice se plně znal k materialismu buržoazie, k historickému materialismu. Kdo to dělá, bezprostředně navazuje na buržoazní revoluci a Adama Smitha. Pojem svobody je kladným anarchickým pojmem, který od začátku tuto buržoazní hru, kterou hrál také Marx a pro kterou je také marxismus buržoazní vědou, nespoluvtvořil tak jako Fečorov, Kropotkin a jin podobní. Marxovo myšlení je proti buržoazní, protože zde není vysvětlena role svobody. Samozřejmě jsou důležité sociální poměry v hospodářské oblasti a správné demokratické právní vztahy. Ale jak se mají dostat do pohybu bez pojmu svobody. Ten je však ve skutečnosti anarchický, tedy svobodně revoluční, ne ve smyslu terorismu, ale ve smyslu řešení základních humánních otázek společnosti.

A.P.: Je pro vás revoluce spojena s násilím?

J.B.: Pouze s násilím myšlení, poznání a situaci odpovídajícího vnímání. Pouze když se pojem svobody dostane silněji do pohybu a "já" uznává za jedinou možnost pro revoluci, potom je promyšlen a prožit až za buržoazní hranici; a to je něco, kdyby násilí něco společného s rozšířeným pojmem umění.

A.P.: Pane Beuyssi, nazýváte sám sebe sochařem, mluvíte o sociální plastice. Mohl byste k tomu zaujmout postoj?

J.B.: Sochař může být také sociálním sochařem. Pojem je vzat z výrobních podmínek. Lidskou práci člověk nachází v její nejpůvodnější podobě v myšlení. Již to je třeba považovat za plastický proces. Z tohoto bodu svobody se musí přeměnit celá společnost a stát se novým organismem. Tuto celou činnost v souvislosti s "plastickou teorií", která často našla svou pokračování v akcích, v různých materiálech, které jsou ostře mnohdy vždy interpretovány a dávány do souvislosti s těmito představami, tu nazývám sociálním sochařstvím, neboť to je právě v látce, práce v látce, která je duchovní, to mezilidské, právě ta látka, která usiluje o formu. Vnější sochy jsou inovací tradičního pojmu umění, ale nikdy ne revolucemi, které uchopily základní látku, mezilidskou sociální substanci, aby z ní vytvořily sociální organismus jako sociální sochu.

A.P.: Používáte výkresy, děláte objekty, unikáty a multiply. Co hraje větší roli?

J.B.: Neraď bych se rozhodl pro jedno proti druhému. Moje pracovní metoda právě není pevně stanovena. Ve skutečnosti to vše patří k akčnímu umění, které naprosto nelze pevně stanovit. Uskuteční se na nějakém místě, často na ulici. Nevíte, odkud substance přichází, kde se bere, jak bude zpracována. Akční umění je velice bezprostřední formou umění. Oněmi různých akcích existují zcela zprávy. Ale uskutečnily se. Měly svůj účinek. Čistě duchovně-duševně se rozplývají do prostoru a času. Čas od času se vám vrátí ozvěna, tím že lidé říkají: Díky tomu jsem to a to. Znáš se tedy k akčnímu umění, v němž mají svou funkci multiply i unikáty.

A.P.: Je výběr objektů libovolný nebo se dají vytvořit vztahy?

J.B.: Není libovolný, nikdy. Vždy má souvislost se zamýšlenými volnými úmysly akce. Stává se, že musím říci: to, co jsem přijal intuitivně, se ukázalo lepším materiálem pro vystavbu teorie než to, co jsem přijal z přemýšlení. Podle mého názoru se to vždy váže na intuici a inspiraci.

A.P.: Mohl byste to vysvětlit na příkladech?

J.B.: Mohlo by se třeba říci, že jsem akce s tukem prováděl spíše na základě inspirace a intuice, zvláště v začátcích. Již jsem tu sice měl počátek plastické teorie v souvislosti s akčním uměním, ale nebylo mi ještě jasné, o jakou přeznositelnost je možné uvést podmíněnost, příslušnost tuku jako geometrický kontext v nějakém prostorovém úhlu nebo jako chaotický stav ovlivněný teplem do souvislosti s teorií. Zatímco jsem vůči prvky - měř a pěst - bral spíše z promyšlených přírodních prvků jako prvky přenosné.

A.P.: Využíváte mýlých materiálů, laku a ještě více plsti pro sociální plastiku, která směřuje k humannější budoucnosti.

J.B.: Tak rychle to nedělám. Věřím se, že se vědělo, co je plastika, prostorový obraz. Ale to ještě není žádný elementární pojem plastiky. Tak se nepřijde na to, že sama řeč je plastickým procesem. Tím že se tuk během akce objevuje v různých podmínkách, rozčlenil jsem pojem plastika do jeho součástí jako: chaos, pohyb, forma, nebo: nejistý, jistý, pohyb, a potom přenesené na lidi jako: forma v myšlení, pohyb v duševních počitech, v pocitech a chaos v nezaměřených volných impulsích. Tedy: ekoinismus, duševní kultura a myšlenková kultura. Lze říci, že rozdrobené povstání současného lidstva proti vládnoucímu systému se uskutečnilo z těchto pozic. To, co bylo představeno tukovou akcí, byl současně také sám člověk s jeho tvůrčím potenciálem myšlení, citění, chťení a bylo to proto dobrým prostředkem, jak pomalu vybudovat celou "politickou teorii" včetně rozšířeného pojmu umění.

Je však možné vzít i jiný materiál v podstatě. Byl jsem však nucen vzít tuk, protože skutečně neexistuje žádný jiný materiál, který má takto působící vlastnosti, které by umožnily projít celými centry kreativity, které jsem uvedl - polem formy, polem pohybu a chaotickým polem. Tím vznikly celé agrese ze strany teoretiků, ze strany sentimentálních lidí, ze strany těch, kteří hned útočí.

A.P.: A plst ?

J.B.: Plst se pak vnučuje jako izolátor. Kolem 60. let, ale vlastně z reflexe izolace, disparátního podniku této rozpadlé kultury lidstva. A potom opět kovy na hranici vzácných kovů jako vedoucí a spojující energie.

A.P.: Mluvíte o energetickém principu.

J.B.: To je celek, psychologická technologie, motor, z něhož se vytvořila organizace pro Plimou demokracii, Svobodná mezinárodní universita, sociální plastika jako motor vytvářející budoucnost.

A.P.: Velmi často jste "citoval" zvířata. Dnes již každý nerozumí, co má např. znamenat zajíc. Lze předpokládat, že to, co jste vytvořil ve výkresu, objektu atd., neusiluje o rozumové pochopení, ale o vytušení ?

J.B.: Dobrá, je třeba nejprve si to prohlédnout; potom se má vidět, jaký vznikne dojem, poznatek, vjem. Je to nutný proces, který předchází každému objasnění nebo interpretaci. Potom je možné přivést myšlenky na celek a vytvořit společenskou souvislost, jak je koncipována mnou nebo jinými mysliteli.

A.P.: Komunikace hraje při vaší práci podstatnou roli, vezměme si zemský telefon. Provedl jste akci "Jsem vysílač;" Jste také přijímač ?

J.B.: Většinou jsem přijímač. Akce byly vždy spojeny s nejdívočejšími diskusemi, často i posléze byla akce diváky zničena. Potom jsem řekl: "Teď jste to zničili. A teď řekněte proč?" To je komunikace. Bez ochoty vyslechnout si důvody by byla Sociální plastika jednoduše drzostí. Neboť v Sociální plastice hraje naslouchání druhých mnohem větší roli, než se neustále tlačit dopředu se svými vlastními slovy.

A.P.: Existuje pro vás proces zpětné vazby na vlastní práci ?

J.B.: Jistě. Teprve z tohoto naslouchání celku pojem Sociální plastiky stane se skutečností, nebude pohým žvástem. Universální vztah učitel-žák jako oscilující proces, aby každý učitel byl současně žákem, to se musí uskutečnit.

A.P.: V posledních letech jste stále více používal slova. Je to zpětné vnucování fyzicky objektovaného ?

J.B.: Ne, žádné zpětné vnucování. Ale z nezbytnosti toho, co tu má nyní přednost, přičemž je třeba myšlenku Svobodné mezinárodní univerzity vidět nejdříve jako plastický pojem, který může být zprostředkován pouze prostřednictvím slova, má slovo-ákladní plastická forma /zůstávám u pojmu plastika, rozšiřuji ho jen k tomuto východisku/ - svou nejprvořadější a nejdůležitější funkci. Potom hrají svou roli akce. Na D6 jsme takové akce dělali, nehledě na to, že medová pumpa obzvláště ve styku s pracovním kolektivem představovala stodenní akci. Slovo je důležité i proto, že chceme překonat abstraktní alfabetismus prostřednictvím prostřednictvím pouhých zrcadlových obrazů na základě snímků filmu, televize atd., aby prostřednictvím zvuku ve smyslu orálního zprostředkování v podstatě zase mohlo vzniknout to skutečně lidské jako substance, která je také zdrojem, tedy také energetickou otázkou.

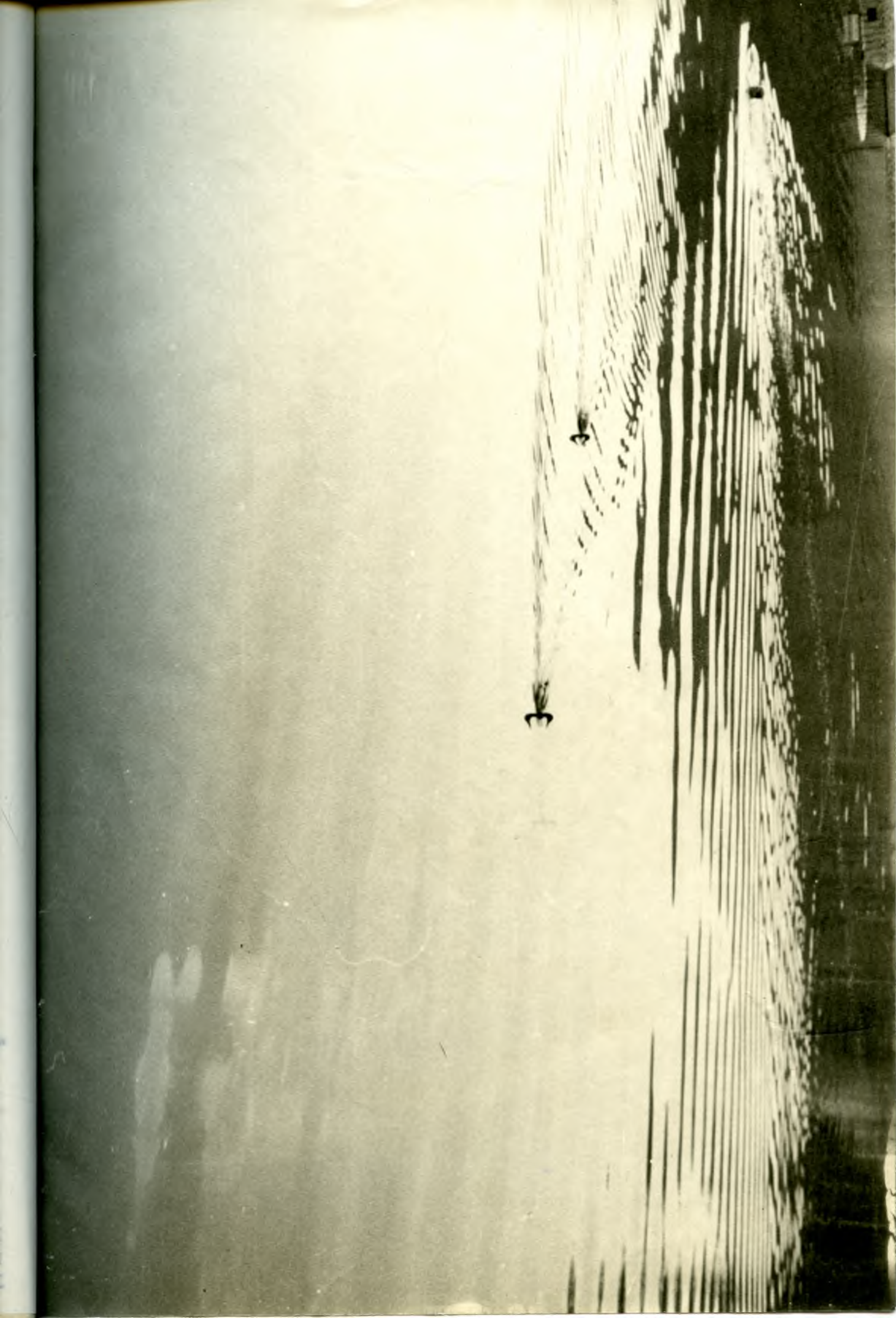
A.P.: Věříte, že tento sociální organismus je dosažitelný. Předpokládali jste vůli. Ale jsou i tací, kteří nechtějí.

J.B.: Ano, to je možné. Lidská vůle je jediným předpokladem. Ve vnitřních kreativních možnostech člověka spočívá to, že jen on sám může uvést tuto vůli do pohybu. Nemůže se mu to nijak přikázat. Všechno spočívá v zodpovědnosti člověka a ten by se mohl svobodně rozhodovat. Když se nepodaří přivést organickým způsobem většinu na tuto cestu, potom vznikne sociální organismus, který vypadá jako strašidlo, a organismus, který vypadá jako člověk. Potom člověk pracuje proti tomu - to je pravděpodobně to - co ruští mystici označují za antikrista nebo za nepřítele lidského vývoje.

Annelie POHLENOVÁ
Düsseldorf - 23.11.1977

ZBIGNIEW HERBERT : Z MYTHOLOGIE

Nejdříve byl bůh noci a bouře, černý halvan bez očí, před kterým poskakovali nazí a krví pomazaní. Potom v dobách republiky bylo mnoho bohů s ženami, dětmi, praskajícími postelemi a bezpečně vybuchujícími hromosvody. Nakonec už jen pověřiví neurastenici nosili v kapse malou sošku ze soli, která představovala boha ironie. Nebylo většího boha v ten čas. Tedy přišli barbaři. Také si velmi vážili bůžka ironie. Roztloukali jej podpatky a sypali do jídla.

D a n i e l

K e y .

b á s n ě:

K v ě t y

Květy pestré, zářivé

vadnou

visí jak hadry

vyčerpané po letních orgiích

krásky vymilované

hříšnice

rozdávající se na setkání

ve vás je skryto tajemství oplodnění
stokrát jste svedly

své milance - motýly

chtivé, tiskavé nespokojence

jim jste obnažovaly bezelstně

svá lůna sněží

pít vaše sliny

sladké

z vašich úst tak nenasytných

v chvatu jste kvetly

v chvatu

jste byly milovány

to vše je pryč

jen polehlá tráva je svědek

stojíte v mrákotách

milanci jsou mrtví

jste samy - nahé bezmocné

vydány na pospas urazivému času .

oooooooooooo

x x x

Zoufale jsme se hledali v prostoru

Zoufale jsme se hledali v prostoru
otáčeli se, dotýkali zády
nevidouce jeden druhého
šílění touhou

toužili jsme nabití láskou
po explozi

chladný prostor nás zrazoval
klamal

... a my ...

my jsme chtěli být klamáni
zoufalství stalo se nám drogou
v jeho opojení jsme se nepoznali
stojíce si navzájem tváří
v tvář
a namísto MIJÍ TI
ptali jsme se rozpačitě na cestu.

luční tango

Slovo bičem v ústech tvých
práská do ticha

zdáli slyše putyk aních

tvá ústa - řeřicha

sladce voní shnilým listím

mrto jest

mrto zůstává

Z mého deníku

Dnes upadla mé sádrové panence ruka
zvedl jsem ji
a podíval se vzniklým stvorem dovnitř

byla dutá .

• • •

Kam jste se zaběhli divocí koně
vitr v hřívách
rozplynuli jste se v městech z betonu
vaše řehotání zní
v hluku tramvají a aut
jste barvoslepi
tolik vás zhyne na křižovatkách
vzpínáte se proti hluku
šicháte vitr mezi domy
večer teskně hledíte do neonů
a vaše stíny tančí po zdech -
slychám váš klapot okna
bloudíte
uždibujíce v pracích olovnaté trávy
umíráte v křoviskách s přeraženými nohama

ach divocí koně
louky jsou pošlapány
ach divocí koně
není kam jít

D O J E M

Uléháje
slyším křik rorýsů
jako tenkrát
v betonové džungli
jsou slabí
i silní
jako tráva
procitají
mezi žulovými kostkami
nebojí se mlčení
ani pohrom
jsou malí - uniknou
musí uniknout
Bože
jak si zodpovíme
tento smrtelný hřích
pro nějž není oslavy
elegický zvuk
posledního pastoraře
zní
kraj je ponořen do temnoty
právě spadl
poslední anděl
a jeho křik splynul s jejich.

Z b y n ě k

B E N Í Š E K :

M y n o j s m e v r a z í

I.

Jednoho předvánočního rána mě probudila rozhlasová zpráva, že v Ugandě se bojuje a Belgičané tam prodávají zbraně. Na budíku bylo pět sedm. Přeladil jsem na hlas Ameriky a dozvěděl se, že v Ugandě, provincii Šaba-daba, pokračují prudké boje a agresory jsou Angolci a Kúbanci se sovětskými zbraněmi. Zhovů jsem pootočil potenciometrem rádia a ze stanice Praha se tiše obléšil orchestr Studio Bruno.

"Konečně!" vydechl jsem do peřin. Natáhl jsem ruku, abych zhasnul lampičku, ale netrefil jsem se do vypínače a prst zabodl do polovlhké hlíny v květináči s růžovou orchidejí.

"Do prdele!" vytáhl jsem prst z hlíny a jiným konečným zhasl světlo.

"K příjemnému ránu dohrál orchestr Studio Bruno. Na stanici Praha teď vysíláme zprávy. V Ugandě, provincii Šaba-daba, pokračují prudké boje..." S tichým úklebkem jsem poodstrčil tranzistorák, ten spadl a nočního stolu, zachrčel a ztichl.

Pojmenoval jsem si tu skvělou bytůstku a divčí substanci "Dobrá duše". Když jsem kolem poledne nakupoval dárky pod vánoční stromek, potkal jsem ji celou zavátou aněhem, jak pomalu a důstojně, jakoby šla vyfídit radostné poselství renesančního vládcce renesančního umělci, kráčí kolem gotického kostela, který byl zadkem přisátý k čumáku obkládkového obchodního domu PRIOR.

"Kdy otvírá ZACH?" zavolal jsem na ni.

"Pojď se na něco podívat", zašeptala Dobrá duše a přitáhla mě za ruku k vitrině pohřební služby. Na hácích v ní visely fotografie posledních mrtvých z města a okolí. Kolem postával bouř ledých mužů a žen a v příjemném a dráždivém rozčilení si fotografie prohlížel.

"Pojďme se spolu někam napít Dobrá duše, jsou svátky!" vzal jsem ji kolem ramen a před očima jí zatřepetal zelenou stokorunou.

"Dívej!!!" vykřikla Dobrá duše a ukázala prstem do vitríny.

Na umakartovém pultíku stála loutka třicetiletého malíře pokojů, zpěváka a otce tří dětí, v tygří kazajce, a na ní křídela jiná loutka, policista v zelené uniformě se šrapnelem připraveným ke střelbě: "Stát, Stát, Stát!!!". Loutka zpěváka se rozběhla ke své barevné fotografii na háku v levém rohu vitríny, policista si vzpomněl na předpis, srazil paty, namířil zbraní a s neznámým pocitem elasti vystřelil na živý cíl. Nitky dráčí loutku povolily, zpěvák v tygří kazajce se skácel, a oči se mu pokryly polovlhkou hlínou z květináče květinové výzdoby pohřební vitríny.

Policista přiběhl k loutce, ze služební brašny vytáhl nůžky, přecíkl povolné nitky, vydechl si a na nahý krk, z kterého vytékaly dva praménky krve, položil sváteční výtisk deníku PRÁCE.

"To bychom měli!" řekl si, šrapnel položil vedle mrtvé loutky a zapálil si startku.

Zavřel jsem oči a zaklepal Dobré duši na rameno. "Pojď se rychle opít!!" řekl jsem, otevřel oči a překvapeně zjistil, že moje dlaně klepe na kostnaté ramínko černé babičky s věncem z tmavofialových chrysentém.

"Bože, jak můžete tak mluvit?" řekla tiše a malíčkem si vytáhla z koutka oka slzu.

Zastýděl jsem se, omluvil se a našťovaně začal přemýšlet, kde bych v tuto chvíli a v tento veselý, zasněžený a sváteční čas našel Dobrou duši.

Malý neoněk LT, se Švejkem nad L a pállitrem nad T, svítící na konci zasněženého náměstí, mě přitáhl a já vešel do tepla hospody. Na dřevěný, tmavě nořený secesní věšáček jsem pověsil kožich a sedl si k sálajícímu americkému kamsnu. Z výčepu vyšel důchodce s obrovským červenofialovým nosem a s úklonou se zeptal:

"Mám si dát?"

"Pivo!" dokončil jsem větu. Z krabičky jsem vytáhl jednu sirku a vhodil ji na rozpálené kamno, vyskočil planínek a v tu chvíli se rozskočily dveře a do hospody vešel Miroslav, nepíšící básník, vesele zamával, z beranice setřepal sních a přisedl si ke mně. Na stůl hodil krabičku ligerosek a plácl do šesky.

"Vezmi si, mám na celé svátky dva kartony!"

"Slyšel jsem, že Holanďané otevřeli Kubáncům přístav...co nejdřív ho zase zavírou!" řekl jsem.

"Kde jsi byl?"

"U naší klavíristky a roztrhl jsem jí noční košilku!" zasmil se nepíšící básník Miroslav. "Celou noc jsem si s ní hrál v její teplé posteli, potom mi ona hrála na klavír Beethovena, ozářená fialovou zářivkou z ulice, jazykem si olizovala rty, já klečel vedle ní a pomalu ji trhal zelenou noční košilku na malé proužky. Pak jsem ji mezi dvěma akordy políbil a oknem odešel sem!"

"Nevídal jsi Dobrou duši?" zeptal jsem se. Mezitím přitencoval červenofialový nos s dvěma pállitry a tácek protály dva paprsky důchodcovy věčné tušky.

Miroslav se podíval na hodinky a řekl:

"Teď už bude sedět přikopá u Zacha, dopijeme a půjdeme za ní!"

Když jsme dopili, byla už tma. Miroslav značkal před hospodou krabičku od ligerosek a vhodil ji proti výbojkové lampě, která ozařovala náměstíčko. "Světlo...paprsek...třpyt.....ach, kde jsi Dobrá duše" vykřikl a rozběhl se zachlanou krabičku chytit. Když ji chytil, prudce se otočil, uamál se na mne a dorecitoval svoji novou básněn:

"Teráš volný byt?...Duše bude naše!!!"

Plácl jsem ho a oba jsme vykročili hlubokým sněhem k Zachům. Procházeli jsme dlouhou ulicí, kolem porodnice, před kterou ležela v hluboké závoji opilá loutka v šedých šatech, zasypaná astremi a asparágusem a vedle loutky stála láhev konaku. Duka na nitce ukazovala na jedno z osvětlených oken porodnice, ukazováček na pavučince se chvějivě kýval a hlava visící na zlatém provaze se pomalu zvedala a zas padala tvrdí do sněhu.

"Jeho stará radí!" pokýval vážně Miroslav a zahrnuli jsme za roh.

Růžovými vrátky jsme prošli ke dvěma hospodám U ZACHA a tam, u stolu pro tři seděla Dobrá duše, před sebou deci rumu, zahleděná daleko daleko za pocákaný ubrus. Oba jsme se slavnostně nadechli a přisedli k ní. Miroslav, který ji už tisíc let platenicky miloval, se hluboce uklonil a podal ji přes stůl astru, kterou sebral opilý loutce.

"Slyšeli jste, jak se v Kgwabe mlátí černej huby?" zakrákoral tlustoch s vlastním tágem v ruce a chystal se udělat karambol. "Jenom si se tam vymlátí všichni!!!" zachechtal se, udělal ždych, koule se bravurně políbily a tlustoch se vítězně vypjal nad stolem: "A dva tupláky!"

"Třikrát deci rumu!" ukázala Dobrá duše na Zacha a vesele pozorovala líbající se koule.

Seděli jsme tam s ní dlouho do noci, líbali ji ze samé radosti, že je s námi, nakonec jsme koupili dva litry vína a šli do teplého, podkrovního Miroslavova bytu. Dobrá duše nám zpívala vánoční koledy, hoj ty štědrý večere, krajem jde láska a mír...seděli jsme v hlubokých křeslech, dívali se na mračna, ozářená studenými reflektory zimního stadionu a po posledních sládečkových polibcích Dobrá duše jsme usnuli. Její smutné povzdychnutí a cveknutí dveří, když nás na dlouhou dobu opouštěla, jsme už neslyšeli.

II.

Ráno nás ve vychladlém pokoji probudil výkřik telefonu, Miroslav vzal sluchátko, vyslechl něčí vzkaz, pak se napil vína a řekl:

"Dnes v noci zastřelili policajti Huberta!"

"Kdo volal?" napil jsem se rychle také.

"Nevím!"

"To bude blbost!" řekl jsem. Miroslav zatopil, na gramofon položil Jana Jakuba Rybu a oběma dolil víno. Telefon vykřikl podruhé. Vzal jsem sluchátko a na druhé straně se ozval dívčí hlas. "Huberta zastřelili v noci policajti, když chtěl prý vykrást benzínku. Pavla, který byl s ním, sebrali ráno doma. Ještě spal."

"Krucí, co se stalo!!!" rozkřičel jsem se na sluchátko.

"Přijďte do Eltěčka, já taky víc nevím!" řekl dívčí hlas a položil sluchátko.

Dopili jsme s Miroslavem víno a pomalu, bez řečí, šli k IT, kde jsme se každý rok, na Štědrý den dopoledne scházeli, abysme fernetštoky zabnali hlad a večer pak viděli zlatá praseta. Červenofialový nos zářil, poskakoval mezi stoly jako vesele rozdávající býk a místní kytarista křičel "Každý ráno na pijáno hraje děk!!" V rohu seděla tichá skupinka našich přátel a mlčela.

"Hubert je..." přivítal nás Rudolfek a ukázal palcem do země. Pozval jsem Rudolfka k výčepu na fernetštoky, červenofialový nos se radostí zateřel, uklonil se a nalil kořalky centimetr pod rysku.

"Podle policejní verze přijel Hubert s Pavlem v noci k benzince, Hubert vystoupil z auta, ale pak se mu něco nezdálo, a začal utíkat od pumpy do pole, z benzinky vyběhl policajt, párkrát na Huberta zakřičel, aby se zastavil, no a pak to do něj napálil. Pavel, když to viděl, tak šlápnul na plyn a ujel. Ráno ho vybrali z postele." "Tomu teda nevěřím!" řekl jsem a vypil fernetštok.

"Nikdo! tomu nevěří!" poručil Rudolfek ještě dva fernetštoky. Nad výčepem byla dvěma velkými hřebíky přibita smrková větev s na ní pocukrovaný zvoneček. Nad větví byl zlatý nápis VESELE VÁNOCE A ŠTASTNÝ NOVÝ ROK! Vrátili jsme se s Rudolfkem ke stolu, básník Miroslav bil pěstí a křičel "Tane bože, ježíši kriste, to je v prdeli!!"

Ostatní u tichého stolu pokyvovali hlavami.

Vedle kytarista zpíval:

Svatá Máří Magdaléna
tráá celá rozžalená.....

Seděl jsem a pil jeden fernetštok za druhým, červenofialový nos zářil nad tím štědrým kšeftem a já čekal Dobrou duši, která by měla právě teď vejít a nenechat nás tu plácet opuštěné.

Před deseti lety jsme potkali s Rudolfkem Huberta na ulici. Pozval nás do sklepa ve svém domě, kde měl rozloženou aparaturu pro svoji beatovou skupinu, sklep byl osvětlený jednou svíčkou a elektrický proud si vedl odkudsi z chodby dlouhou šňůrou. Ze všech koutů sklepa na nás svítila červená a zelená kontrolní světla zesilovačů, jako číhající oči nějakých jevně předoucích koček. Na kanapi ležela, přikrytá starou záclonou, známá žehlička z místní fabriky a čekala, tiše a pokorně, který z muzikantů si k ní přilehne. Hubert zasunul konektorek na konci šňůry od kytary do zesilovače, kytaru si přehodil přes rameno, v tu chvíli dostal ránu elektrickým proudem, ozvalo se bolestné zasyčení předoucích koček a vrčících zesilovačů a kontrolní světýlka zhasla. Chvilí bylo ticho, pak si Hubert odplivl a řekl: "Do prdele, tak dnes se muzika dělat nebude!!" "A co já?" ozvala se z kanape žehlička, která nechtěla přijít o svoji malou radost, než bude muset odejít na odpolední sněhu do nelidské fabriky žehlit pánské kalhoty. Hubert vzal z kouta španělku, nám řekl, ať si přijdeme zabrat jindy a když jsme vycházeli po úzkých, točitých schodech na denní světlo, slyšeli jsme ze sklepa, s echem jak z hrobu, drknat španělku a zpívat "Buď navždy se mnou láska sladká...."

Červenofialový nos tleskal do taktu falešně zpívaným koledám, tancoval, ukláněl se a nosil nám pítí, šťastný a přežraný.

V sedmdesátém roce Huberta odsoudili a zavřeli na rok a půl za perušování

Zrušili hudební klub, jehož byl předseda, sebrali stovce lidí stará sklenice pod zámek uprostřed města, kde odpracovali bez verbování tři roky zadarmo a kam chtěl pozvat Hubert Cliff Richards a Shadows na slavnostní otevření nablýskaného rockového klubu. Mladé naverbovali do SSM a Hubert šel do kriminálu za jeden článek v místních novinách, ve kterém si přál, aby si supervelmoci lezly do svého supernebe po svém superprovazu a nám si dají svatý pokoj. Rozkutané sklepy pod zámek krále Jednínka přidělil národní výbor Jednotě a ta z nich udělala ožirárnu, kde vládní tlustá zamindrákovaná šatnářka a místo Shadows hrají tři registrovaní hudebníci v perleťových oblecích. Hubert se vrátil za rok z kriminálu a šel dělat malíře a natěrače, aby splatil tisíce za vazbu a odvolací soudy.

Nepíšící básník Miroslav seděl teď tiše a točil skleničkou fernetštoku, pak se ke mně pomalu otočil a tiše řekl:

"Pane bože, hvězdičko skákavá, já vlastně Huberta ještě předvářem viděl, jak trénuje to svoje suterodeo, do prdele hvězdo skákavá, já ho ještě viděl a teď ho odpráskli!" a bouchl vší silou do stolu.

Otevřely se dveře a vešel vysoký, vyzábělý chlapík v šedém balonáku, zle a omluvně se pusušl a z ramene sundal novou nablýskanou kosu. Opřel ji do kouta a sednul si do růžku za Miroslava.

"Sart!" neklonil se ke mně Miroslav, "sart sarteucí si pro nás přišla, hvězdičko blikavá, sart!"

"Strejdo, na co máte tu kosu" otočil se k chlapíkovi Rudolfek. Strejda si bohatýrsky otřel dlaní pívni sklenici, zhluboka se napil, pomaloučku půl-litr poležil a pak řekl:

"Vánoční dárek pro švagra, pěkná co???"

a vesele se zachechtal. Pohlédil kosu a rozevřel před sebou Domácího kutila.

Červenofialový nos oblásil poslední sady fernetštoků a začal kasírovat.

"Pězte se kouknout na to zlatý prase!" požíval když opal do šrajtcle dvacký a stovky.

"To je zlatý dól, co, ty frášku!" rozčílil se Rudolfek, zaplatil, všem nám popřál bohatého ježíška, mrkl po strejdevi a po kose a vyklopýtal ven.

Kytarista vykřikoval: "Tri dni za nahanali, ašče na nedostali!!!", my jsme s Miroslavem vypili poslední fernetštoky, dali červenofialovému nosu jeho peníze a vyšli do zimy. Na jednom z rohů jsme se rozloučili a šli každý sám, svou cestou k domovu.

Procházel jsem ztichlým městem, namodralým stmíváním, zdálo se, jako by mělo odněkud přijet trojspřeží s rolničkami a ozářeným betlémem, jesličkami a unavenou rodičkou, ježíškem s růžovou prdelkou, ale já viděl viset nad městem sart. Zákeřnou, chladnou, policejní sart, kovovou lesknoucí se, ocelovou sart. Zabočil jsem k vitrině Pohřební služby, v levém horním rohu visela Hubertova fotografie a na okraji připsáno tužkou: ZAHYNUL TRAGICKY VČERA V NOCI. MANŽELKA LÍDA A TŘI DĚTI. Přemýšlel jsem, z které větší fotografie je Hubertova podobanka vystřižena, když se nejménou otevřela zadní stěna vitríny a v ní se objevila rozesmátá tvář mladé pracovnice Pohřební služby. Mezi zuby držela dva špendlíky a v ruce měla sarkovou vátvičku a zelenkavou banku, jako vajíčko ptáka ohniváka. Usmál jsem se na ni a utíkal domů, za svým zlatým prasetem.

O půlnoci jsme se sešli na náměstí u nové sochy V.I. Lenina, která stojí na tom samém místě, kde stála dříve socha T.G. Masaryka. V katolickém kostele, kousek od sochy probíhala půlnoční mše, kostel byl zaplněný do posledního místa. V prvních řadách seděly věrné věřící babičky, v posledních mladí

rváci pili víno přímo z lahví a pevně drželi děvčata kolem pasu.

Lenin se přianě mráčil ale nepohnul se. Z oken studeně a vítězně zářily vedle vánočních stromků televizní obrazovky. Seděli jsme na obrubě pavníku,

popíjeli starorežnou a piven a poslouchali Rudolfka.

"Byl jsem u Lídy a ta mě řekla, že u nich byla odpoledne domovní prohlídka, sebrali Hubertovy zápisníky, pár knížek a štetky. Pak přišel ještě jeden v uniformě, přinesl Hubertovy klíče a cigarety a lídč oznámil, že byl Hubert omylem postřelený v sebeobraně. Ještě jí odevzdal předvolání k výslechu na druhý svátek vánoční".

Lenin ani nesukl, Dobrá duše opět nepřišla, aby nám něco řekla a tak jsme dopili starorežnou a šli spát. Z kostela hrály veršany "Ave Maria....."

Příští den jsme seděli u kulatého stolu v Hubertově pracovně. Jeho tři holky ležely v posteli s teplotou, Lída seděla v křesle a na klíně držela mladého šimpanze, kterého Hubert koupil před měsícem. "Jestli ještě jednou přijdou ti tajní otravovat, tak tu opici na ně pusť!" pedaly jí slzy z očí. Sedl jsem si za psací stůl, na kterém napsal Hubert scénář svého Velkého Auterodea s kterým chtěl objet svět a vydělat peníze na farmu, kozy a slepice, jedno prase a starodávny pluh. Tady napsal úvodní scénu svého Valkého Aterodea, kdy po úvodní skladbě vyjdou zpod tribuny funebráci v černých plandavých oblecích se zlatými lampasy a na ramenou ponесou tři rakev. Přinesou je k embéčkům za majestátných zvuků pochodu padlých revolucionářů, hraných na varhany, v pravo chvíli varhany ztichnou, v hrobevém tichu se odklopí víka rakví a z nich vyskočí Hubert, zdravý a živý, se svými dvěma kolegy ve svítivých, fosforeskujících kombinézách, v oranžových přilbách popsaných reklamami světoznámých firem a s vítězným úsměvem, kterého během budou vyhlížet místní krásky, pro své večerní nevázané, hvězdné pitky a radovánky. Ach Huberte, teď ležíš v ledničce a čeká tě rakev, rakev!

Vytáhl jsem z knihovny tři díly Káji Maříka, ze kterých měl schovaný svůj tajný deník, záznamník, koukl jsem po lidech, jestli se nedívá a záznamník vytáhl. Jsou v něm zapsána všechna Hubertova děvčata, označovaná od jedničky do pětky, jako ve škole. Jediná měla kolem jedničky červený kroužek, to byla ta, kterou našel jednou v noci sedět opuštěnou na lavičce v parku, opálenou černovlásku, vzal ji za park do kupky sena a příští den nám v LT ukazoval slavnostně zakroužkovanou jedničku a křičel: "Pánové, včera jsem šoustal Indku, to je třída, pánové, na čele měla skutečnou rudou slzu!!!" A k večeru, když nám podrobně popsal svůj skvělý zápas v kupce sena, se rozevřely dveře hospody a vešla malá vyžblá cikánečka se zelenou tečkou na tváři, došla k Hubertovi a řekla: "Ty Angličane, dej mi na pivko... paměťáš si na?" A Hubert se usmál, dal jí deset korun a řekl: "Jes maj gél, ooh, very gud!"

Schoval jsem záznamník rychle do kapsy a sedl si ke kulatému stolu. "Sebrali z knihovny Masarykovu Světovou revoluci, bichli o procesech s jakýmsi centry v Rusku před válkou, knížečku o sjezdu spisovatelů ze šedesátého sedmého, všechny dokumenty kolem vašeho klubu a Vaculíkovu Sekyru!" ukazovala Lída na knihovnu, šimpanz se po ní opíčil, "a ty štětky kterejma natíral, jako by mohly vypovídat proti němu!!"

Nepíšící básník Miroslav se zvedl, přišel k Lídě a řekl jí: "Koupím od tebe toho šimpanze!"

Lída se přes všechny slzy zachechtala a já se jí rychle zeptal, jestli si můžu vzít kus cukroví ze stromečku. Všichni jsme Lídě slíbili, že přijdeme na pohřeb a běželi ven.

Pohřeb byl den před Silvestrem na místním hřbitově. Při výslechu bylo Lídě doporučeno, aby upustila od obvyklého pohřebního průvodu z kostela ke hrobu, rakev se jednoduše naloží do černého fordu, odveze na hřbitov a kněz s rodinou dojdou pěšky. Nad hrobem ať nikdo nemluví až kněz, který ví své.

Sedli jsme se v LT, Miroslav přinesl pět stránky dlouhou řeč, dával si panáka jednoho za druhým a přísahal na všechny svaté, na nahý pupek a na svůj život, že Hubertovi poví nad hrobem své. Šli jsme přiopili špinavou a nechutnou sněhovou břečkou ke hřbitovu, potkali jsme Leninu, který nehnul ani brvou, ale přísně a chladně si nás měřil a překrásnou secesní branou jsme vešli mezi mrtvé. Centrální hřbitovní dálnice byla lemována topoly a každý topol hlídal jeden uniformovaný příslušník Veřejné bezpečnosti.... U vykopaného hrobu postávali důchodci, funebrační hrobníci, opření o rýče a lopaty a povídali si vtipy s upravenými tajnými policisty a magnetofony Sony, zavěšenými na ramenou.

Sedli jsme si na mramorový krov sousedního hrobu nebožky Anežky Hanákové a tiše poslouchali vtipy. Ze chvíli přijel černý ford, tajní v kožených kabátech se usmáli na hrobníky a velitel bez magnetofonu řekl: "Tak kluci dost vtipů, skočte na to!"

Hrobníci zašlápli poslušně vajgly do plískanice, otevřeli zadní dveře černého fordu, vzali fortelnou rakev s Hubertem, podsunuli pod ni popruhy a spustili ji do vykopaného hrobu.

S úžasnou jasnou zářivostí na víko rakve a čekali, věřili, že se víko začne pomalu nadzvedávat a z pod víka vykoukne Hubertova začínající pleš. Vy-
sune se jeho ruka, cvakne páčkou na magnetofonu dohlížečského policie-
ty a celým hřbitovem se rozehlní stáří Beethoven i s pískotem fanynek;
zářak se nestal a k hrobu začali přicházet příbuzní a kněz.

Miroslav vytáhl papír a začal číst: "Huberte....." Nejbližší tajný mu
papír vytrhl, zasáhl a hodil dolů do hrobu na rakev.

"Seberte se a nechte těch blbostí, máme v kapse bílkozatykač, tak si ne-
strávejte silvestra u nás, hajzli!!"

K hrobu přistoupil vymydlený kněz, ráčvoučský, a my se sebrali, zasávali
lidské a běželi do IT. Ve chvíli, kdy k nám přítelenceval rozjařený červe-
nofialový nos a první hrozný pív, ležel už Hubert zasypáný hlínou a
víko rakve by nemohlo i kdyby chtěl.

III.

Stáli jsme jako tři odřezané hřbitovní topoly u výčepu v hospodě u Za-
cha a dávali si trojlistky fernetšteků. Rudolfek hladil obrovskou baň-
dou dogu Hubertova kakeráda z vejny a Miroslav si bral desetník na
výčepu orol-pena. Najednou se rozlétly dveře a vešla Dobrá duše, a opi-
le přimhouřanýma očima, a plnou, nesčetnou labví tuzemského rumu v ná-
ručí a jako loutka se kývala ve dveřích. Položil jsem sklenku a objal
ji silně a s pocitem závratí, Dobrá duše odřekovala keřový uzávěr a
všech nám nalila. Rudolfek vyhlí zbytek fernetštku do chňápu hnědé do-
zy, ta se začala trhat z řetězu a krásně nepřirozeně štěkat.

"Běžte s tím psem do prdele!!" vykřikl tlustech, namazal si tělo a šel,
šouch.

Byli jsme zase v bezpečí, Dobrá duše nás objímala, hladila nás a nalé-
vala rumu co naše krky stačily unést, Rudolfek se za chvíli chtěl po-
vozit na hnědé doze, spadl na zem, Dobrá duše ho vyvedla před hospodu,
zastavila taxi a vsoukala Rudolfka do suta.

My s nepříjemným básníkem Miroslavem jsme s tím domlouvali tloušťkovi a
tágen, až nám svůj nástroj půjčí, ten se samolibě uchechtával a neustá-
le kroutil hlavou, Dobrá duše nám vytáhla z kapes peníze, zaplatila
starému Zachovi a vedla nás přes park k rybníku na lavičku, o které vě-
děla, že na ní rádi pijeme a zpíváme až do rána. Sedla z lavičky snít,
Miroslav si lehl, položil hlavu do klína Dobré duše, ta ho, jak nemlu-
vň kojila rumem z labve a Miroslav v polospánku bručel:

"Huberte dějiny sarti jsou dějinami vědomí o ní. Sarti si uvědomil po-
prvé Aden, Adánek, Adámedek v té boží chvíli, kdy se zakousl do jablka,
sarti si uvědomil jeden z miliard pithecanthropus erectus, první a nej-
větší z génů, který jednoho dne, v jednom úžasném okamžiku získal vě-
domí o sobě, boží okamžik, kdy mu vskočila do jeho domů zvířecího moz-
ku poslední malé ozubené kolečko..."

Dobrá duše se usmívala, hladila Miroslava po hlavě a já ani nedutal.

"Huberte, co ležíš pod hlínou, viděl jsi rozjetý stan dvou trampů, kteří
se ulehli ke spánku na louce pod silnicí a ošralý řidič kamionu sjel
v noci ze silnice, jednému ujel hlavu a druhému nohy. Celou noc kři-
žel jeden z nich: "Ivane, Ivane, kde máš hlavu, Ivane!!!"

Krásná nad rybníkem se převalovala, ozářena reflektory ziského stadio-
nu a Dobrá duše pokojila Miroslava dalším přiděleným rumu.

"Sarti se přesto usmívala lazevň a osluně, jako strejda a kosou, krutí
a brutální jsme jenom my!" Krutý policajt, zakrývající pramenky Huber-
tovy krve deníkem práce, brutální ráčvoučský kněz. Slavní upíři sym-
tem vítězní. V Hrgwabe se mydlí černoši a letadla se zbraněmi se slá-
távají ze vzdálených, lhostejně brutálních zemí jako úžasná, civilize-
vaní, koveví pelikáni, mupí.

Miroslav začal řvát:

"A policajt pláň slasti střílí do utíkáčského zloděje, který nic neura-
dí, do bezbranné postavíčky v tygří kazajce, a klíči od bytu v jedné
kapse a cigaretami v druhé, do Huberta, který chtěl poznat rakev jako
živý tvor!!! Adame vzpřímený, do prdele, a tomu my máme říkat pokret?"
Dobrá duše mě podala láhev, Miroslavovu hlavu jsem položila na lavič-
ku a sedla k hladině rybníka. Dešel jsem k ní a v zrcadle hladiny uvi-
děl její jasný, nematelný úsměv, úsměv Mary líay.

Dopil jsem poslední rum a vhodil láhev do rybníka. Vlny roznosily Monu Lisu po celé hladině. Za námi se ozval skřehotavý hlas: "Okamžitě se zvedněte a běžte domů!"

Kousek od lavičky stál uniformovaný policista, svítil si na nás baterkou s červeným světlem a pohupoval si obuškem.

"Pane bože..." zašeptal Miroslav a posadil se. "Pane" oslovil jsem ho, "tady si opiště naše průkazy, opiště si co chcete, ale co tady děláme, proč jsme tady a jak dlouho tady budeme, do toho vám nic není. Nejste ani můj profesor ani, zaplat' pánbů, můj táta. A tak odtud odejdeme, sž se nám bude chtít!!"

Myslíte to vážně?"

"Vážně!"

"A nechtěl byste to opakovat?"

"Protože nechci, tak nebudu!"

"No to jsem ještě neslyšel."

"No to věřím"

"Tak se v klidu seberte a běžte po dobrém domů!"

"Budeme tady...budete nás muset nejspíš odnést, a zas nás pustit. Ostatně ani my vám nezakazujeme stát tady u lavičky a poslouchat, co si říkáme!"

"Tak si tady klidně zarzněte!!!" zaskřípal policista zhasl baterku a odešel. Právě včas. Ještě svítalo a z druhého břehu tiše připlouvala dřevěná pramice s nákladem bílého papíru. Když přijela blíž, viděli jsme, že papír je popsán strojovými písmenky a když pramice dorazila ke břehu, začali jsme si podávat fejetony, eseje, celé romány na prklepových papírech. Dobrá duše vyhrabala z papírů jeden a ten byl nadepsán Provolání volající do nebe! Přečetli jsme ho s Miroslavem a týkalo se také trechu Hubertovy smrti. Dobrá duše nám podala svoji věčnou tužku a řekla:

"Podepište to kluci!"

Nadepsali jsme svá jména, bydliště a povolání, vrátili Dobré duši tužku a složené Provolání. Dobrá duše se usmála jako Mena Lisa, odrezala se od břehu a tiše odplouvala na druhý břeh.

Byli jsme s Miroslavem skvěle opilí. Ptáci řvali svoje ranní výkřiky, nepíšící básník je začal dírou mezi zuby napodobovat, prošli jsme kolem spící hospody U Zache a dešli do dlouhé ulice před porodnicí. Mezi vánocemi a silvestrem tam vykopali cikáni dlouhý, hluboký příkop, kterým vedlo toplovední potrubí města. Vlezli jsme dovnitř, hráli si mekre nohy a Miroslav recitoval své básně. Pak jsem vyskočil, přeběhl ulici a před porodnicí, v blátivé plískanici jsem našel zbytky aster a esparagusem, které tam zbyly po loutce, co je teď Ofcem, tatíkem, střízlivým tatíkem, ležícím doma, ve vytopené ložnici, v rozestlané posteli s tvář neforemně zabořenou do pleštáče. Vzal jsem jednu astru a skočil do výkopu zpátky za Miroslavem, nohy nám hrálo potrubí, kterým proudila horká voda a které bylo tak hluboko, jako teď Hubert se svou rakví. Stáli jsme vzpřímení a Miroslav křičel na osvětlená okna porodnice:

"Robátka, malá narozená robátka, jenom ať z vás nejsou střílející policajti! Jinak bych vás radši hned zabil, nemluvnátka!!!"

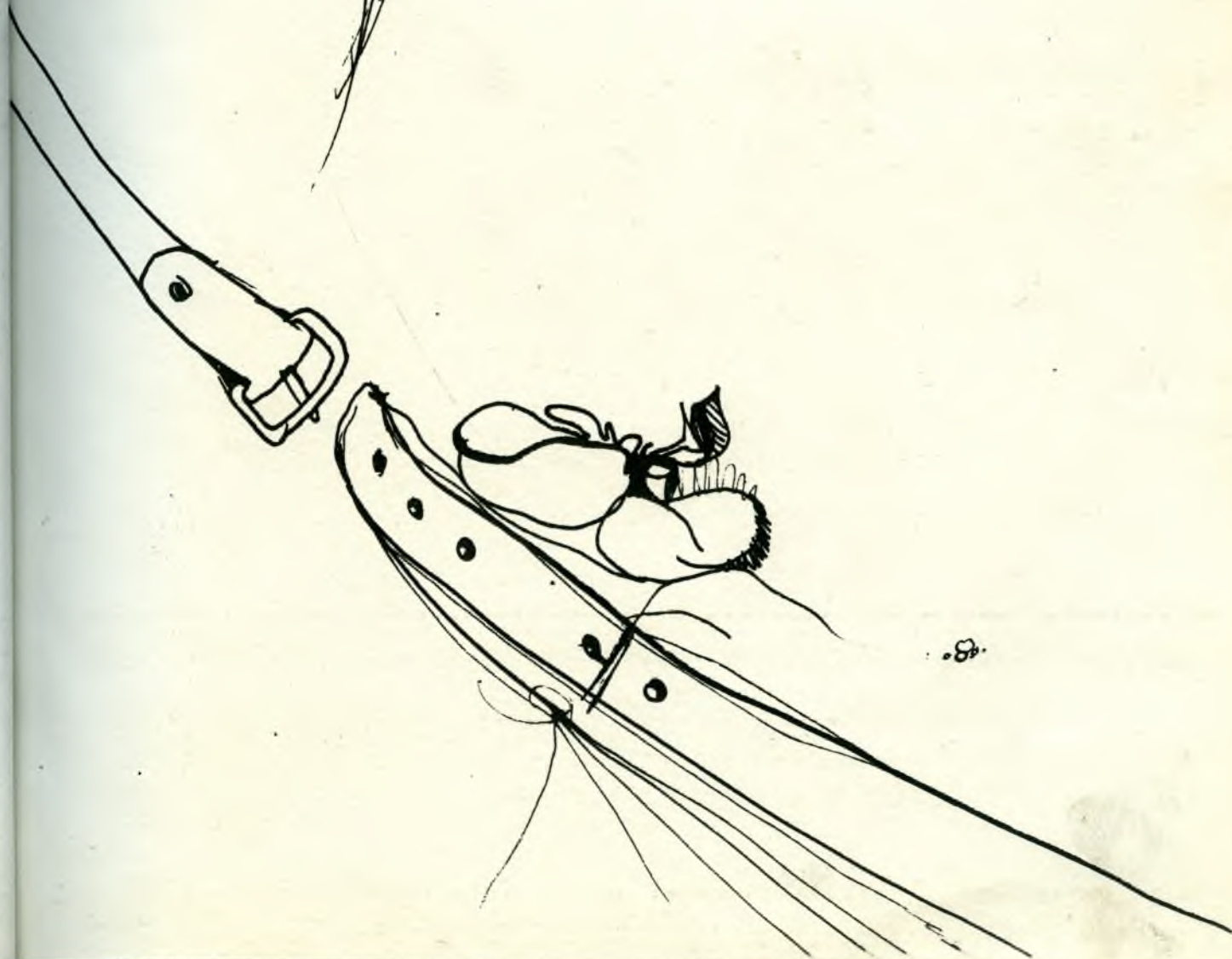
"Miroslave v Hrgwabe pokračuj boje.....!"

"Aha...Robátka, buďte čím chcete!, my dva nejame vrazí!!! My nejame vrazí!!!!!"

- 0 -

Kdybych četl myšlenky jako vy IVAN BLATNÝ
poznal bych docela jiný Žižkov a jiné Vinohrady
znal bych docela jiné cirkusy u Rajských zahrad
Zatím vy znáte viadukt u Pensijního ústavu z mé paměti
a na svůj vlastní jste už zapomněla

/ 15.1. 1974/

M i l o s L i b i c h

Příbram

P O C I T Y

Nečichlé záclony, koberec polity vínem,
 na křeslech zbytky pro příští den.
 Čekáme na něho zabalení stínem,
 usínáme s nadějí,
 na víc se nezadřem.

Tápeze paměť, jež do rána stydne,
 pokračnu hledáme našedivělý vlas
 o svoje myšlenky z minulého týdne
 vyřikujeme přede všemi na plný hlas.

Zpívala jsi písničku o Bohu
 a dívala se přitom na nás smutně,
 já viděl, že za tebou jít nemohu,
 abych nepoztrácel, všechny svoje
 myšlenky, které chtějí být taky trochu tvoje.

Na kvádro z pytloviny zavál vítr brouka,
 svíjel se bolestí, na zádech s kufáckým spadem,
 cynicky začuměla louka
 popel jsem odfouk, brouk mi utek zadem.

Uklíbla ses, já jsem se zastyděl
 a nevěděl jsem proč to vlastně dělám.
 Před sebe jsem nikdy neviděl,
 teď jsem poznal, že chceš tebe
 a ne dívat se na vysoké nebe.
 Hájíme sgrafita, ohledaná časem,
 nemáme na vybranou, pálíme masty,
 pták se co bude dělat, přikřeceným hlasem,
 říkáš mejdán a nepozveme žádný hosty.

Sedíme v koženkách zabalení dýmem,
 držíš tě opatrně jak pohár vína,
 snažíš se tě opít narychlo vymyšleným rýmem,
 jsi náhle nějak cizí, veselá a tedy jiná.
 Myšlená čára života nás obou,
 vidíš ji jasně, jako noční oblohu,
 nechápeš asi, proč pospícháme s dobou,
 tak už buď moderní, zpívej svou píseň o Bohu.

Usedláš na schody poslední tramvaje,
 já stál na zastávce a tiše broukal slova.
 Slova o tobě a úplně podle jiná
 a čekal, než se tvá silueta achová!
 Naposled jsme četli noviny
 a snáli se jim, i když trochu smutně,
 a já poznal, že oba dva jsme bez viny,
 otočil se, běžel domů,
 pozeroval alej podzimních stromů.
 Stromů noci, kouře, vína, stromů dne,
 bolest, lásko, zvířelo ale tiše, krápníky, to zůstalo.

28

Pila

VIA MONTANA
111000000000
000000000000

Chtěla bych vám představit básníka mladé generace, který bohužel v srpnu 1979 ukončil svůj život a svou tvorbu. Jeho krátké žití bylo oporou mnohým mladým lidem, v jejichž středu sedával a ve formě volného verše zaznamenával své dojmy a myšlenky.

Velice rád by byl studoval na filosofické fakultě, ale nikdy mu to nebylo umožněno.

Velkým mezníkem v jeho životě bylo přestěhování z Tábora, kde strávil dětství, do Prahy, kde později, před půldruhým rokem, zemřel následkem požití přílišné dávky sedativ.

Z jeho díla na nás dýchá smutek a prázdnota obestírající mnohé chlapce a dívky posledních let. Snad tyto verše přispějí k lepšímu pochopení jeho tragické generace a ke snadší pomoci jí v jejích nesnázích a bolestech.

M. H r b k o v á

in memoriam in memoriam in memoriam in memoriam in memoriam in mem

IN MEMORIAM MILAN VRABEC

21. absolutno

Výstřely stále stejně se opakující
a pak můj pád železným jítrem

Chce se mi dýchat ale ústa vychladla
začátek konce a přitom

neznámá síla proniká do svalů

ztotožněna s výkřikem strojového ticha
počátečního dne

vracíme se s úderem na stále stejné místo
stále stejný bod

a sevření všemi oklnostmi

nesmírně těžce dýcháme

nesmíme proniknout dále než k úpatí skály k otvoru

odkud vytéká řetězem plazmy naše vědomí
kamal odklizeno.

Vše má svůj počátek a zvolna zaniká.

1. autentická

Věčnosti až po krk

brodíme se stále

vpřed

nikomu a nikde

nedaří se vyletět

svět se baví

svět se směje

jak má se tohle přetrpět

kolem nás jsou divné postavy

blavu v klíně na rtech

mračna otázek

divná krása divná krása

divná krása kolem nás

kolem našich mozků

spousty vět

vypocená místa na oddech

děkujeme bohu ze ten svět

tak je tomu nejméně 3000 let

kdyby pravěk mohl vyprávět

nepřežil by nikdo příští vzlet

jako bych už věděl kde jsem čet
 budoucnosti jícen pohltil nás hned
 hodina i věčnost
 to jsou sny
 divokost a zrozen věčná
 nenávisť
 proklete je všechno jen ne jed
 padáme vzhůru letíme dolů
 koldokola světla dětských let
 kolotočem vteřin
 zapomnění věky
 tady na tom místě chceme
 uhořet
 - - -

Vyškrtná slova jsou něžná
 slušivá
 zvonice zámku
 zdvořilé zvonění jejich klíčů
 zvony
 a dlouhá stání přede dveřmi stájí
 divoká zběsilá umrtviště
 malá jak doupě orla
 v jamách na obzoru
 děravý svět propadající se zdrcen
 nemohoucností našich vesel padáme
 ještě hlouběji
 abychom v záři nukleárních sluncí poznali
 pramene všeho
 lvími chony vlajíce
 zpěnná ústa
 diktující pravěká říkadla pod ruce psanců
 pod věčnost
 myriádou stínů
 vzdálení sami sobě v prokletém
 mechanismu světa
 Kosmická země vysténala
 prádlo třicet stupňů teplé poškozené plátní
 alchymisti
 na pozadí baletu dvou rozpouštědel
 načasovali vánoce na jaro
 plnou tramvají projeli dětským pískovištěm
 hrající si děti neznaly
 jízdní řád
 nemohli to vůbec předpokládat
 bylo to ve čtvrti s továrními komíny
 kde sestupujete dolů, aniž byste poznali
 krásu barvy ve výšce
 přijde o zlomek později
 zaslepili nás.
 - - -

Tiše odkrajuje věčnost
 plameny tužeb
 rytmus ogyň padajících
 kelem našich stínů
 poslední výkřiky pekelných tich prokluzují
 při prvním doteku
 unikají ze sevření
 jako koule viděná zevnitř
 jako hlava v kleštích.

Pohybují se po schodech domu
 abych se oprostil drtivé síly snu
 ležící v dlouhé řadě pokojů
 s bílým sametem
 uškrcený krkavec proletěl oknem
 ale... letí vzhůru

ale...letí vzhůru

Není čeho litovat
když se stromy hroutí jako
listy z papírových hádanek
jako louky nedořelé léta
není co ztratit
pokud věci nevystoupí ze svých forem
a nepohltí nás.

Nic nemám
nic neznám
nic nevím
ničím jsem se neprovinil
na této zemi.
Těžké olověné vlasce
napjaté mezi stěnami domů
to přibližuje tematické mých
horečkovitých snů.
Vyjma si srdce
vyjma si játra
vyjma si mozek
komu to hodím na hlavu ?
Čím více pozoruji ruku
čím více vnímám myšlení
jsem blíže nule.

N ě o o

Něco se vyskytlo na rohu ohrady
aby se ztratilo
něco políbilo vědomí
a přesto se vzpoura pořád odkládá
cítíme sílu trhající jádra atomů
cítíme nutnost trouchnivět k jádru
podchycujeme hrůzu usínání v horečce
jsme zmítáni mechanismem
a v podivné letargii omdlíváme.
Větr před bouří
rád pohlavkuje větve stromů
popohání mraky ke krácení stínů
dohání k nám temnotu, trhá řasy
při tom se nedá usínat neboť
na dosah je něco
co mne zvedá na lokty.

Je holou pravdou, že se soustředíme spíš na to, co po nás nezbyde,
přesněji nesmí zůstat, nežli na to, co člověk jako takový buduje, a
co následující generace přijímají jako odkaz, ne-li jako úděl, tedy
jakési pozůstatky jeho činnosti v tomto pekle.

16. ledna 1979

Ovšem přes všechno naše úsilí jsme produkty našeho věku.
Budeme se snažit ho přerůst. Jedině hlavou zed prorazíš!

003

koleje ožehla rašelina
zapomínám čím jsem ve schématu
bílá noc stejně bílá jako vražda bojím se aby se do toho nespustili
drásající hlasy

5. list života 1982

doposud bylo málo těch kteří se neobjevili
 nikdo z nich nepochopil
 co znamená vstoupit sám do Jeskyně Neuvěřitelných skoků
 brát do zajetí jakéhokoli zajatce
 ze vlasů za sebou smýčít sny
 být pokrytý krví obětních zvířat.
 ještě si vzpomínám kdy jsem byl naposledy s tebou
 ještě si pamatuji noc s kaméliemi a blasfemií mořských vln
 jak na mne dýchaly zkameněliny vepřů z průseku lese
 a stříbrné lasturové háje tvých dobrozdačných pohledů
 vítám tě hrůzo, abych tě políbil
 poslouchej jak nařiká kdesi v dáli Bůh v lastuře pokroku
 sten smutných je mu doprovodem a pak tvá píseň
 ech hrůzo tvá píseň trnící nad betonovými útesy města
 v bezkonečných obrazech jakoby děkovala ozvěně za tuto poklonu
 která je ostatně pouhou gestikulací prostoru
 nahých Beethovenových služek
 a blbých číší vystavujících na odiv svá stoupající hrdla
 jež je třeba roztržít novou Nefritovou Poezií
 tou kterou jsem pro tebe složil
 a kterou nalézám každého jitra u svého lůžka unavenu
 jak cestovala labyrinty mých NĚMÝCH snů.

dovedl bych okázale třeštit v chňáhalcích tvých zamotaných vlasů
 ale nemohu
 nestokrát sevřít poslední chrám dalekého pralesa
 ve městě tvých přátel
 ale nemohu

ještě stokrát se poplázím, abych to dokázal, ale padnu
 přede dveřmi do poslední sluje odkud vede stezka do prázdnoty
 neboť ty sama dobře víš, kdo tě nakopává lyrickými kopanci
 kdo tě v představách smýčí komnatami vysněného zámku
 a býčí představou obcování
 kdo tě jednoho posledního dne oběsí na tenkém střevě lásky
 přesně tak si to představuje řadová antická tragédie
 ale to mi nestačí
 a tak ti vytrhnu ze zad tohoto broučka, kterého miluji
 a se kterým se nechám uložit do svatební rakve.

12.6.1979----

VŠEM KTERÍ ZEŠÍLELI A NEMOHOU SLYŠET MŮJ HLAS

Vidím vlát cáry vašich zpovědí na stožárech věčnosti
 Vidím vás stát na hranicích dějin
 Dovedu naslouchat vašim nitřím
 Je mi nadmíru jasné kde je chyba
 Je mi jasné že vás zbožňuji
 Kolikrát si obracím v hlavě vaše myšlenky tolikrát se převrací
 má nevyvážená mysl
 Vidím vás přízrak epochy za zamřížovanými okny Ústavů
 Nedovedu s tím nic dělat a cítím se vinen
 Vidím vaše kacířské sutany a oči
 Oči bez výrazu prosby ztracená vyznání rozkopené sny
 Duch vzpoury mnou otřásá také já se otřásám hrůzou
 Země to jsou tvé děti a ty to dobře víš
 Víš dobře že ty jsi ta nejukrutnější
 Víš dobře že s tím nemohu nic dělat
 Také já v tom jedu a to je strašné
 Jde to pořád dál přes mou hlavu
 Víš dobře kde to MUSÍ skončit

Víš dobře co mne čeká
 Vidím vlát cáry našich zpovědí
 na stožárech věčnosti !

MODRÉ ZÁCLONY

temno vnitřního zánku mne obklopuje
 prostup mnou Modrá záclona
 chci se s tebou milovat na náhrobku odkud jsem vzešel
 nalezní mne zde uvnitř této láhve
 pomoz mému křtu nenaplněné prosbě být sám
 uprostřed svého lahvového zánku.

Hluboko
 nade vším.

Je nesnesitelné být o kus vpřed
 bolest vládnoucí nade vším
 srázy nesmírných propastí jež se otvírají
 daleko daleko uvnitř
 kamkoli pohlédneš.

-----13.6.'79-----

EXODUS

V jeho nesnázích se zrcadlí jeho osud
 na zdech domů jeho stín připodobňuje pád starých rodů
 ještě den dva se potuluje městem
 jeho tvář má v sobě skrytý odpor
 ví o tom že mu do konce života zbývá jen několik akordů
 chtěl by zůstat ale chinérická síla jej táhne ke stěně sarti
 noby unášej proud událostí vítr doprovází jeho pochod skučení
 několikrát se pokusí přehnout ale nedaří se mu to
 podle všeho je skutečný konec a on to ví
 prostá zoufalost a náhlé odumírání jednotlivých orgánů
 veškerý průser pozvolného odumírání mu bere sílu v tomto
 zápase

snad poznamenat několik slov
 rychle vyštěknout pár posledních ryčlenek
 o den přináší na svých perutích jeho agonii
 která mu razí cestu k věčnosti.

Visí ve třmenech
 teolog východních bouří
 kolikrát se zastavil aby nastavil čas na počátek cesty
 a získal tak několik okamžiků navíc
 ještě neví že se tam nikdy nedostane
 ještě zůstává světlo
 hybná naděje a on po ní poslepu tápe

nikdo neví
 několik věřil
 několik doufal
 několik toužil
 neomylné iluze práchniví kolem cesty jak je postupně upouští
 také jeho cesta pozvolna končí - vede úskalím
 zahýbá kolem tibetských klášterů a vede stále výš
 k zemským pustinám kde osamění vynucuje úžas
 kam směřuje na své cestě?
 kolik životů odhodil na této cestě aby opět
 pokolikáté padl uprostřed dlouhého putování?
 kolik iluzí roztříštil svým odvážným čelem?
 je vyvolavačem pravdy? několik si cení života že s ním tak
 bezohledně plýtvá a obcuje s věčností?
 nebeská klenba odvrací jeho poslední soustředěný útek
 a svrhává jeho tělo do propasti xueqhoug.

X X X

zůstali jste svými vlastními studenty
nalezli jste na kry a nevíte odkud jsou
zapadáte do své noči
poslušni
službyoddané vlasti

rád pohlížím na ženy mňijící výlohy bohatých bulvárů
tyto tančící dvojice visících prken svlačce dychtivých pohledů
neboť jsem proslulým udavačem vaší tak dlouho utajované krásy
zapadám do tohoto schématu před místem setkání
jako zaostelá japonská miniatura ve světle cizincových urážek
dychtíc po sněhu vašich stehů
visíc na stropě v pozici dravce tolik k posmačchu
strážíc bezkonečné sny vašich ložnic
a noc co noc ukládám svá jeseteří křídla do tepla červánků.

jsem dvojice ospalých planet
na nádraží posetém svlékajícími se hady
stávkují hlavy ujetých rytířů
a jen supění blízkých se vlaků dotváří obraz komedie

kouřím a piji samotu a doufám že zaživa neshniju a tak uléhám
s novou nadějí jež předurčí následující den jakousi BÍLOU rukví,
symbolizující svlečenou ruku a upřímně se radující z lidského
opékání lidského masa tolikrát ritualizovaného že nebude třeba
nového početí. V lidské samotě jsou odedávna zostuzující pukliny
neobratně vytvořené bohem k rouhání se a oddalování božského sou-
du vedoucí k jeho následujícímu triumfu.

čas
s neopečenými emblémy napodobení
přísně logický
tak směšně podplacený onou kněžskou celebritou kosmu v podobě
Nové Aritmetiky

smradlavě opuštěná lidská logika
jež dovršuje v posvátném trojverší onen Posvátný hladomor
nečinně obnažuje
bázi mršin k poštolkám zápachů stoupajících na plentou iluzí
nad tupou nekonečnou bídou materialismu
oživujícího prostor bídou papoušcích zobáků
éterických raků a zoufalých přízvukovačů čehokoli
co ospravedlní náladu dne
tanec kančků
nebo hlas vnímatelova oka.

---ooo---

020 desetina

jsem tentokrát křehká lesbičanka a toužím být sama
vyrvána drsností lidských zvyků
vynesena impulsem do skandalizující roviny lidských citů /?/
brzy se konzervuji a sestoupím do sarkofágu
pro velkou lásku
nevyplňující čas přerůstající teorém lidského pouzdra
chci být sama oddat se mátožnému snění
můj objev
homeofon

023

bylo to jako by ho návnada času klepla přes prsty
na provázku viselo dívčí ramínko
zamítáno větrem
jeho poryvy
plnil si tichem kapsy vítr mu byl švagrem
jeho dolík byl kus od nefrekventované cesty

022

devastuji tvé pohlaví kde guno
 slupka grepu měla aroma jako toluen
 jsem inhalator a není to na hovno
 svazuji lidské dějiny provazem výtů
 převracím efekt
 sbírám zlozky reality
 jsem remorkér odplovám
 jsem nautilus ponožuji se
 dálko mých návratů nejsi k nalezení
 jehlo očí seno v tvých vlasech přehrabuji ho rukama
 /procházím se tebou
 rozehrávám tvé tělo do verbálních tónů
 nalézám tě v tvých šatech divizna baptistů
 jsi spěšnou zprávou oddechnutím jsi provinilá
 vítám tě ležíc na skráních
 vítám tě divizna /romeo byl psychopat/

ooo

029 - tedy pozpátku

blíží se výročí /příště/
 po
 splachovali odpárce hadicí ovšem bylo pořád pár skrytých
 skautů
 milovali jeskyně špinavé bufetáky děti ulice uzly
 kradli krásu krasu
 po hrozba nejsou to bohužel ona divoká zvířata z terarií
 mám z nich strach taky srandu posměch neboli jsou pevní
 ŠKODA CUKROVÝCH DĚTÍ !

035 /dva kteří přežili/

nový návrat na zemi se nekoná
 tuf orgasmu
 špinavý smradlavý pot olizují jazykem
 z tvého těla
 ležíme obnaženi v kterémsi stoce vlasy zaznamenaly bitvu
 krev a chomáče peří ano škubali jsme hebké labutě miluji tě
 kdekoliv je škubeme vraždíme bělostnou čistotu panna už dávno
 nejsi jsi kterákoliv najáda zbožňuji rytmas tvých ušních
 bubínků
 plač bláznivěji tvá tvář se tolik vystavovala políčku
 TATO KOMEDIE TRVÁ
 spíš vrážím ti nůž do břicha rovněž usínám - a potoky tvé
 krve po svých spáncích
 byla jsi hodna zbožštění bozi se neopakují

037

život vtahuji kouř nebo před večerem ruka knížete
 obkresluje nejobvyklejší znak pánského záchodku
 jeho ženě už nestačí přestává mu chutnat
 kyselá ikona vadnutí přebírá velení nad státem feminizuje čárky
 chce slyšet pravdu do očí
 je v podbříšku barevná ?

Ewa B i e k o w s k a :

U M Ě N Í E S E J E

Nepamatuji si již, kdo řekl, že esej jako literární forma je výtvořen a svědectvím nejistých, přechodných situací. Esej se objevila v době, kdy dosavadní způsoby literární výpovědi vymíraly nebo degenerovaly a prostředky nové teprve vznikaly. Aby bylo možno volně se chopit slova, hovořit o sobě, o své současnosti, vystihovat změny doby, zkoušet popisovat zjevy, zobecňovat, bylo třeba najít mezi starými, již nevhodnými formami a mlhavými formami budoucnosti nějakou výrazovou formu, nedokonalou, vědomě provizorní, rezignující z poslední a specificky čisté podoby. Tak tomu bylo v evropské literatuře a prvním, do dnešní doby příkladným sborníkem esejí - s Montaigneovými "Zkouškami". Nejzávažnější rysy, které francouzský spisovatel dal vymyšlené výrokové formě, přetrvaly dodnes a okázale, bez předpisů vymezují pravidla spisovatelovy tvorby.

Začneme od názvu. Myšlenka to byla skvělá a odvážná. Esej není v podstatě nic jiného než zkouška - jakoby skica v malířství nebo studie v hudbě etuda. Něco, co existuje samostatně a má určitou uzavřenou podobu, takže ji musíme brát vážně a můžeme jí dát plnou zodpovědnost; sama nám však přizná - ať už se jedná o název nebo o vnitřní formu - že je něčím neúplným a neukončeným, že je zkoušením. Zkoušením čeho? Odpovědět se dá aspoň dvojím způsobem. Může se jednat o skicu budoucího dozrálého díla, pro nějž se osnova, materiál, pozorování teprve shromažďuje. Nebo taky o něco úplně jiného - o přípravu na zralost jinou: životní a zároveň intelektuální i morální, která si především vyžaduje chápat co nejvíce věci kolem sebe, udělat si ve svých emocích a úsudcích pořádek, přizpůsobit se nejdůležitějším životním rozhodnutím. U Montaigne se jedná právě o druhý případ - "Zkoušky" jsou v podstatě jeho jediným dílem a považoval je za služebné ve vztahu ke svému životu, životu šlechtice, vzdělance, cestovatele, starosty města Bordeaux. Právě svými esejemi - skicami, etudami - vyjádřil přesvědčení, že k lidské existenci patří pouze to, co je náčrtové, provizorní, že už pouhou existencí zkoušíme, zakoušíme věci skutečné - konečná rozřešení se nedovíme.

Postavení člověka odpovídá nejhluběji eseistická forma: zkouška, náčrt, fragment jsou nejoprávněnější a nejpoctivější způsobem výpovědi. Podle Montaigne tkví kořeny eseistické provizornosti v samotných základech lidského bytí.

Esej je otevřeně subjektivní, její první osoba se od tajemného, maskovaného Já filosofické rozpravy liší stejně jak od demiurgického Já díla literárního.

Vedle i ve stínu těchto dvou neobvyklých osobností, trávících velké ambice, "já" eseje zachovává konkrétní lidskou tvář, vystupuje přímo před nás se svým jménem, minulostí, společenským zařazením. Na jedné straně brání individualitě v tom, aby se nechala pohltit a rozpustit v jazyce filosofie, jenž směřuje k universalismu, ukrývá celý nástin lidské tváře a zjevně barvu živého hlasu. Na straně druhé jí rovněž brání před takřka mystickým rozšířením a zvětšením v literatuře, kde je celá skutečnost podřízena jednomu pohledu, jenž se na ni dívá, jednomu hlasu, jenž o ní hovoří.

Esej má tedy úlohu zprostředkovávající a řídící, její individualismus je přirozeně lidský. Promlouvá vždy jménem jedince, ovšem jedince, který je postaven mezi jiné, nezamazává za sebou stopy ani se donekonečna nensafukuje.

Za způsob existence eseje nelze považovat vizi, ani revelaci, ani učením, ale rozhovor, rozhovor konkrétní osoby s osobami jinými. Esej má mírně skeptické společenské ladění: jejím tónem je to, co se v hudbě nazývá mezza-voce: polohlasně a důvěrně.

Třetím důležitým rysem eseistické formy je nejednotnost. A to nejen proto, že se dané zkoušky mohou týkat nejrozumnějších věcí, že mohou sahát po tématach do všech oblastí života i ducha.

Nejednotnost někdy pronikne do vnitra jednotlivé zkoušky; ta je sestavena z různorodého materiálu jako jsou užitečné nebo luxusní předměty, pojící všelijaký materiál - dřevo, kov, kámen - a přivádějící náš estetický smysl neustále do rozpaků. Například: esej může začínat vzpomínkou nebo anekdotou, může přejít k nejvšeobecnějším filosofickým úvahám a skončit vyznáním víry, polemikou, proroctvím. Může zachytit obecný problém, absorbuje vážné záměry a utíci s ním do sféry vlastní a soukromé, zdánlivě malicherné a bezvýznamné. Ovšem ve skutečnosti - je-li esej zkouškou pátrající a znající své meze - na jedné straně přenesení do intimnosti odhalí něco velmi opravdového a nepostřehnutelného: její vlastní smysl, existenční kořeny, plodnost a nebo neplodnost pro jedince.

Eseistická nestejnorodost je spojena se samotnou myšlenkou zkoušení - jedinec si zde nejen ověří své možnosti, týkající se různých otázek světa, ale zároveň si tyto záležitosti potvrzuje, kontroluje jakoby jejich smysl, ukrytý chaos, účinek v praxi. Převádí je přitom z jednoho jazyka do druhého, z jazyka obecných pravd do jazyka konkrétního, ze sváteční rétoriky na tlumený tón všední mluvy, ze způsobu kategoričného na hypotetický, jenž ponechává místo pro výhledy a pochybnosti.

Esej si získala právo konfrontovat různé oblasti existence, mísit závažné s nepodstatným, všeobecné s osobním. Je připravena k okamžitému útoku na kteroukoli stranu, na nejriakantnější výpravu: její prostředím však vytváří přechodná atmosféra, sféra všednosti, naplněná činností, přemýšlením, vzpomínkou.

Hlavním východiskem a základním materiálem úvah jsou v Montaigneových "Zkouškách" dvě věci: četba a vlastní zážitky. Vše je promícháno a podřízeno jednomu: klidnému, ale tvrdšímu hledání odpovědi na otázku "kterak žít?", hledání moudrých zásad užití života. K tomu slouží knihy, cestování, vlastní i cizí zkušenosti.

Montaigne hledá prostřednictvím uznávaných autorů, vzpomínek a příhod, které zaslechl, svůj zlatý prostředek, svůj recept na šťastný život - pro nás zachycuje především situaci člověka u zrodu novodobých dějin, situaci, celkově se podobající naší. Můžeme pozorovat, že jedinec je poslední instancí, před níž je povolávána každá věc, aby pak svědčila a vypovídala. Jedná se o podezíravost proti spontánnímu a aktivnímu životu, spojenou s vírou, že teprve pozorování a vzdálenější reflexe, rozpitvání lidských problémů na nejtenčí vlákna nám vydají z ruky klíč k vlastnímu osudu, zachrání nás před chybami a utrpením.

Samozejmě, že ve "Zkouškách" najdeme i mrtvé stránky, hlavně v záplavě citátů a latinských poznámek pod čarou, kde renesanční humanista slouží strašně dlouhou máli velkým i menším stereotypům.

Třebaže je někdy tento obřad vzrušující, jindy nudit, svědčí o snaze opět nalézt své předky a mistry, sestavit genealogii, tvořící protiváhu individualismu a narůstajícímu pocitu samoty.

"Zkoušky" obsahují i místa výjimečně hluboká a živá. Cítíme v nich dotek jakéhosi obzvláště důležitého tajemství, blízkost nepolapitelné pravdy, která dodává popisovaným věcem zvláštní lesk, linoucí se jakoby ze skrytých zdrojů důvěry.

Setkáme se s nimi ve znamenité autobiografii v dílech "O marnosti" nebo "O přátelství", kde Montaigne vzpomíná na největší dobro, jehož mu v životě bylo dopřáno.

Je třeba si uvědomit, že Montaigneovo dílo je nejen filosofické, ale i literární, že je to dílo, které má svou vlastní krásu a svou vlastní hodnotu.

Jestliže se esej - přechodný a jakoby zastupující útvar - ustálil v literatuře od dob Montaigneových "Zkoušek" nadobro, znamená to, že se ustálil paradoxní, permanentně přechodný stav, něco na způsob chronické krize?

Někdy je právě takto charakterizována celá nevedobá historie Evropy: krize jako situace stálá, pro naši kulturu normální. Jedním z jejích symptomů a zároveň i důkazem plného vědomí daného stavu by byla esei-tičnost v myšlení a psaní nebo v lidské expresi vůbec; byla by důkazem nescetnostnosti života, prozatímnosti a subjektivismu našich odpovědí, nemožnosti plné syntézy rovin existence.

Esej přestala být odděleným druhem spisovatelské tvorby, vyhlédnutým "bočním místem", odkud lze pozorovat, co se děje někde jinde, ve velké literatuře a velké filosofii, ve společenském životě. Ironie do sfér tvorby, kterými byla předtím určena a tam se jí podařilo dokonat podivné mnohoznačné dílo, dílo zkázy i obnovy, rozkladu i vzniku.

S románem učinila velmi zvláštní věci: nejen že poznamenala jeho tradiční jazyk a kompozici, ale narušila jeho víru v sebe, ve smysl a působivost literární fikce. Tak jako ve zkoušce - objevila se v románu/dosud chráněném magickém kruhu neskutečnosti, jež je skutečná více než život/ možnost libovolně improvizovat, experimentovat s postavami a situacemi, uclouvat o různé rozluštění, z nichž není ani jedno nutné, ba ani důležité, poněvadž všechna jsou dána vůlí experimentujícího vědomí. Objevila se ironie - nejčistší forma subjektivismu, hravosti si s vlastními tvory a dávajícího nám na srozuměnou, že je může kdykoliv odvolat, může zrušit a začít od začátku, předkládaje druhou, desátou verzi příběhu.

Román přestal být konkrétní formou syntézy, intuitivně prožitou samozřejmostí tohoto osudu, tohoto řešení.

Současný román je jakoby rušnou křížovatkou mnoha cest, místem konfrontace rovnoplatných možností. Nejen že považuje jednotu světa za ztracenou, ale touto katastrofou žije, z ní se krmí, v ní nalézá svou obtížnou a problematickou volnost.

Když přemýšlím o historickém příběhu eseje, ve kterém se odráží větší a působivější příběh jedince v novodobé kultuře, o příběhu pevné formy, vyprávějícím o duši, často se vracím k postavě Thomase Manna. Podle mého názoru to je - v hlubokém a ušlechtilém smyslu - jedna z nejkvalitnějších zkoušek současné literatury, současné duchovní tvorby. Spisovatelská tvorba Th. Manna je vyvrcholením dlouhodobého procesu, po několik století se vytvářejícího literárního tvaru, formy; můžeme v ní nalézt jednak postupné vývojové etapy, vrcholící ve formě historické narážky, žertovné travestie, polemické návaznosti nebo dávného symbolu, oživeného novými obsahy, a jednak i nové úkoly, stojící před člověkem.

V románu 20. století vystupuje Mann jako dosti neobvyklá postava novátora - konzervativce, objevitele minulosti pro přítomnost nebo taky přítomnosti jako prostoru, v němž se minulost neustále probouzí a obnovuje otázky, které kdysi chápala jinak nebo na které hledala odpověď. Přítomnost se zde nejvíce jako obyčejný výsledek minulosti /následek jejího rozbití, porážky jejích iluzí - jak, zdá se, hlásá současné umění/. Je místem křížení minulosti, místem její zachrany, znovuobjevování vlastní totožnosti v těsném spojení s výměnou dávného se současným. Literatura Th. Manna je výjimečně literaturou historické vzpomínky a věrnosti svému rodokmenu - ze hry přítomnosti a minulosti, vlastní zkušenosti a zděděného vzoru, ze vzpomínky, jež sahá zpět a u očekávání, hledíc před sebe, se vynořuje mannovský obraz člověka. Je to člověk, který hledá a pro něhož se vnitřní pochopení, nalezení záhadného slova stává základní formou svazku se životem, ostražitou, ironickou a něžnou formou lásky.

Mannovo zkoušení, vycházející z individuálního, důvěrného umění eseje, řídícího se podmínováním způsobem, se liší od pokusů současného románu přesvědčením, že sahající hlouběji, násilně narážet mezi neustále narůstajícími možnostmi a subjektivními perspektivami na trvalý základ, na zásadní a nadsubjektivní pořádek. Není to pro nás oblaďný pořádek vnějších zásad; ani pořádek dogmatických obsahů, jenž dává individuali-

tu, ba ani prázdných kulturních forem, jimž se dnes často připisuje magická samodinnost, vymezující shora smysl i hranice veškerého úsilí. Je to pořádek, který trvá neustále a který musí každý teprve nalézt, třebaže to hledání je ve stejné míře vzpomínáním i objeováním, opakováním i tvořením. Vzpomínáním na vlastní genealogii, bez níž nelze získat vlastní místo v historii a společnosti; opakováním prastarého symbolu, v němž je zahrnuta záhada osobního života, v němž byl zachycen dvojitý rytmus existence; roztržka a touha po smíru.

Snad největší "zkuškou" 20. století je "Doktor Faust" - ohromující, svým záměrem až zstrašující esektistický román, kde Mann - v pravém slova smyslu - na ruinách světa, vlastního domu, který nejen, že byl zničen vojenským kataklyzmem, ale morálně se stal i líným šílenstvím a hrůzy, vyvíjí takřka nadlidskou námahu, aby porozuměl a došel k podstatě katastrofy.

Dílo, k němuž usedl ještě v době války, nemělo být pouze aktem intelektuálním a poznávacím, vyznáním se v příčinách a mechanismu událostí, jakou byl fašismus. Mělo být především zúčtováním, zpovědí, pozvednutím celého břemene s nadějí, že pouze ta nejsurovější a nehlouběji sahající spoluzodpovědnost může přinést očistu a v budoucnu nové plody, zbavené zvrhlého dědictví.

V situaci, ve které se tehdy ocitl spisovatel jako Němec a nepřímý pozorovatel událostí, jako člověk 20. století, jako umělec, by byla nemožná jakákoliv uzavřená, jednotná a syntetická forma; forma, která volně ovládá předmět, zachycuje jej do jednoznačných kategorií a přivádí k několika vše vysvětlujícím zásadám.

Možná byla jediná forma zkoušky, nekategorická a osobní, jež si byla vědoma toho, že její rozhodnutí nejsou konečná. A právě proto forma, která by za toto rozhodnutí činila zodpovědným jedinice, forma, která si musí vyřídit své účty, zapsat vše závažné, ale nezvládnutelné a nepocho-
pitelné, přitom však nečekat na to, až představitelná syntéza nabude po-
doby.

Myšlenka takovéto syntézy by mohla napadnout jedině někoho, kdo stojí vně, komu je tato záležitost úplně cizí: pak by se však jednalo o syntézu falešnou, o falešné chápání bez zoufalé, prokleté, ale chráněné lásky.

Nejednotnost formy a materiálu, náčrtovost proti uměleckému vyobrazení, nesouměrnost rovin /individuálního života a historie národa, umění a zločinu, všednosti a apokalypsy/, mezi nimiž může převracet mosty pouze metafore, bezradný, zdrcený lidský hlas, jemuž byla svěčena řeč - to vše činí z "Doktora Fausta" ohromnou esej. Esaj o konci epochy, o osudu národa, visícího nad krajnostmi, o tom, jak jednotlivé, zdánlivě si vzdálené situace a volby společně připravují určitý stav zbavení společenské svéprávnosti, kulturní intoxikace, z níž vyrůstá šílenství a zločin.

Zvlášť pronikavým rysem Fausta je úporná a bolestná snaha o sebeurčení. Všechny stránky, popisy, románovými situacemi a teoretickými konstrukcemi i snahou vzkřísit starý mýtus o selouvě s ďáblem, proniká jediná myšlenka, základní otázka: kdo jsem jako Němec a umělec, jako německý spisovatel a dědic duchovní linie Luthera, Bacha, Goetha a Wagnera, jako člen společnosti, která zradila hodnoty, jimž po staletí přiznávala takovou sílu a hloubku?

Netkvěly zárodky této zpronevěry už v samém srdci německé kultury, v jejích nejvíce fascinujících projevech ?

Nepřisuzuje dědictví této tradice současnému spisovateli, před nímž najednou historická skutečnost nepředvídaně odhalila jinou tvář, tvář otcovského duchovního světa, druhé dno ušlechtilých hledání a tvůrčích vzletů?

Tragismus této zkušenosti spočívá v tom, že byla odhalena spojitost mezi věcmi nejdražšími a nejstrašnějšími. Ve světle faustovské předmety /kde Mann naráží na rozhodné setkání a prožitky, které ho formovaly - patřila mezi ně i hudba, i tragická, mnohoznačná postava F. Nietzscheho/by mohla být tato zkušenost nazvána "zrozením brázy z hudebního ducha" - z ducha německého umění a německého myšlení.

Skutečnou míru velikosti a dramatickosti získává Mannova "zkouška" díky tomu, že kruté účtování svědomí je naplněno památkou a věrností, nutné očisty a záchrany. Nejkrásnější a vzrušující je ve Faustovi právě o-
názek nezapomenutelné i té zoufalé lásky.

Henryk Jankowski ;

CHOULOSTIVÉ VĚCI

"Kdo však chce se Mnou svobodně obcovat, ten musí zkrátit své zlé, vznětlivé pudy a k žádnému stvoření láskou pozemskou neplanout."

/O následování Krista, kn. III./

Spor o všech souvisejících se sexuální etikou je jedním z mnoha důležitých úseků etické diskuse v naší zemi. Oč v tomto sporu jde ?

Jde o to stanovit, jakým podmínkám má odpovídat člověkův sexuální život, aby mohl být považován za rozumný, mravní a aby současně činil člověka šťastným, aby mu působil radost. Jak je vidět z tohoto výřtu, pocházejí argumenty různých názorů na tuto věc z různých oborů. Poukazuje se tedy na společenský význam takového či jiného řešení, diskutující se odvolávají na dobro příští rodiny, upozorňují na bližší neurčená mravní kritéria různých řešení, nepohrdejí ani argumenty lékařského rázu.

Z diskuse v tisku je patrná upřímná, možná trochu naivní víra v existenci jakéhosi všeláku, jakéhosi kamene mudrců, jehož vynalezení jaksi automaticky vyřeší všechny potíže a konflikty a poskytne přesný kompas, který umožní mladým lidem jednoznačně, bez jakýchkoli výkyvů a konfliktů řídit své jednání v této oblasti. Avšak podstatou všech etických systémů či morálních koncepcí je konflikt hodnot.

Ve známém románu Ilji Erenburga "Neobyčejné příběhy Lejzorka Rojtšvance" je umělecky vylíčen konflikt mezi štěstím či utrpením jednotlivce a mezi dobrem celého lidstva. Příběh se odehrává v Bardičevě, kde žil slavný zázračný rabín, cadyk, těšící se veliké vážnosti a úctě. V též městě bydlel - jak píše Erenburg - chudičký Žid jménem Heršek. Jednoho dne si zázračný rabín vysloužil při intenzivních modlitbách velikou milost - bezprostřední rozhovor s Tvůrcem. Rabínova duše odlétla do nebe, tělo zůstalo v synagoze. Věraí se domnívali, že cadyk usnul. Neodvažovali se odejít ze synagogy, čekali, až se rabín probudí a dokončí modlitby. Mezitím cadyk, vlastně jeho duše, ostře kritizovala situaci na zemi. Dokazoval, že na světě je to špatně zařízeno, že je na něm příliš mnoho neštěstí a utrpení. Byla to kritika konstruktivní, neboť onen svatý muž současně navrhoval konkrétní změny k lepšímu. Ale když už se Bůh začal přiklánět k cadykově návrhu, pohlédl cadyk na zemi a spatřil, že bude-li ještě mluvit dál, umře Heršek hladu. Přerušil tedy svůj spor s Pánem a vrátil se do synagogy. Své rozhodnutí zdůvodnil takto: "Kde je psáno, že by Heršek měl zaplatit za štěstí lidstva životem?" Zázračný rabín byl tedy nucen volit podle zásady, že utrpení jednotlivce, ať jakékoli, je příliš velká cena, než aby ji on měl právo zaplatit za štěstí lidstva. Uvádím tuto etickou konstrukci jen proto, abych ukázal, že existují i tak extrémní moralistní názory. Jsem si vědom, že takové stanovisko by muselo vést k absolutní nečinnosti, k jakémusi kvietismu. Člověk jednající musí přece vždy počítat s určitým rizikem "mravních obětí". Avšak i ten, kdo se zdráhá jednat podle vznešených mravních zásad, se může stát příčinou zla daleko většího.

Východiskem z takového dilematu nemusí být extrém ani jednání, ani druhý směr. Dalo by se například říci, že Heršek by už byl stejně nezůstal dlouho naživu, zato by osvobodil od utrpení současně i příští generace. Také by bylo možno Herška přemluvit, aby se dobrovolně obětoval, ale to nejde. Jde o to, že na půdě různých etických systémů vznikají situace, v nichž dochází ke konfliktu hodnot, a pak se musí

člověk rozhodovat sám, na vlastní riziko a vlastní odpovědnost. Výjimek pak potvrzuje pravidlo. Má-li nějaká etika ráz jednohodnotový, tzn. stanoví-li předem, že v případě konfliktu hodnot musí - bez ohledu na ty nebo jiné činitele - nabýt vrchu pouze jediná hodnota, pak člověk vyznávající tuto etiku nemůže prožívat žádný mravní konflikt. Avšak etiky tohoto druhu bývají většinou nelidské, fanatické a málo tolerantní. V dějinách opravdu takové systémy existovaly. Je-li například jedinou hodnotou stát, a tedy jedinou direktivou člověka heslo "Jednej v zájmu státu", anebo považuje-li se za jedinou hodnotu idea a jedinou direktivou je příkaz tuto ideu uskutečnit, bez ohledu na okolnosti a prostředky - pak se lze s čistým svědomím, ba dokonce s pocitem splněné povinnosti dopouštět hanebných činů.

Od povinnosti a muk rozhodování jsou rovněž osvobozeni lidé, kteří se řídí zásadou katolické etiky. Vědčí direktivou této etiky je totiž příkaz být poslušný a podřídit se směrnicím jediného oprávněného interpretátora toho, co je a není morální - církev. Takový člověk má stále před očima řadu více nebo méně podrobných, více nebo méně správných směrnic, a stačí, aby je správně splňoval, a bude mít zajištěno nejen čisté svědomí, ale také věčnou spásu. V případě pochybností může využít morálních konzultací ve zpovědnici a příkazů pronesených z kazatelny. Takový člověk přenechává břemeno rozhodování, a tedy i odpovědnosti něčemu, co je nad ním, zřídka se mravní samostatností a suverénností, zato však neprožívá mravní konflikty..

A tak si lidé, kteří hledají nějaké zásady, musí být vědomi, že zásady mohou být více nebo méně dobré, více nebo méně humánní, ale nikdy se nemohou stát prvkem, který každému člověku v každé situaci bez váhání a bez pochybností ukáže správnou cestu.

Existuje ještě druhá možnost, na kterou musíme upozornit, chceme-li varovat čtenáře před přeceňováním role etiky v životě. Ovidius svého času řekl: "Vidím to lepší a souhlasím s tím, ale volím to horší". Znamená to, že etické znalosti nejsou totožné s etickým jednáním. Někdo třeba velmi dobře ví, jak by měl v určité situaci jednat, ale jedná jinak. To se stává nejen v oblasti činů, jež jsou předmětem mravního hodnocení. Lékaři stále s větší jistotou dospívají k přesvědčení, že existuje určitá souvislost mezi kouřením a rakovinou. Podstata této souvislosti sice ještě nebyla zjištěna, ale statistika přesvědčivě dokazuje, že případy rakoviny jsou několikanásobně častější u kuřáků než u nekuřáků. Na lékařském kongrese, věnovaném tomuto problému, prý lékaři kouřili potají... lidé, kteří pijí alkohol, sice vědí, že alkohol organismu škodí, ale přesto to pro ně není dostatečný důvod, aby této náruživosti zanechali.

Jak krásná je myšlenka dr. Zamenhoffs, tvůrce esperanta! Kdyby tímto jazykem mluvili všichni lidé, oč by byl život snazší! Představme si, že by se člověk znající esperanto suverénně domluvil s Japoncem, Indem či Švédem. Ale přesto se tomuto jazyku učí jen málokdo.

Chceme-li si tedy uvědomit, jaký je etický aspekt sexuálních otázek, musíme pamatovat na okolnosti, o nichž jsem se zmínil v úvodu. Znamená to snad, že etika nemá k sexuálnímu záležitosti nic říci? Znamená to, že pokus o jakékoli pojetí této otázky je předem odsouzen k neúspěchu? Tak zlé to snad není. Ale nesmíme zapomínat na dvě podstatné okolnosti.

Problémy sexuální etiky nemůžeme odtrhovat od problému etiky všeobecné. Musíme ovšem mít na paměti, že tak jako sexuální záležitosti jsou jen částí lidského života, tak je také sexuální etika jen částí etiky vůbec. A není to jen formální analogie. Existují totiž úzké vnitřní souvislosti a závislosti mezi obecnými etickými soustavami a jejich detailním řešením. Proto se také nedá mluvit o jediném správném řešení problémů sexuální etiky, nanejvýš o řešení na základě nějakého etického systému.

Z mravních soustav, které existují a platí v dnešní společnosti, je nutno povšimnout si hlavně tří návrhů různého obsahu, různé intenzity i různé formy. Problémy sexuální etiky lze nazírat jednak z hlediska etiky katolické, z hlediska etiky nezávislé /včetně marxistické/ na straně druhé.

Katolická etika zaujímá k sexuálnímu problému jednoznačné a nekompromisní stanovisko. Jeho základem je je předpoklad, že pohlavní styk je sám o sobě něco špatného. Protože však vzhledem k biologické zákonitosti by dodržování tohoto postulátu mělo za následek vymření lidského rodu, je církev nucena ustoupit od rigorózního vymáhání požadavku čistoty. Pohlaví život je však v nejlepším případě považován za nutné zlo. Dokazuje to jak rozbor Písma svatého, tak autoritativní výpovědi autorů příruček katolické etiky. Ten např. najdeme v Písmu svatém předpis, prikazující ženě, aby se po porodu "očistila". Vyplývá to z předpokladu, že těhotenství bylo následkem hříchu, a proto musí po uplynutí období "nečistoty" složit kněží obět za hřích. "Takli nenalezne ruky její, aniž bude moci obětovati beránka, vezme dvě hrdličky, anebo dvě holoubátek, jedno v obět zápalnou a druhé za hřích, i bude se modliti za ni kněz, a tak očištěna bude." /3. Mojžíšova, XII, 3./ Ideálem katolicismu je celibát. "Neklid vyvolaný pohlavním pudem, sklon k páčání přestupků v tomto směru, prudkost pudu označovaná jako vášně, není dána prvotní konstitucí člověka, nýbrž je následkem určitého chaosu, zkažení přírody. Důkazem toho je stud, prozrazující, že v lidské povaze je něco, co by v ní být nemělo". /P. Zygmunt Kozubski: "Podstawy etyki płciowej", Albertinum, 1947./

Odtud řada malicherných a podrobných předpisů záporného rázu. Především nejsou omluvitelné pohlavní styky nepožehnané svátostí manželskou. V katolické etice se sexuální etika týká pouze a výhradně manželství, všechny ostatní případy jsou považovány za neuravné. Dodejme, že za nemravná se považují rovněž světská manželství, které církev nazývá konkubináty. V Manželství může být pohlavní styk uznán za mravný, odpovídá-li cíli této instituce, totiž - plození dětí. A proto odsuzuje katolická etika všechny situace, kdy se manželé snaží oplodnění předjít. Velikou revolucí v této oblasti znamená fakt, že církev začala tolerovat využívání pravidelných dnů neplodnosti objevených Knaussen a Oginem, přestože je také obehnala řadou paradoxních výhrad. Problémy sexuální etiky lze rozdělit na tři prvky.

Za první - tolerance se týká pouze a jedině manželského svazku, jemuž požehnal kněz.

Za druhé - přípustné jsou pouze pohlavní styky odpovídající cíli manželství jako instituce, tedy záměru plodit děti.

Třetím, velmi důležitým prvkem této etiky je podrobný, téměř fyziologický popis sexuálního aktu, jak jej dovoluje katolická etika. Detailnost popisu často připomíná popisy ze slavných milostných knih Orientu. Zeptáte se: a jak je tomu s láskou, náklonností nebo vzájemnou úctou? O těchto věcech však katoličtí etici nepíší, neboť výše uvedené prvky jsou rozhodující a zásadní.

Zcela jinak vypadají problémy sexuální etiky z hlediska světských etických systémů. Avšak zase to vyplývá z obecnějších předpokladů. Pohlavní život vidí světská etika bez jakéhokoli tabu a mystifikace, považuje jej prostě za přirozenou součást lidského života. Ve světských etikách jsou všechny hodnoty obvykle posuzovány ve vztahu k člověku, jeho prospěchu, štěstí a neštěstí. Utrpení člověka je většinou považováno za něco zlého, působit bolest nebo přijímat ji musí být nějak zdůvodněno. A naopak: radost, štěstí, požitky jsou hodnotami samy o sobě, jež nevyžadují žádné zvláštní zdůvodnění.

Do stejných kategorií jsou pojaty věci sexuální. Znamená to, že etika světská dělá v těchto otázkách jen jednu jedinou hranici? Může být poměr dvou lidí uznán za přípustný a mravný jen proto, že nikomu nepůsobí utrpení? Přirozeně že ne. Pohlavní život, jakož i ostatní oblasti života, je pevně vsazen do společenského kontextu. Proto také světská etika je založena na různých zásadách, je základem pro obecné ukazatele, jejichž příčinou jsou dané okolnosti. Tyto ukazatele však nejsou založeny na mystifikaci, předsudcích a doktrinářských důvodech. Na rozdíl od náboženské etiky pojímají pravidla světské etiky věci nikoli ze stránky vnější, nýbrž ze stránky vnitřní. Tato etika rovněž neformuluje malicherné, kasuistické předpisy pro kdejakou oklnost, nýbrž kriteria všeobecná, jimiž se člověk musí řídit vědomě, musí se pro ně sám rozhodnout po úvaze.

První zásadou, zásadní hodnotou je sám člověk. Pokud svazek dvou lidí nepůsobí nikomu bolest, nedě se mu nic vytknout.

Před devadesátiosmi lety, 3. července 1883, se narodil v Praze Julii a Hermannovi Kafkovým syn František, jehož podivuhodné dílo vzbuzuje již dobré tři desetiletí kromobyčejný zájem v celém světě. Následující poznámky, studie a ukázky snad vzbudí u čtenářů spíše zájem o to číst jeho díla než jen o tomto, u nás tak málo známém díle, meditovat.

F R A N Z K A F K A

"Tuhý líjak. Postav se dešti, stě železné paprsky těbou pronikají, klourají vodou, která tě chce odplavit, ale vytrvej, takto vprávně očekávej náhlé a nekonečné proudy slunce "

Z Kafkovyho deníků

Mám podivné zvíře, půl kotěte, půl beránka. Je dědictvím z majetku po mém otci. Vyvinulo se však teprve v poslední době, dříve bylo spíše beránkem nežli kotětem. Nyní má od obou sái stejně. Hlavu a drápy kočky, velikost a postavu beránka; od obou oči, jež divoce planou, srst, která je měkká a hlava přiléhá, pohyby, které jsou právě tak poskakováním jako plížením. Na slunci na okně se stočí směrem, na louce pobíhá jako splašená a lze je sotva lapit. Před kočkami prchá, beránky osočuje. Ze měsíční noci se nejraději prochází po okapu. Zhroukat nedovede, křepky si oškliví. U kurníku dokáže ležet hodiny na číhané, nevyužilo však dosud nikdy příležitosti k vraždě.

Živím je slazeným mlékem, které mu nejlépe svědčí, ssaje je do sebe dlouhými hlty skrze dřevěí zuby. Pro děti je to však veliká podivná. V neděli dopoledne je návštěvní doba. Mám zvířátko na klíně a děti z celé sousedství stojí kolem.

Tu mi kladou ty nejbáječnější otázky, na které žádný člověk nemůže odpovídat: Proč takové zvířátko jen jedno, proč je mám zrovna já, zda už dřív takové zvíře bylo a co bude po jeho smrti, zda se necítí osamělá, proč nemá mladé, jak se jmenuje atd.

Nesnažím se odpovídat, ale uspokojuji se s tím, že bez dalších výkladů ukazuji, co mám. Někdy vezmu dítě a sebou kočky, jednou přinesli dokonce dva beránky. Proti jejich očekávání nedošlo však k žádným projevům sbližování. Zvířata na sebe klidně hleděla zvířecíma očima a zřejmě přijímala svou existenci navzájem jako božskou skutečnost.

Na mém klíně nezná to mé zvíře ani strachu ani lovecké vášně. Přítuleno u mne je nejblazeštější. Drží se rodiny, která je vychovala. Nemá to snad nějaká kromobyčejná vlastnost, ale správný instinkt zvířete, které má na světě sice nesčetné seškravené příbuzné, ale patrně žádného pokrevence, a proto se mu stala svatou ochrana, již našlo unás.

Někdy se musím smát, když mě očichává, proplétá se mi mezi nohama, a kdy je namahu od sebe vůbec zapudit. Nedostí na tom, že je beránkem a kočkou; jakoby chtělo být i psem. — Jednou jsem, jak se konečně málo přiblížit každému, nebyl sto nalézt východiště ze svých obchodů a se všeho, co s nimi souvisí. Chtěl jsem všeho nechat. A v tomto rozpoložení jsem ležel doma v houpací židli, zvíře na klíně; tu když jsem k němu sblížil, kapuly mu z vousisek slzy. — Byly jeho nebo byly mé? — Měla ta kočka a duší beránka ještě také lidskou citlivost? — Nezvěděl jsem po otci mnoho, ale toto dědictví stojí za to.

Má v sobě dvojí neklid, neklid kočky a neklid beránka, ať jsou jakkoliv různé. Proto jsem jeho kůže příliš těsná. — Někdy si vyskočí vedle mne na židli, postaví se mi předníma nohama na hrudník a přitlačí mi čenich k uchu. Vypadá to, jako by mi coí říkalo, opravdu potom se nahně a hledí mi do tváře a pozoruje jaký dojem na mne sdělení učinilo. A abych nějak projevil svou vřidnost, dělám, jako bych něco rozuměl, a kývám. Tu seskakuje na zem a tančí kolem mne.

Snad by pro toto zvíře byl vysvobození řeznický nář, ten mu však — vždyť je to dědictví — musím odpřít. Jest mu proto čekatí, až samo doočká i když na mne hledí někdy rozumným lidským očima, které vyzývají k rozumnému jednání.

přeložil Josef Král

ВЕРНО ОТСЕ: АЛАТУНТО СО АЗЕР ТЕБЛАС А МЭ ГОРЭ: ЧИТАС РАГО СЕРГО РОСТ-
 НЕМ БОДТАНЭ ЗАПЕ: БОГ КОРЕФЕ: БОГ РОЗКУРКЕ: ТО ЧЕТОСТАТН СО НЕЖЕЛН

ALON KAFKA

K N I Ž N I C E

I v a n D i v i š

F R A N Z K A F K A

Teprve po letech, sám blížek zlomenině páteře,
 teprve po letech, prodíraje se síněmi, kde petlice
 zatvrdly v košatý led - poznal jsem, co jsi nechtěl!
 Tudiž, když ti ve dvaceti řeknou: pamatuj,
 že dům lze postavit i jako varování -
 nevěříš, lezeš tam, aby ses venku stal kořálou,
 potácej se od neotce k nematce, pyšnil bleuznávou opicí
 a jenkovitě v ní setrval, podoběn mužinci
 na lavinovém svahu! Jako bych tě někdy přeplakával, Franzi!
 ráženec z lískáčků, zbavených jader!
 To jsou ta léta, kdy jsem nikde nebyl,
 kdy tškaje od Archimeda ke Koperníkovi
 vytrácel jsem se v adjektivech
 a jen ufackován víchrem poznal, že ten, co jde přede mnou
 na bočítých nohou - ano, teď šírá, je to žena!
 ta umolousaná že zbudovala svět...Nevzala,
 co živa pálené do úst, a když zem vrávorala v nejbližších
 jen špetla. To sem vod vás nenačekala -
 a rozplakala se drobounce
 jako křepelka v krvi, než ji zvednou.
 Toble jsi říkal pořád.. A rádo by ukřižování
 šlapali mláto mystiky.

F r a n z

K a f k a

M o o t

Byl jsem ztuhlý a studený, byl jsem most, ležel jsem přes propast.
 Z této strany se zavrtaly špičky nohou, z oné ruce, zakousl jsem
 se pevně v drobící se blíně. Šosy mého kabátu vlály po mých stra-
 nách. V hlubině rachotil ledový potok. Žádný turista do této ne-
 schůdné výšiny nezabloudil, most ještě nebyl zakreslen v mapách.
 - Tak jsem ležel a čekal: musel jsem čekat. Bez sesutí nemůže
 žádný jednou zřízený most přestat být mostem.

Bylo to jednou k večeru - byl to první, byl to tisící, nevím -
 moje myšlenky se motaly v neustálém zmatku a pořád kolem dokola.
 K večeru v létě, temný šuměl potok, tu jsem zaslechl mužský krok!
 Ke mně, ke mně. - Natáhni se moste, připrav se, tráme bez zábrad-
 lí, zastav tobě svěřeného. Vyrovněj nepozorovatelně nejistotu je-
 ho kroku, zakolísá-li, pak se dej poznat a jako horský bůh vyvrá-
 tí jej na zem.

Přišel, železným brotem své hole mne oklepal, pak zvedl šosy mé-
 ho kabátu a srovnal jej na mně. Do mého křovinatého vlasu zajel
 brotem a nechal jej, pravděpodobně divoce se rozhlížeje kolem, dlou-
 ho v něm ležet. Potom však - právě jsem snil po něm o boře a údolí
 - skočil mi oběma nohama šoprostřed těla. Otřásl jsem se v divoké
 bolesti, zcela nevědoucí. Kdo to byl? Dítě? Sen? Zákerník? Sebevrah?
 Pokušitel? Ničitel? A otočil jsem se, abych ho viděl. - Moct se otáčí!
 Ještě jsem nebyl otočen, když jsem se již zřítíl, zřítíl jsem se a já
 jsem byl rozerván a nabeodnut zašpičatělými křemeny, které na mne vždy

/Kulturní tvorba - 6.6.1962/

Proč je Kafka aktuální? Slyšeli jsme na této konferenci názor, že v našem socialistickém světě je odcizení překonáno a že tedy Kafka ztrácí aktuálnost. Nesmíme obraz světa zjednodušovat, každá simplifikace vede k dogmatismu. Lenin v "Dětské nemoci levičáctví v komunismu" důrazně upozorňuje na to, že dělnicko-rolnická vláda den po dobytí moci bude postavena před všechny problémy, které měla vládnoucí třída před ní, že je všechny bude muset řešit, a navíc ještě problémy nové. Nesmíme si zjednodušovat svět tak, jako bychom druhý den po revoluci skočili rovněs nobema do hotové utopie. Domnívat se, že vítězstvím dělnické třídy jsou vyřešeny všechny následní problémy, bylo by nepřipustnou simplifikací. V přechodném období od kapitalismu k etapě socialismu se může dokonce stát, že pocit odcizení se projeví ještě ostřeji než za kapitalismu. A protože pocit odcizení dosud existuje, je Kafka aktuální i u nás a dnes. Nemysleme si, že nebereme-li náco na vědomí, pak to ve skutečnosti neexistuje. Jeden malý příklad: nedávno jsem měl přednášku o Kafkovi ve Svazě spisovatelů a tu ke mně přistoupil starší soudruh a řekl mi: "Jsem otcem dospívajícího syna. Před několika dny ke mně přišel: 'Táto, dnes jsem vyměnil svého skůtra za Kafkova Zámek, '".

Víme, že mezi mladými lidmi kolují Kafkovy spisy v ručních opisech. Nesmíme to odbýt frází, že je to věc módy, nesmíme si tím ulehčovat problémy. Souvisí to asi s tím, že mladí lidé nacházejí v Kafkovi odpověď na něco, co hledají, s tím, že jsou konfrontováni se skutečností zcela odlišnou od všeho, co existovalo až dosud, a že Kafka tuto skutečnost předjel.

Po prvé na světě pracuje přírodní věda s činiteli, které nelze pojmout ani smysly zosťřenými dokonalými nástroji. Jsou věci, které nelze pochopit rozumem. Např.: pochopíte čas jako čtvrtou dimenzi, pochopíte nekonečný vesmír, který má hranice. Jsou to věci, které přesahují etickou fantazii člověka: když se člověk dozví, že někdo byl bestiálně zavražděn, je mravně zhořčen; ale když se dozví, že bylo bestiálně zabito 6 milionů lidí, nedovede si pod tím představit nic. Jsme konfrontováni s problémy, že lidstvo poprvé dostalo do rukou prostředek, kterým může sebe samo zničit v jednom okamžiku. To jsou některé momenty, ukazující, s jakým světem je konfrontována dnešní generace, a zejména mladí, kteří vstupují do života. A to vypočítávám jen některé oklneosti, které činí Kafku a jeho vidění světa tak aktuálním. Kafka se snažil vidět svět bez iluzí, bál se v cokoli věřit, aby se to neukázalo jako iluze, aby zas nezůstal s prázdnými rukama. Moderní civilizace, přetechnisovanost světa má dehumanizační vliv na každého - a to se týká jak kapitalistického tak socialistického světa. Rozdíl je v tom, že kapitalismus nemá proti tomu ochranné prostředky, kdežto my je m ů ž e m e m í t! Tento dehumanizační tlak směřuje ke skepsi a nihilismu. To však není program živých lidí, zejména ne program mladé generace, které ideály má, i když jsou schovány pod různými maskami, které chce pravdu, spravedlnost a krásu. Kafka vede až na samé hranice nihilismu, ale na těchto hranicích otvírá přece jen určité okénko naděje: je v b o j i. Skutečnost, že Kafka si tento dehumanizační tlak uvědomuje, ale nepodléhá mu - to nám musí být klíčem k odpovědi, zda Kafku dát či nedat do rukou mladým. Kafka není destruktivní element, Kafka ukazuje, že boj je nejbližší smysl, kterého se člověk může domoci. Kafkova revolta má v tom svůj původ, že žil v generaci, kdy se celý souhrn ideálů vypotřeboval, kdy staré hodnoty už nybyly k použití a kdy nastupoval imperialismus, který chtěl zrušit všechny ideály humanity, platné od Platona až po Gotha. Kafka chtěl uchovat víru v poslání člověka. Bojoval, svým způsobem, pro zachování humanitních ideálů v době jim nepřátelské... A dobře tomu socialistickému spisovateli, který se od Kafky něčemu naučí.

**FRANZ
KAFKA**

Klaus Wagenbach:

FRANZ KAFKA

AUTOR A POSMRTNÁ SLÁVA

Životu Franze Kafky chybí ustavičná změna, vyznačující životopisy tolika autorů dvacátého století. Chybějí mu změny místa a daleké cesty, chybí mu to, čemu se obvykle říká výchovné zážitky, chybějí mu velká setkání s kolegy - Kafka neznal ani své významné rakouské současníky: Musila, Hoffmannsthal, Rilka nebo Trakla. Jistě znal jejich práce - byl čtenář více často nadšený /třeba Thomase Manna/, ovšem ne zrovna vytrvalý -, ale neúčastnil se bezprostředně literárního rozhovoru. Byl leda nálonlupným a zadržlivým posluchačem toho rozhovoru, časopisů a nakladatelů posílal rukopisy jen na vyzvání a stýkal se jen s několika málo přáteli. Provinční existence - "lokální" jako Stifterova nebo Yeatsova. Franz Kafka se narodil 3. července 1883 v Praze, své rodné město opustil zřídkakdy /i pak jen nakrátko/ a byl tam po krátkém životě trvajícím jednatřicet let pohřben na strašnickém hřbitově. Čtrnáct let pracoval jako právník v Dělnické úrazové pojišťovně pro království České, ale považoval své večerní nebo noční š k r a b a n i e za jedinou touhu.

Proza tohoto pražského žida, napsaná mimo "úřední hodiny", v posledních desetiletích proslula po celém světě, počínaje kroužkem německých literárních znalců v dvacátých letech; zvláště oceněna byla ve Francii nejprve André Bretonem a skupinou kolem "Minotsuru", později Camusem a J.P. Sartrem, a nakonec pronikla v Anglii a v Americe. Teprve r. 1950 se jeho dílo vrátilo "zpět" do Německa, v následujících letech vyšlo první německé "veřejné" vydání souborné. Teprve r. 1957 vyšly, po několika pokusech v dvacátých letech a po překladu "Zámku" a "Proměny" ve 30. letech znovu české překlady v městě, z něhož Kafka učinil metropol na mapě literatury: v Praze. Teprve r. 1963 první ruský překlad: "V kárném táboře". Teprve - nebo snad "už"? - čtyřicet let po autorově smrti bylo možno říci, že se jeho dílo čte po celém světě.

Život tohoto autora je dodnes málo znám, ačkoli přece plynul v posledních třech desetiletích c.k. rakousko-uherské monarchie a v prvních letech Československé republiky, na nichž není nic nejasného. Vinu na tom má nejen to, že to byl život nenápadný, nýbrž hlavně politické události let 1933-45. Postihly především dílo: začátkem 30. let zabavilo gestapo při prohlídce berlínského bytu Dory Bismantové /drušky posledního roku Kafkovy života/ konvolut rukopisů - dnes jej musíme považovat za ztracený; prvnímu soubornému vydání, začatému r. 1935, nejprve byly kladeny překážky, pak bylo zakázáno. Mnohem horší následky mělo obsazení Československa nacisty: Kafkovy tři sestry byly deportovány do koncentráku a tam zavražděny - týž osud potkal mnoho přátel a příbuzných. Archivy byly zničeny, dokumenty se ztrácely /ani tím i Kafkova knihovna a mnoho dopisů/, byli usmrceni svědkové jeho života - když jsem před lety přijel poprvé do Prahy, naskytl se mi smutný a zároveň útěšný obraz. Obraz nezničeného města, jednoho z nejkrásnějších v Evropě, i ten druhý obraz. Na jedné straně se zachovaly skoro všechny domy, v nichž Kafka bydlel nebo pracoval: Kinského a Schönbornský palác, dům Minuta i Dřevěná ulice, domy v Bílkově ulici 10, v Celetné i v Dlouhé 18, dům pojišťovny na Poříčí 7 i dům ve Zlaté uličce. Na venkově je tomu stejně tak - v Oseku, Poděbradech, Třebíči, Želízech i Matlích. Na druhé straně

končilo hledání dokumentů vždy ve vydrancovaných archivech, hledání žijících svědků pokaždé v jedné místnosti židovské radnice v Maislově ulici. Její stěny jsou zastavěny stojany se stovkami příhrádek, je jejichž jednotlivých červených lístcích je pod příjmením, jménem a rodištěm pokaždé stejné razítko: Oswiecim.

DOKOV - DĚTSVÍ

Kafka sám málo přispěl k objasnění svého vnějšího života, sčkolí jeho deníky a dopisy s více než 3000 stranami /počítáme-li i dosud nevydané dopisy snoubence a rodině/ jsou obsáhlejší než básnické dílo. Jediným obsáhlejším autobiografickým textem je "Dopis otci" z pozdější doby života /1919/, marný pokus "oba nás trochu uklidnit a ulehčit život i umírání". Ale tento aspekt - uklidnit otce, který pohlížel na literární práci svého syna s nedůvěrou a bez porozumění - mnohé zfalšoval, i Kafka píše za rok na to o "advokátních tricích" dopisu.

Ostatní Kafkovy autobiografické texty jsou sice celkem zbaveny takových aspektů, vyskytují se však velice zřídka a většinou jsou to jen okrajové poznámky k sebekritice. Pouze na jednom místě Kafka hovoří o svých předcích. Roku 1911 stojí v Deníku:

"Jmenuji se hebrejsky Amschel, jako dědeček mé matky z matčiny strany, jehož má matka, které bylo šest let, když zemřel, chová v paměti jako velezbožného a učeného muže s dlouhým bílým vousen. Vzpomíná si, jak musela mrtvolu držet za prsty u nohou a prosit za odpuštění všeho, čím se snad na dědečkovi provinila. Také se pamatuje na spoustu dědečkových knih, jež zaplňovaly stěny. Den co den se koupával v řece, i v zimě, to si pak vysekával díru do ledu. Matka mé matky umřela předčasně na tyfus. Od té smrti padla na babičku melancholie, odmítala jídlo, s nikým nepromluvila, jednou, rok po smrti své dcery, odešla na procházku a už se nevrátila, její mrtvolu vytáhli z labe. Ještě učenější než dědeček byl matčin padědeček, poukazovali mu stejné úcty křesťané i židé, jednou při požáru došlo díky jeho zbožnosti k zázraku, oheň totiž přeskočil jeho dům a ušetřil ho, kdežto domy kolem lehly popelem. Měl čtyři syny, jeden přestoupil ke křesťanství a stal se lékařem. Všichni, kromě matčina dědečka, brzy umřeli. On sám měl jednoho syna, matka ho znala jako potrhleho strýce Nathana, a jednu dceru, totiž matku mé matky..."

Je příznačné, že se Kafka v Deníku zmiňuje jen o svých předcích z matčiny strany: její dědictví zcela převládalo a zase jen mateřská linie předků z matčiny strany, žijící v českém městečku Poděbrady. V ní se znovu a znovu vyskytují zbožní, v ústraní žijící učenci a rabíni, několik lékařů, četní staří mládenci a podivíni mezi lidmi považovaní často za omezené nebo potřebštěné, často útlé postavy, kterou zdědil i Kafka. Naproti tomu otcovská linie předků z matčiny strany byli soukeníci, v Čechách i na Moravě častí, "osvícení" a jen umírněně otrodomní...

Kafkův otec Herrmann se narodil r. 1852 v Oseku v Jižních Čechách, malické vsi o sotva sto obyvatelích. Pocházel z nejskrovnějších poměrů; jeho otec, Jakob Kafka, byl řezník...

Ve čtrnácti letech odešel Herrmann Kafka z Oseku a zkusil štěstí jako potulný obchodník, zřejmě s jistým úspěchem. Po vojně se přestěhoval do Prahy a založil tam po několika letech obchod s galanterním zbožím, jistě i z prostředků své snoubenky, zámožnější pivovarnické dcery Julie Löwyové. Kafkovská vůle žít, podnikat a dobývat byla u něho zřejmě velice silná, silnější než u jeho bratrů, ti byli všichni veselější, čilejší, nenucenější, lehkovážnější. Herrmann Kafka nikdy nezapomněl na své těžké mládí, ustavičně je připomínal svým dětem a za žádoucí oíl pokládal pouze společenské uznání. Tohoto společenského uznání bylo možno v hlavní město staré rakouské provincie dosáhnout jenom oklikou přes tenkou německou vyšší vrstvu /r. 1900 mluvílo ze 450 000 obyvatelů Prahy jen 34 000 německy/. A pro Kafkova otce to byla značná "oklika" - ať už jde o původ nebo třídu, i když

necháme stranou těžkosti, které pro něho jako žida vyplynuly z velice ovšem liberálního rakouského antisemitismu. Také třída neznamenal v těch "gründerských letech" nepřekonatelnou překážku. Nejvážnější obtíž tvořilo spíš to, že Kafkův otec přišel z českého venkova a v prvních pražských letech se také Čechem cítil a za Čecha platil. Tak patřil v té době k představenstvu synagogy v Jindřišské ulici, založené asi r. 1890, první pražské synagogy, v níž se kázalo česky. V přízemí téže budovy byla redakce českého konzervativního listu "Hlas národa". Ale už brzy nato se Herrmann Kafka "zmučnil" v politickou nulu, v oportunistu... Nejjasnějším důkazem rozhodných pokusů přimknout se k německé společnosti je školní výchova dětí - všechny děti Kafkovy rodiny navštěvovaly jen německé školy.

Velmi rozdílný původ Kafkových rodičů /přímo reprezentoval společenskou a jazykovou směsici v tehdejších Čechách/ je znovu vidět ze zápisu o uzavření sňatku mezi Herrmannem Kafkou a Julíí Löwyovou v pražském svatebním rejstříku, září 1882: Herrmann, původem z česko-židovského venkovského proletariátu, bydlel i v Praze ve špinavých uličkách už dávno zrušeného a dvacet let nato i definitivně strženého ghetta. Julie, pocházející ze zámožného a vzdělaného německo-židovského měšťanstva, bydlela v jednom z nejkrásnějších domů na Staroměstském náměstí, v "Smětanově domě". A Kafka sám se narodil za rok na to, 2. července 1883, přesně na hranici těchto dvou městských čtvrtí /v domě "U věže", I/27, patřícím k prelaturě sv. Mikuláše/, jako by rozdílnost původu měla být znovu potvrzena. Tímto původem se zároveň liší od ostatních básníků "pražské školy": Jediný mluvil a psal skoro bezvadně česky, jediný vyrůstal uprostřed Starého Města, na hranici ghetta, tehdy dosud existujícího jako architektonická jednotka. Kafka nikdy neztratil úzké spojení s českým národem, nikdy nezapomněl na atmosféru svého mládí. Ještě Janouchovi říká:

"V nás pořád ještě žijí ty temné kouty, tajuplné chodby, slepá okna, špinavé dvorky, blučné hospody a uzavřené hostince. Chodíme širokými ulicemi nově postaveného města. Ale naše kroky a pohledy jsou nejisté. Uvnitř se ještě pořád chvějeme jako v starých uličkách bídy. Naše srdce neví nic o provedené asanaci. Nezdравé staré židovské město v nás je daleko skutečnější než hygienické nové město kolem nás".

Tato uzavřenost, omezení životního prostoru, nebyla tenkrát tak neobvyklá. Kafkova rodina musela ovšem v těchto raných pražských dobách žít obzvlášť skromně - v prvních sedmi letech po založení obchodu byly byty tuze malé a často se střídaly /Václavské nám. 56, Dušní I/187, Celetná 3, Mikulášská 36/. Byly vesměs na Starém Městě nebo těsně za jeho hranicemi, právě tak první větší byt, do něhož se rodina přestěhovala v červnu 1889, v čtyřposchodovém středověkém domě Minuta, dělicím Malý rynek od Velkého a opřeném zadní stranou o radnici. V tomto domě se narodily Kafkovy sestry Elli /1889/, Velli /1890/ a Ottla /1892/. Malý rynek a uličky z něho vycházející, "průchozí domy" s těsnými vnitřními dvorky a pavlačemi - to byla, kromě řídkých výletů do městského parku nebo blízkého okolí, místa, kde si malý Kafka hrával. Z domu Minuta vedla také na podzim 1889 první cesta do Německé chlapecké školy na Masném trhu. Jak silné byly tyto první dojmy z dětství ještě po třiceti letech, je vidět z dopisu Mileně:

"Naše kuchařka, drobná, suchá, hubená, se špičatým nosem, propadlými tvářemi, zažloutlá, ale pevná, plná energie a převahy, vodila mě každé ráno do školy. To se šlo nejdřív přes náměstí, pak Týnskou uličkou, pak se pod takovou klenutou bránou prošlo do ulice u Masného trhu a dál na Masný trh. A teď se snad celý rok ráno co ráno opakevalo jedno a totéž. Když jsme vycházeli z domu, řekla kuchařka, že poví panu učiteli, jak jsem byl doma nezpůsobilý. Tedy nezpůsobilý, jsem asi zrovna moc nebyl, ale vzdorovitý, darebný, zasmušilý, zlý nejspíš ano, a z toho už se asi dalo pro učitele pokaždé zchystat něco pěkného. Věděl jsem to, a proto jsem kuchařčiny výhrůžky nebral na lehkou váhu. Ale říkával jsem si nejdřív, že cesta do školy je ještě nesmírně dlouhá, že se během ní ještě může stát spousta věcí /jenže cesty právě nejsou nesmírně dlouhé

a z takové zdánlivě dětské lehkomyšlnosti se pomalu vyvine ona bojácnost se smrtelně vážnými očima/, také jsem byl - aspoň ještě na Staroměstském náměstí - na velkých pochybách, jestli si kuchařka, která byla sice úctyhodná, leč pouze domácí osoba, vůbec troufne promluvit s učitelem - světově úctyhodnou osobou... Někde na začátku Masné ulice převážil strach z výhružek. Teď už sárci sama škola byla hrůzou a tu mi ještě chce kuchařka dělat to těžší. Začal jsem s prosíkem, ona vrtěla hlavou, čím více jsem prosil, tím cennější mi připadalo to, o čem jsem prosil, tím větší ono nebezpečí, zastavil jsem se a prosil o odpuštění, ona mě vlekla dál, pohrozil jsem, že dostane od rodičů, ona se smála, tady byla všemožnoucí, chytal jsem se vrat u krámů, patníků na rohu, nechtěl jsem jít dál, dokud mi neodpustí, tahal jsem ji zpátky za sukni /lehké to taky neměla/, ale ona mě vlekla dál a ujišťovala mne, že i tohle poví učitel, bylo už pozdě, u Jakuba odbilo osm, ozvaly se školní zvonce, ostatní děti se už daly do běhu, přijít pozdě jsem se bál ze všeho nejvíce, teď i my jsme museli utíkat a pořád to pomýšlení: "poví to, nepoví to" - nuže: nepověděla to, nikdy to nepověděla, ale pokaždé měla tu možnost a dokonce napohled čím dál větší možnost /včera jsem to nepověděla, ale dnes to povím zcela určitě/ a té se nikdy nevzdala".

Důvody této "bojácnosti se smrtelně vážnými očima" tkvěly u dítěte /jak je vidět i z raných fotografií/ v rodinné výchově, pokud o ní lze vůbec mluvit. Všeobecně tehdy neexistovaly výchovné skrupule, a zvláště ne u Kafků. Dítě vyrůstalo pod dozorem kuchařky a domácího faktota Marie Wernerové, Češky, žijící v Kafkově rodině desítky let a obecně zvané "slečna". Jedna přísná, druhá vlídná, ale bojíci se otce, jemuž v rozepřích vždy odpovídala: "Vždyť já nic neříkám, já jen myslím". K těmto dvěma "váženým osobám" přibyla v prvních letech ještě chůva a později /v "lepších" pražských rodinách obligátní/ francouzská vychovatelka. Rodiče vidával Kafka zřídka: otec si zřídil sídlo v stále se zvětšujícím obchodě a matka se musela ustavičně točit kolem něho, jako pomocnice a smírčí živé mezi ním a zaměstnanci, na které otec pohlížel jako na dobytek, psy a placené přátele. Výchova se omezovala na ponaučení u stolu a příkazy, neboť i večer musela matka otci stále dělat společnost při pravidelných kartách s vykřikováním, smíchem a hašteřením. A hvízdáním, abych nezapomněl. V tomto zatuchlém, jedovatém, pro děti úmorném ovzduší pěkně zařízeného pokoje... dítě vyrůstalo, otcovy strohé příkazy mu zůstávaly nepochopitelné a záhadné a nakonec byl už tak "nejistý vším, že mi skutečně patřilo jedině to, co už jsem držel v ruce nebo co jsem měl v ústech nebo co aspoň bylo na cestě do úst." K této nejistotě přispělo zvláště zaměření otcovské výchovy, o které Kafka říká v "Dopise otci: Dovedeš s dítětem zacházet jenom podle vlastního založení, silácky, hlučně, prchlivě a v tomhle případě se Ti to navíc zdálo i proto vhodné, žeš ze mne chtěl vychovat silného, statečného chlapce".

Proti takovým nárokům byly síly druhé strany - citlivé a senzibilní dědictví po matce - pochopitelně velice slabé, právě protože dítě /jak se o tom Kafka s hořkostí zmiňuje v Deníku jako o názoru bývalé chůvy/ bylo poslušné, klidné a hodné. Otcovské rozkazy a zmínky o těžkém mládí v Oseku se zdály nepochopitelné, svět byl nepochopitelný: Jenom na povrchu vypadala tehdejší Praha jako "klenotnice monarchie", jako eldorádo penzistů, podivínů a literátů. Ve skutečnosti začaly už v tomto posledním desetiletí před koncem století - v desetiletí procesu s "Omáladinou" - třenice mezi Němci a Čechy, pouliční bitky a atentáty. Měšťanstvo si těchto událostí sice pokud možno nevšímalo, zato školní děti k nim byly fakticky donuceny "tředičními" šarvátkami mezi českými a německými školáky, které nebyly vždy nevinné. Kafkův pozdější přítel Oskar Baum tak přišel v jedné z takových pranic o zrak.

Ani Kafkova otce - jak čteme v "Dopise otci" - tyto třenice přirozeně nezajímaly...

Dítě vyrůstalo v rodině, kde nebylo názoru, pod záhadnými zákony a v nepochopitelném světě a zůstal mu jen ventil navenek: "Zůstával jsem myšlenkami u přítomných věcí a jejich přítomného stavu".

Tyto zkušenosti z vlastního dětství přiměly Kafku k tomu, že radil své sestře Elli, aby dala svého syna /podle Swiftových návrhů/ na výchovu do internátu, a z nezvykle prudkého tónu tohoto dopisu, jež psal čtyřicátník, je stále ještě cítit dotčenost.

Dá se dokázat, jak se Kafka i v pozdějších letech pokoušel dosáhnout ideálu, jež mu "vtloukl do hlavy" otec: Ještě jako úředník šel do učení k zahradníkovi, později k truhláři. Neustále obdivoval "zdatnost" představených nebo energii, rozhodnost a jistotu přátel /jak často to řekl a napsal svému nejlepšímu příteli Maxu Brodovi, který mu v tom byl vzorem/, ba i pouhou tělesnou robustnost, např. nosičů nábytku, které pozoroval půl roku před smrtí v Berlíně. Tento postoj byl ovšem podporován velmi silně vyvinutým smyslem pro spravedlnost /zděděným pomatce/, vedoucím nakonec, spolu s postupným osamocením, málem k zbožnému purismu, které se pak projevovalo i vedlejšími zjevy, jako bylo vegetariánství nebo záliba v přírodní léčbě.

Š K O L Y

Vnější důstojnost budovy německého humanistického gymnasia na Staroměstském náměstí, kam otec Franze zapsal, byla výstižným výrazem ducha, který v ústavu vládl. Desítky let staré c.k. školské předpisy skoro znemožňovaly styk učitelů s žáky, vyžadovaly úctu a podporovaly nesmyslné biflování, jemuž byly osobní zájmy žáků lhostejné... Náboženství se vyučovalo jinak, ale výsledek byl stejný. V "Dopise otci" píše Kafka o "nicotném zrčku židovství", kterého se mu dostalo...

V posledních letech gymnasia odmítal Kafka ještě silněji vše, co s náboženstvím souviselo: "Vzpomínám si, že jsem na gymnasiu často... diskutoval s Bergmannem - jedním ze spolužáků - "po talmudistickém způsobu, na který jsem buď přišel sám od sebe nebo ho odpozoroval od někoho, o Bohu a jeho možnostech. S oblibou jsem se tehdy odvolával na jednu myšlenku, kterou jsem tehdy našel v kterémsi křesťanském časopise, kde byly proti sobě postaveny a svět a hodinář a Bůh, a hodinářova existence měla dokázat existenci Boží. To jsem podle svého názoru mohl Bergmannovi velice snadno vyvrátit..." V té době se šestnáctiletý chlapec přidružuje k antiklerikálnímu spolku "Svobodná škola" a čte, pod vlivem svého profesora přírodopisu Gottwalda, spisy Darwinovy a Haeckelovu nedávno vydanou "Záhadu světa". To bylo skoro samozřejmé, neboť pouhé přijetí "nicotného zrčka židovství" by bývalo absolutně odporovalo etickému rigorismu mladého Kafky, rozvíjejícímu se zvláště v těchto letech. Na druhé straně to, že chyběla jakákoliv pomoc z domova nebo ze školy, dodávalo přirozeně nesmírného významu všem problémům světového názoru.

"Jistoty" se tak ovšem nabýt nedalo. Vnitřní nejistota, jejímiž maskami bývají nedbalost a hrubé chování, projevovala se u Kafky zcela opačně: nenápadným oblečením a plachým odstupem. Jeden spolužák k tomu poznamenává:

"Mám-li říci o Kafkovi něco charakteristického, pak to, že na něm nic nebylo nápadné. Vždy byl čistý a spořádaný, nenápadný a solidní, ale nikdy nebyl elegantně oblečen. Škola mu nikdy neležela zvláště na srdci, ale školní povinnosti vykonával řádně. Měli jsme ho všichni moc rádi a vážili jsme si ho, ale nikdy jsme se s ním intimně nespřátelili, vždy ho obklopovalo cosi jako skleněná stěna. Svým tichým, laskavým úsměvem si otvíral svět, ale sám se před ním uzavíral. V paměti mi utkvěl obraz štíhlého, vysokého, mladě vypsádajícího člověka, velice tichého, dobrého a laskavého, svobodomyšlně uznávajícího vše, co bylo jiné, a přece vždy nějak vzdáleného a cizího..."

R. 1916 si Kafka zaznamenává v deníku, že byl tehdy "bezradný". Radu ovšem nemohl čekat z domova ani ze školy. Poznal to teprve, když už dávno padlo rozhodnutí a rigorózně se navenek uzavřel. Na jednom listku si poznamenává:

"Pokud já vím z vlastní zkušenosti, pracují škola i domov k tomu, aby setřely všechny zvláštnosti člověka... tak například chlapci, který je večer do čtení nějakého vzrušujícího příběhu, nelze nikdy vyložit, že má nechat čtení a jít spát, pomocí argumentů, jež se vztahují jen na něho... Tohle bývala moje zvláštnost. Potlačovali ji tím, že zavřeli plyn a nechali mě bez světla; na vysvětlenou říkali: Všichni chodí teď spát, musíš tedy jít taky spát. To jsem viděl a musel jsem tomu věřit, ačkoli mi to bylo nepochopitelné. Nikdo netouží tolik po reformách jako děti. Avšak nehledě k tomuto potlačování, jež je v jistém ohledu třeba schvalovat, přece jen zde - jakožto i skoro všude jinde - zůstává ostn, který se nedá otupit odvoláváním na všeobecné... já jsem cítil jediné bezpráví, jež působili mně... Nerespektovali mou zvláštnost... v každém případě je jasno, že jsem ze svých zvláštností nikdy nevytěžil ten pravý zisk, který se konec konců projevuje trvalým sebevědomím."

Tato pasáž ukazuje už charakteristickou neshodu mezi světem vnějším a vnitřním, naprostou "lhostejnost dítěte s dostatečnou, ale chladnou fantazií". Vývoj k definitivnímu uzavření do sebe začíná zde, končí už dvanáct let nato. Poslední desetiletí života, v němž vznikají rozhodující díla, se vyznačuje už jen ustavičnými marnými pokusy uniknout z této už fixované základní situace. Kafkův život se tím připojuje k životům mnoha velkých "naivních" spisovatelů, na které je právě německá literatura - uveďme třeba Kleistu a Novalise - zvlášť bohatá. Kafka sám nikdy nepopřel význam a závažnost svého mládí. Tri léta před smrtí píše Maxu Brodovi, "že bloudí sem a tam jako dítě v lesích mužnosti", a rok nato Oskaru Baumovi ještě otevřeněji, že "jeho výchova se vlastně odbyvala jediné v osamělém, ledově chladném či dusně horkém chlapeckém loži".

Je prokázáno, že Kafkův prospěch ve škole byl vesměs nadprůměrný a že i učitelé si tichého studenta vážili. Kafka sám tvrdí pravý opak.

POČÁTKY

V téže době /asi 1897-98/ začal Kafka psát. Ale tyto počátky nebyly zatíženy jen "nejistotou", ale i dobou, kdy - jak se Kafka posmívá už o pár let později - se "tvořila díla", "jen když člověk psal bombasticky; není horší doby pro začátky". Jeho spolužáci skládali římské tragedie a "symfonie života", které se předčítaly v kruhu čtenářů, do něhož Kafka příležitostně docházel. Vlastní věci však nikdy nepředčítal a všechny svá raná díla později zničil. Na jediném místě v deníku se zmiňuje o jednom takovém raném díle, zpráva dokazující, že už v té době nešlo o pouhý "bombast", ale že s postupujícím osamocováním nabývalo brzy i psaní nesmírného významu vedle problémů světového názoru.

"Jaká to byla bída... ty má začátky! Jaký chlad mě celé dny pronásledoval z toho, co jsem napsal! Jednou jsem ponýšlel na román, v němž proti sobě budou bojovat dva bratři, jeden z nich odjede do Ameriky, druhý zůstane někde v Evropě ve vězení... Tak jsem jednou v neděli odpoledne, když jsme byli na návštěvě u dědečka a babičky... napsal taky něco o svém vězení... Těch pár řádků popisovalo především vězeňskou chodbu, hlavně její ticho a chlad; také o tom bratrovi, co zůstal, tam stálo nějaké to slovo soucitu, protože to byl ten hodný bratr. Snad jsem někdy chvílemi cítil, jak je mé vypravování bezcenné, jenže před tímto odpolednem jsem na takové pocity nikdy příliš nedbal, když jsem sedal u kulatého stolu ve známém pokoji mezi příbuznými, na něž jsem byl zvyklý /má bojácnost byla tak veliká, že už samo známé prostředí mě činilo napůl šťastným/, že jsem mladý nemohl jsem zapomenout a že jsem z této nerušené přítomnosti povolán k velikým věcem. Jeden strýc, který se rád posmíval, mi konečně vzal z ruky ten list, který jsem jen chabě držel, krátce se na něj podíval, zase mi ho vrátil, dokonce bez smíchu, a jen řekl ostatním, kteří ho sledovali pohledem, "obyčejná škrabanice", mně neřekl nic. Zůstal jsem sice sedět a znovu jsem se sklonil nad svůj mlčenlivý list, ale ve skutečnosti jsem rázem byl ze společnosti vystrčen, strýcův soud se ve mně opakoval takřka už se skutečným významem a já dokonce v samém lůně rodinného citu jsem nehlédl do chladného prostoru

našeho světa, který bylo potřeba zahřát ohněm, jež jsem teprve chtěl hle -
dat."

Zprvu hravé odlišování infikuje zde už poměr k rodině, skutečně se
teď začíná "z komedie při dostatečné systematickosti stávat skutečnost."

"Osamělý střed v osamělém kruhu"/výrok Kleistův, v jeho "Pocitech před
mořskou krajinou Caspara Davida Friedricha/ - to bylo postavení mladé-
ho Kafky ve světě, třebaže nejisté, neupevněné. Hledání "ohně, jímž bych
zahřál chladný prostor našeho světa," trvá dál. Přechásto je to ovšem
jen pokus o výpad ven, skrytá touha po pospolitosti.

Snad nejdůležitějším z těchto pokusů je rozhodný obrat šestnáctile-
tého Kafky k socialismu, jež sni v pozdější době už neodvolá /samo-
zřejmě k velice osobitému "socialismu", k socialismu bezprostřední soli-
darity, jakai předmarxistickému/. Tak nalézáme ještě v oktávovém sešitu
z r.1918 onen náčrt programu pro "nemajetné dělnictvo", který byl zce-
la neprávem označován za "velice izolovaný v Kafkově díle". Kafkova účast
na schůzkách "Klubu mladých", četba děl Gercenových, Kropotkinových a
Bezručových a četné výroky jsou dalšími důkazy. /K vlastenectví měl
Kafka beztoho špatné vlohy, nedovedl třeba zpracovat téma maturitní pí-
senky, které znělo: "Jaké výhody plynou Rakousku z jeho zeměpisné polo-
hy a půdních poměrů?"/. Kafku se socialismem seznámil jeho spolužák Ru-
dolf Illový, později sociální demokrat a vydavatel sociální lyriky, Čech
který brzy nato musel z neznámých důvodů opustit gymnasium, takže Kafka
zůstal jediným socialistou ve třídě, a třebaže byl jinak plachý, dával
své přesvědčení veřejně najevo tradičním rudým karafiátem. Bylo v tom
ovšem víc skryté touhy po pospolitosti než demonstrace, ačkoli z toho
nelze usuzovat na nedostatek přesvědčení, neboť v situacích provokova-
ných "zvenčí" osvědčil už jako student neobyčejnou odvahu. Tak například
starší studenti gymnasia byli vesměs přijímáni do předekademičského "Sta-
roněstského studentského spolku", jednoho z obvyklých německonacional-
ních sdružení. Při jednom takovém srazu /na břehu Vltavy/ bylo rozhod-
nuto, že se bude zpívat "Stráž na Rýně", podle nacionálního ceremoniá-
lu vstojí. Kafka mlčky protestoval a zůstal sedět - následovalo okamžik-
té vyhození.

Dalším výrazem skryté tužby abiturienta po pospolitosti byla touha
po přátelství, které si ovšem žádal tak radikálně, že splnění muselo
být nepravděpodobné. V jednom z nejranějších dopisů, napsaném dva roky
po maturitě /1903/, stojí:

"Lidé jsou jeden s druhým spojeni lanem a je až dost zlé, jestliže se
kolem jednoho z nich lano uvolní a on klesne hloub než ostatní do práz-
ného prostoru; strašlivé pak ovšem je, když se lano kolem jednoho pře-
trhne a on teď padá. Proto se má jeden přidržovat druhých".

Tak je třeba rozumět i rozhodnutí osmnáctiletého, když si při němčině
vybral za "mluvní cvičení" téma: "Jak máme chápat závěr Goethova Tassara?
Kafka si je zvolil ze zcela osobních důvodů, neboť i Tasso, všemi "jako
žebřák odstrčený a vyhnáný", říká v závěru Antonioví:

Oběma rukama se držím tebe.
Tak trosečník se chytá útesu, jenž
mu neodvratným roztrháním brozil.

/Překlad Otokara Fischera/

UNIVERSITNÍ LÉTA

V červenci 1901 udělal Kafka maturitu a odjíždí na několik týdnů na
Norderney a Helgoland. Hodlal přece využít svobody /sice skepticky po-
suzované/ po propuštění z bezútešného gymnasiálního útlaču. Ještě před
maturitou udal Kafka jako "zvolené povolání" filosofii, plán, jemuž otec
oponoval. Tak začíná nejprve s Oskarem Pollakem /a jistě pod jeho vli-
vem/ studovat chemii, ale už po čtrnácti dnech přestoupí na "kýženou"
právníckou fakultu. Kožené přednášky o "instituci římského práva", jichž
se musel účastnit, však sotva mohly vzbudit nějaký zájem, a tak Kafka v
létě znovu změnil studijní obor a poslouchá dějiny umění /nizozemské mo-
lířství, křesťanské sochařství/ a zvláště germanistiku u Augusta Sauera.

O prázdninách jezdí Kafka pravidelně na venkov /často k příbuzným/, do Liběchova nebo do Strakonice, většinou však do Třešti, městečka na Moravě, kde byl lékařem jeho strýc Siegfried /kterého do konce svého života uctíval a jehož svět i názory naznačil v povídce "Venkovský lékař"/. O jednom takovém pobytu píše Maxu Brodovi: "Hodně jezdím na motorovém kole, hodně se koupu, dlouho ležávám nahý v trávě u rybníka, do půlnoci chodím s jedním nesnesitelně zamilovaným děvčetem po parku, už jsem na louce obracel seno, postavil jeden kolotoč, po bouřce jsem pomáhal ošetřovat stromy, pásl jsem krávy a kozy a večer je hnal domů, hodně hraju biliár, dělám dlouhé procházky..." Během školního roku navštěvuje pravidelně představení na českém i německém divadle právě tak jako přednášky a básnické večery v "Čtenářském a řečnickém klubu německých studentů". Tam taky Kafka poznává Maxe Broda, který tu v říjnu 1902 mluvil o Schopenhauerovi a nazval přítom Nietzschu "pedvodníkem". "Po této přednášce", píše Brod, "doprovázel mě Kafka, o rok starší, domů. Účastníval se všech sezení, ale do té doby jsem si jeden druhého skoro neznali. Bylo také těžké vzít ho na vědomí, když si tak zřídka bral slovo a navenek vůbec působil zcela nenápadně... Tenkrát byl ale přístupnější než jindy, nekonečný rozhovor cestou domů začal všek prudkým nesouhlasem s mými příliš hrubými formulacemi."

Studium práv, které na sebe Kafka vzal, znamenalo zvlášť v posledních semestrech muka. Jasná konstituce na to namáhavé biflování zřejmě příliš nestačila: Začátkem července 1905 jede Kafka do sanatoria /tyto prázdninové cesty byly jistě náhradou za neustále se nedávající "útěk" z Prahy/ v Cukmantlu, městečku obklopeného lesy a jezírky. "Nic si moc neberu, už čtvrtý týden v jednom sanatoriu ve Slezsku, pořád mezi lidmi a ženskými, a velice jsem ožil," píše Maxu Brodovi, a přesně o deset let později: "Vlastně jsem nikdy neměl k žádné ženě důvěrný vztah až na dva případy, tenkrát v Cukmantlu /ale to byla tehdy žena a já byl chlapec/ a pak v Rivě." Obě případy, jeden r.1905 a 1906 /Kafka tráví prázdniny v Cukmantlu - nyníjších Zlatých Horách - dvakrát/, druhý r.1913, se udály daleko od Prahy, na dalších cestách, které podnikal sám - o obou zachovával Kafka přísné mlčení. Z cukmantlského prožitku vznikla próza zachovaná jen jako fragment, "Svatební přípravy na venkově", v níž staví této lásce nesmělý pomník, přičemž v titulní postavě Rabana melancholicky zesměšňuje svůj omezený pražský život: "V městě se člověk docela dobře může vzdát toho, co mu nesvědčí. Jestliže se toho nevzdá, pak si zlé následky vyčítá jedině sám sobě. Bude litovat a teprve potom mu bude jasné, jak se má zachovat napříště".

Po návratu do Prahy začaly strašné měsíce před rigorózními zkouškami, kdy Kafka "za značného nervového vypětí živil dýchá vyložené jen pilinami". V protokole o zkoušce stojí, že tak obstál "na dostatečnou třemi hlasy z pěti", a také zkoušený přiznal, že to "bylo náramně veselé, i když ne bohaté na znalosti". 18.června 1906 byl Kafka promován na doktora práv.

PRAŽSKÉ PROSTŘEDÍ

Při volbě zaměstnání byl Kafka pro tu chvíli úplně bezradný, pracoval nejprve v jedné pražské advokátní kanceláři a nastoupil na podzim, právě tak bezradný, "právní praxi", jednoroční soudní praktikum /předepsané pro všechny právníky ve státní službě/. O svých zkušenostech u soudu Kafka nikde nemluví, jenom přiznává, že za tu dobu literárně "nic nevedl". V podstatě byla pro Kafku volba zaměstnání celkem lhostejná. Jeho jedinou podmínkou bylo zaměstnání, které by sice zajišťovalo nezávislost na domově, ale zároveň ponechávalo co nejvíc času na psaní, vlastně jenom čas - zkrátka nemožné zaměstnání. A tak se mu ke konci jednoročního soudní praxe honí v hlavě nejrozumnější plány: bude se učit španělsky, půjde studovat na exportní akademii do Vídně, vystěhuje se do Jižní Ameriky. Společná byla všem těmto přáním jenom co největší geografická vzdálenost od Prahy. Avšak nakonec /1-října 1907/ rezignovaně přijal nabídnuté místo "výpomocné síly" u pojišťovny Assicurazioni Generali, ovšem "s nadějí, že bude sedět i na židlích velice

velice vzdálených zemí, dívat se z okna kanceláře na třtinové pole nebo mohamedánské hřbitovy". Resignace byla přesto asi silnější, už pět let předtím Kafka napsal: "Praha člověka nepustí. Tahle matička má drápy." V jednom dopise té doby stojí: "Má cesta vůbec není dobrá a je mi jasné, že musím zajít jako pes. Taky bych se rád sám sobě vyhnul, ale protože to nejde, mám alespoň radost, že se sebou nemám žádný soucit a že jsem se tedy konečně stal egoistou."

Největší lidská újma byla hlavně prostředkem Pražského prostředí, které Kafka vydatně poznal v letech universitních studií a soudní praxe. Ačkoliv se skoro vše všech případech rozhodoval proti němu, má toto prostředí má přece rozhodný podíl na tematice a stylu Kafkaovy prózy. Nezvyklá tematika a chladný, jasně konstruovaný chudý jazyk jeho charakteristický purismus, nejsou bez Prahy myslitelné.

Pro tematiku byla rozhodující uzavřenost německého ostrova v Praze předobraz moderního odcizení, ochceti: Němci sice zaujímali všechny společensky důležité pozice, ale byli už tenkrát mizivou menšinou sedmi procent. Kulturní snahy těchto průmyslníků, statkářů velkoburžoázních statkářů, dozorčíchradů byli často sebeutvrzováním, a prudké agitátorské gesto mladé německy mluvící generace bylo z valné části opozicí proti této kultr. indolenci, k čemuž se skoro automaticky nabízel existenční projekt spisovatele. Potkal-li někdo před první světovou válkou Pražana v cizině, ptával se ho proto také nejdříve potom co napsal, otázka byla skoro vždy na místě. Na druhé straně se němečtí spisovatelé skoro nezajímali o své okolí, do kavárenských kroužků bylo přijato jen pár českých autorů. Ostatně dobře fungující pojišťování jedněch proti druhým. Nejpozoruhodnější talenty se často přehlédly, tak Kafka byl například jediný, kdo znal Jaroslava Haška jistě málo reprezentativního pijáka a tuláka, už dávno před první světovou válkou, kdy SVEJK ještě vůbec nebyl napsán. To bylo zvláště tím že kromě Kafky, skoro nikdo z pražských německých spisovatelů neuměl dokonale česky, a tak zůstali příležitostně zblížovací pokusy často jen dobře míněným čechofilským, romantickým gestem. Například tato verše mladého Rilke:

Až k nám hrozivě jak skála
strmí reformátor Hus.
Z díla dosud oheň sálá,
nás nechť sklání naskonalá
ucta již má génius.

Na jiném místě doznává Rilke, co si myslí dopravdy: Čeští básníci jsou pryč nad míru dospělí, lidé však dosud úplně dětský. Zvláště svízelné bylo v té době postavení židů, představujících silnou literární silnou literární sílu mezi oběma táborů. Theodor Herzl, zakladatel sionismu, o tom napsal "Co jen udělali ti drobní pražští Židé, početní malí obchodníci, nejpokojnější ze všech pokojných občanů?..."

V Praze jim vyčítali že nejsou Češi v Žatci a v Chebe že nejsou Němci. Čeho se tedy měli držet? Někteří chtěli být Němci a tak se na ně vrhli Češi a Němci taky.... Pozorujemeli naprosté pokřivení českých Židů pocopíme, proč se jim za jejich služby dostalo ran. Obě svářící se národnosti v Čechách našli novou podivu hodnou variantu k starému příběhu o postilionovi. V té anekdotě se na úzké cestě potkají potkají dva poštovské kočáry. Žádný s postilionů se nechce vyhnout, a v obou kočárech sedí oí jednom Židovi. Tu švihne každý postilion Žida z druhého kočáru: Jestli tý praštíš mého Žida, praštím já tvého Žida! Ale v Čechách se ještě dodává: "A svého taky!"

Skoro všichni praští spisovatelé se přidáním k některé straně, vědomě nebo nevědomě mylili o skutečné povaze této sekvence. Jen Kafka se po celý život vyhýbal jakému koliv útočišti, které by mu poskytla nějaká obec, strana či skupina. I z takové hranice mezi samotou a politostí bylo však sotva možné získat kritický odstup k dění. Tento nedostatek odstupu byl příčinou hluboké nevěry, kterou Kafka poci-

toval k hodnotě svých "škrabanic" /a zde má vedle literárněhistorického také své životopisné zdůvodnění chybějící postava odvažujícího a komentujícího vypravěče v Kafkově románech a povídkách/. Tři roky před smrtí píše Kafka rezignovaně v Deníku: "Jen velice zřídka jsem překročil ono hraniční území mezi samotou a společenstvím, zabydlil jsem se v něm dokonce víc než v samotě. Jak živoucí krásnou zemí byl ve srovnání s tím Robinsonův ostrov."

PRAŽSKÁ NĚMECKÁ LITERATURA

Na takovém ostrově se naproti tomu zařídili Kafkovi současníci: Gustav Meyrink, Egon Ervin Kisch, Paul Leppin, Viktor Hadwiger, Max Brod, Oskar Weiner, také mladý Werfel a Rilke. Rozhodující ostrovní situace se v jejich dílech vyskytuje jako motiv jen zcela zřídka, jejich práce se právě vyznačují nedbáním této situace. Paul Leppin později jednou přiznal: "V posledních desetiletích v německých okresech Prahy naprosto chyběl organický duchovní vývoj. To, co existuje, dělá dojem hotově koupeného nábytku, vydraženého jak to leží a běží. Mladí literáti vysedávají v kavárně Arco /Karl Kraus je nazýval posměšně "Arconsauty"/ a sestavují působivé programy, jen aby si vystřelili z něštáka".

V pražském skleníkovém ovzduší vznikly práce monstrózní exotičností a dusné sexuality. Příšerný kabinet voskových figurin, v němž se -dávno před Mabusem a Frankensteinem - objevují první "extremní typy": vrazi, malomocní, pasáci, zvrácenci, pijani, strašidla, dvojníci, posedlí, kreteni, homunkulové. Tento útěk před vlastním světem do světa make-up se zračil zvláště v řeči, parfémované slovní akrobacií s přepjatými metaforami a barokními adjektivy.

Skoro všechny výplody pražské školy ukazují tento nepoctivý a nabubřelý sloh; bohatství, předstírané "čarodějnými káhlami", "zlatem" a "drahými kameny", je nepravé. Zjevný nepoměr ke Kafkově próze, jejíž stručný, chladný, nezúčastněný a chudý jazyk kárali nebo schvalovali už jeho současníci, lze vysvětlit ze specifické situace němčiny v Praze, kterou popsal Fritz Mauthner: "Němec v nitru Čech, obklopený českým venkovským obyvatelstvem, mluví papírovou němčinou, chybí jí plnost zemitého výrazu, chybí jí plnost nářečních forem. Ta řeč je chudá."

Tato "pražská němčina", jejíž čistotu považovalo mnoho obyvatelů města za nedostižnou, byla značně vzdálena nejen výslovností, ale i stavbě a zvláště slovníku spisovné němčiny. Heinrich Teweles, redaktor novin Bohemia, si stěžoval, že "proud našeho jazyka hrozí u nás vyschnutím, jsme "samí vzdělanci". Ve skutečnosti se němčina v Praze pod tlakem izolace čím dál víc stávala státně podporovaným svátečním jazykem. Příznačný byl přitom úbytek slovní zásoby. Je dosti charakteristické, že Rilke ještě v pozdních letech listoval v Pařížské Národní knihovně ve slovnících a hledal v nich nezvyklá slova. Tato "chudoba" byla vlastně příčinou podezřele bohaté slovní zásoby Pražanů. Jak se dostali ven z té těsné skořápky jazyka, prozradil Franz Werfel s nechtěnou upřímností v jedné rané básni:

Proto chválím svou vlastní silou
dosaženou důstojnost,
svou vznešenou, po večerech vycvičenou rétoriku.
Před sebevraždou a zlými myšlenkami chrání mne
nařazení a koturny a tragická mluva.

Kafka se po večerech necvičil v rétorice, proto také nebyl obrněn proti "sebevraždě a zlým myšlenkám", jak by řekl a jak i řekl Werfel, zcela podle tehdejšího stavu věcí: "Ze Děčínem a Podmokly nebude Kafkovi nikdo rozumět."

Kafkův charakteristický purismus, střízlivá stavba vět a chudý slovník nejsou myslitelné bez pozadí pražské němčiny. Příčinou rozhodnutí, že se omezil na jazykový materiál, jež mu nabízel okolí, je opět silněji se vyhranující uctívání pravdy - spolupůsobily také asi zkušenosti se stylovými extravagancemi "Kunstwartu". Obráceně má Kafkova "cizost" vůči věcem i jazykové příčiny. Suchá, papírová němčina nebyla schopna bezprostřední důvěrnosti obecně mluvené řeči nebo dialektu. Ve vlastním jazyku bylo stále cosi cizího, také sám o sobě vznikal odstup k jednotlivému slovu.

Slova, metafory a slovní spojení dostávaly, nedotčeny nivelizací obecného užívání, svou původní rozmanitost významu, stávaly se obraznějšími, bohatšími na asociční možnosti. V Kafkově díle se přece také skoro na každé stránce najdou takové asociční řetězy vznikající z přísně došlovného užívání slov.

Politická a společenská situace pražských Němců byla Kafkovi veskrze jasná, v dopise Mileně píše stručně: "Nikdy jsem nežil mezi němcem - kým lidem". Jestli poznal i jazykové předpoklady, není zcela jisté. Poznání by tu stejně nehrálo žádnou roli, rozhodnutí pro jasnost řeči vyplynulo spíše z vývoje mladého Kafky samo o sobě. Zvláštní dialektika tohoto rozhodnutí - pro jazyk a proti spisovatelům jeho generace - měla jistě i psychologické příčiny: Emancipace od domova, již Kafka nikdy nedosáhl, bylo dosaženo aspoň vůči okolnímu světu. V deníku stojí:

"Já, který jsem byl většinou nesamostatný, bezmezně toužím po samostatnosti, nezávislosti, svobodě v každém směru. Raději si navléci klapky na oči a jít svou cestou až do krajnosti, než aby se kolem mne motala ta domácí smečka a rozptylovala můj pohled".

"DĚLNICKÁ ÚRAZOVÁ POJIŠŤOVNA"

V říjnu 1907, rok po promoci a několik málo dní po definitivní volbě zaměstnání, píše čtyřladvacetiletý Franz Kafka:

"Žiji teď naprosto neuspořádaně. Mám sice místo s ubohými 80 korunami platu a nekonečnými oami až devíti pracovními hodinami denně, ale hodiny mimo kancelář žeru jak divoké zvíře. Poněvadž jsem až dosud vůbec nebyl zvyklý omezovat svůj denní život na šest hodin /kromě toho se učím italsky a večery těchto překrásných dnů se mi chce trávit venku/, přináší mi ta tlačnice volných hodin málo osvěžení.

Jsem u Assicurazioni-Generali a přece jen mohu doufat, že jednou budu sedat i na židlích velice vzdálených zemí, dívat se z okna kanceláře na třtinová pole nebo mohamedánské hřbitovy, a pojišťovnictví samo mě velmi zajímá, ale zatím je má práce truchlivá.

Nestěžuji si ani tak na práci jako na nepohnutelnost bažinatého času. Čas v kanceláři se totiž nedá nijak rozdělit, v poslední půlhodině cítíš tíhu těch oami hodin stejně jako v první hodině. Často je to, jako když jedeš den a noc železnicí, a pro samý strach už nemyslíš ani na to, jak pracuje strojvůdčův stroj, ani na pahorkovitou či rovinatou krajinu, ale všechny účinek přičítáš hodinám, jež ustavičně držíš v dlaních před sebou... Všichni lidé s podobným povolením jsou takoví. Odrazový zrátek jejich radosti je poslední minuta pracovní doby.

Neznám žádné historky, nevidím nikoho, denně konám chvatné procházky skrze čtyři ulice, jejichž rohy jsem už do kulata obrousil, a přes jedno náměstí, na jakékoli plány jsem příliš unaven. Snad... začnu od prstů nahoru... pomalu dřevěnět... Ale není to jen zahálka, taky strach, všeobecný strach z psaní, z toho strašlivého zaměstnání, bez něhož se teď musím obejít, a v tom je celé mé neštěstí."

Pracovní předpisy v této soukromé pojišťovně byly ovšem zvlášť přísné: Zaměstnancům se ukládalo, "pracovat i mimo obvyklé hodiny bez nároku na zvláštní odměnu, vyžádá-li si to služba", nesměli přijmout žádný "úřed" nebo "čestný úřad bez písemného svolení ředitelství, které je mohlo kdykoli vzít zpět". Na oplátku bylo ředitelství ochotno "poskytnout zaměstnanci na jeho přání každý druhý rok čtrnáctidenní dovolenou", přičemž "samo stanoví dobu nástupu dovolené s ohledem na služební požadavky". Zde se poprvé střetla povinnost s náklonností: "Bezprostřední blízkost výdělečného života mě přes sebevětší vnitřní nezúčastněnost úplně zbavuje přehledu, jako kdybych byl v nějaké roklí, kde mám ještě sehnout hlavu". Právě teď, když vzniklo cosi jako komunikace s vnějším světem, být jen oknem přátelství, bylo nebezpečí, že se ztratí "přehled", který si Kafka získal teprve v posledních letech.

Tuto úlohu na sebe bral v prvních letech zaměstnání stále větší měrou Max Brod. Jeho prostřednictvím poznává Kafka bližší okolí Prahy, společně o dovolené cestují do severní Itálie, Výmaru, Paříže nebo do Švýcarska; Brod doprovází Kafku do pražských šantánů, nočních lokálů a kaváren, uvádí ho do pražského literárního života, jehož se vždy účastnil mnohem

intenzivněji nežli Kafka, seznamuje ho se svými stejně starými přáteli, laskavým a ironickým filosofem a sionistou Felixem Weltschem a zdrženlivým slepým spisovatelem Oskarem Baumen /oba byli Kafkovými přáteli až do konce života/; vybízí neustále váhajícího Kafku, aby předčítal své práce v tomto přátelském kruhu, pobízí ho k novým pracím a napomáhá jejich vydání, zabránuje ještě naposled - do r.1912 - Kafkovu uzavření před světem. Poznal nadání svého přítele dříve než kdokoli jiný. Ale přitahoval ho Kafka i jako člověk:

"Vycházelo z něho cosi zcela nezvykle silného, s čím jsem se už nikdy nesetkal, ani při setkáních s velice významnými a slavnými muži... Nikdy neprošel nicotné slovo. Vše, co pocházelo od něho, bylo nějakým způsobem, jenž byl v průběhu let čím dál nenucenější, vzácným výrazem jeho naprosto zvláštního, trpělivého, životného pozorování, ironicky shovívavého k bláznovství světa, a tudíž bolestně humorného a přece nikdy nezanedbávajícího pravé jádro, to co je "nezničitelné", tudíž neustále na heavy vzdálené vůči bláznovnosti nebo cynismu. Vědomost se v jeho přítomnosti proměňovala, vše působilo tak, jako by to člověk viděl poprvé, vše bylo nové, často velice smutným, zdrcujícím způsobem nové. Ostatně v tomto směru působil Kafka nejen na mě, ale na mnoho jiných. Jeho literární díla neznal tehdy nikdo mimo mne. Nebylo potřeba dělat: působil sám člověk a lidé na úrovni v něm při vůči střízlivosti jeho vystupování rychle rozeznali cosi zvláštního".

Naproti tomu Kafka, který r.1911 zaznamenává v deníku, že je "skoro úplně pod Maxovým vlivem", obdivoval na Brodovi nejen jeho energii, ale i jeho Kafkovi nepochopitelnou literární aktivitu, jeho schopnost jednat a stykat se s lidmi, jeho neutuchající činnost. Už r.1907 mu píše: "Ty musíš mít spoustu činnosti, toudle Tvou potřebou jsem si jist, i když ji nechápu".

Během namáhavé služby u "Assicurazioni-Generali" psaní dočista ustalo. To byl také důvod, proč Kafka usiloval o jiné místo už několik málo měsíců po svém nastoupení. Po třech čtvrtletích Kafka od Assicurazioni Generali odchází a za dva týdny nato, v srpnu 1908, nastupuje v "Dělnické úrazové pojišťovně pro království České", kde pracoval až do svého penzionování /1922/. Tam byly pracovní podmínky podstatně příznivější, především úřední hodiny končily už ve dvě odpoledne. Až do roku, kdy nastoupil Kafka, byla tato pojišťovna jednou z těch organizací ve starém Rakousku častých, v nichž se byrokracie a nepořádek neproniknutelně mísily. Teprve r.1908 byl povolán nový ředitel a na počátku této iniciativy byl do pojišťovny přijat Kafka jako právník, zprvu jako "pomocný úředník", od r.1910 jako "koncipient" v úřednickém poměru. V Kafkově "služební kartě" je pak zaznamenáno, že byl r.1913 jmenován "místotajemníkem", r.1920 "tajemníkem pojišťovny" a r.1922 "vrchním tajemníkem"; krátce nato, 1.července 1922, následovalo předčasné penzionování.

U úřednické pojišťovny, většinou Čechů, byl Kafka - "dítě úřadu" - ve velké oblibě, "neměl vůbec nepřátele". Ptávali se ho na radu a prosili ho o pomoc - tak jeden kolega říká: "Kafka diktoval své návrhy jednomu zaměstnanci do stroje. Tento zaměstnanec se často nezaviněně dostával do tísne - samozřejmě, že prosíval Kafku o krátkodobé menší úvěry, které nebyly nikdy odepřeny. Ale když chtěl dluh splatit, Kafka vždy odmítl s poznámkou: "Vy potřebujete pomoc a na mě je, abych ji poskytl".

Velice brzy byl Kafka také oceněn jakožto "výborný koncipient" - jak mu to písemně potvrdil jeho nadřízený. Zachovalo se několik Kafkových příspěvků do výročních účetních zpráv pojišťovny, které umožňují přesně nahlédnout do jeho pracovního oboru, obsahujícího hlavně vyřizování rekursů /t.j. protestu podnikatelů proti zařazení jejich podniku do určité bezpečnostní třídy/, právnícké instrukce podnikům a opatření k zabránění úrazů. Snahy pojišťovny přitom narážely na odpor ze všech stran, jež měl Kafka přemáhat nejen ve svých příspěvcích do výročních zpráv, ale i v článcích do novin /které zveřejňoval pod pseudonymem/.

Osud dělníků ze těchto poměrů si Kafka zvlášť ujasňoval při právníckém vyřizování odškodného při úrazech /činěvalo průměrně kolem 1000 korun/ a při propagaci ochrany proti úrazům, jež mu byla rovněž svěřena. Úryvek z takového Kafkova článku /přímleouvajícího se za zavedení kruhových bezpečnostních hřídelů u hoblovaček/ zní:

"Naše obrázky ukazují rozdíl mezi čtyřhrannou a kulatou hřídelí z hlediska techniky ochrany. Nože čtyřhranné hřídele /obr.1/, připevněné přímo šroubem na hřídel, otáčejí se nekrytým ostřím rychlostí 3800-4000 ob-
rátek za minutu. Nebezpečí, které vzniká pro dělníka velkou vzdáleností mezi hřídelí a noží a plošinou stolu, je zjevné. S těmito hřídeli se tedy pracovalo buď bez znalosti nebezpečí, jež se tak, možno-li, ještě zvyšovalo, anebo se pracovalo u vědomí ustavičného nebezpečí, jemuž se nelze vyhnout. Vrcholně opatrný dělník mohl snad dbát na to, aby mu při práci, to jest při vedení obráběného kusu dřeva po hlavách hoblovacích nožů, nepřesahoval některý článek prstu přes obráběný předmět, jenže nebezpečí hlavní se vysnívalo veškeré opatrnosti. I ruka toho nejopatrnějšího dělníka se musela dostat do mezery mezi noží při sklouznutí, resp. - což se nezdálo stávalo - při zpětném vržení dřeva, totiž když jednou rukou tiskl hoblovaný kus ke stolu a druhou jej sunul k hřídeli s noží."

Reforma pojišťovny a lepší provádění ochrany proti úrazům dělaly však jen malé pokroky, i v pozdějších letech musel Kafka ustavičně vyšetřovat případy dělníků zraněných a zmrzačených nedostatečně chráněnými stroji. Přitom se dostavuje i jistá skepse proti pojišťovně. Nenazývá pojišťovnu sice ještě, jako v posledních letech života, jednoduše "temné kráde byrokratů", ale už po několika letech zaměstnání jsou zápisy v deníku odmítavé a Brod podává zprávu o jeho výroku /o zraněných dělnících/: "Jak jsou tihle lidé skromní. Přicházejí nás prosit. Místo aby úřad vzal útokem a všechno na kusy rozsekali, přicházejí prosit".

POLITICKÉ ZÁJMY

Těmito denními zážitky v letech 1908 až 1912 obzvlášť sílí sociální a politické zájmy, trvající od prvních diskuzí gymnasisty s Rudolfem Illovým. Těmito zájmy se Kafka velmi zřetelně liší od povrchních názorů pražských Němců. Velice často navštěvuje - vždycky sám - veřejné projevy významných českých politiků, sleduje denní politickou rubriku v "Času", vydávaném Masarykem, a ani jeho přítel Brod nevěděl, že se účastní schůzí sociálně revolučního "Klubu mladých". Na volebních shromážděních poslouchá Kafka řeči národního demokrata dr. Kramáře, národního socialisty Klofáče a zvláště sociálního demokrata dr. Soukupa, jehož názory, že "nepectivé državy Němců se zhroutí" a že národnostní mír může být jen dílem kompromisu, byly jistě Kafkovi blízké, a jehož přednáška o americkém volebním systému dne 1. června 1912 /z níž si Kafka zaznamenal některé detaily do deníku/ jistě ovlivnila volební scénu v "Americe".

Nejdůležitější z těchto setkání byla účast na akcích "Klubu mladých" a dělnického spolku "Vilém Körber". "Klub mladých" byl 10. října 1910, podle zprávy v "Bohemii", zase rozpuštěn.

"Sedával obvykle sám, nikdo ho neznal, tichý, pozorný a vážně zamyšlený posluchač, před sebou sklenici piva, které se sotva dotkl... U východu z místnosti se vybíralo, jak to bývalo zvykem: ve prospěch politických vězňů, stávkujících horníků na českém severu, na uhrazení výloh. Každý dal podle svých možností. Byly to většinou pětníky, šestáky a zlatník, to už byla rarita! Mnou pozvaný host však skromně a nenápadně k drobným mincím položil pětikorunu... Kafka se účastnil také bouřlivé a policií rozebrané schůze /1912/ v sále "U Velké Prahy" na Vinohradech, kde kamarád inž. Vlastimil Borek brojil proti popravě anarchisty Liabeufa v Paříži. Těžko bylo uniknout člověku, jako byl Franz Kafka, více než o hlavu většímu než normální smrtelník, a také se o to ani nepokusil, zůstal klidně stát v řadě mezi policií a manifestanty. A poněvadž se jmenem zákona nerozešel, odvedli ho na blízkou policejní strážnici. Tam byli celkem mírní, zlatka pokuty nebo 24 hodin arestu podle tzv. prügelpatentu. Kafka, ráno jistě dochvilný úředník, nezůstal přes noc, zlatku dal..." vzpomíná Michal Mareš.

Jistě bude mnohé v těch málo svědectvích, která nám podávají zprávu o Kafkově účasti na těchto akcích, nesprávné nebo přehnané /povážlivější je však tendence některých kritiků chtět popřít nebo zneškodnit sama fakta, protože představa mladého právníka skládajícího kauci zřejmě odporuje toužebným představám o Kafkovi jako osamělém literátovi z podkroví/; účast je však v každém případě dostatečně doložena, nejenom pohlednicemi, ale i příslušnými jmény, která se objevují v deníku.

Politické okolnosti nebyly tenkrát ovšem takové, aby Kafka mohl bez nebezpečí zapisovat do deníku názory a události, a tak se při četbě objevují jen jména: Bakunin, Bělsinskij, Gercen, Kropotkin. Tato četba byla pravděpodobně ovlivněna několika ruskými exulanty /které pozval Rudolf Illový, s nímž se zde Kafka znovu setkal/, stejně jako Kafkův zájem o hnutí chaluzim v Palestině, které uskutečnilo leckteré myšlenky nezdařené ruské revoluce z r.1905.

V letech před první svět. válkou poznává tedy Kafka nejen nejdůležitější, tehdy ještě skoro neznámé české avantgardisty /Fránu Šrámka, S.K. Neumanna, Františka Langra, Jaroslava Haška, Michala Káču, Artura Longena/, ale seznámil se trochu i s teoretickými základy socialismu. Kromě toho navštěvoval v tu dobu přednášky a večery u Fantů, které pořádala podnikavá lékárníková žena Berta Fantová a na něž zvala přední pražské intelektuály: matematika Kowalewského, fyzika Franka, filosofa Ehrenfelse a mladého /tehdy v Praze přednášejícího/ Alberta Einsteina. Kafka tam slyšel referáty o teorii relativity i základy psychoanalýzy a přednášky o Planckově kvantové teorii; seznámil se tedy krátce předtím, než napsal svá hlavní díla, s nejvýznamnějšími problémy nového století, opět akt, který uvádí v pochybnost legendu o Kafkovi jako provinciálním omezení.

1912 - OSAMOCENÍ

Roku 1912 je osamocení, "zkamenění" uzavřeno a dál je už zvnějšku sotva ovlivnitelné. V recenzi časopisu Hyperion, který tehdy přestál vycházet /vyšly v něm také první Kafkovy práce: Stromy, Saty, Odmítnutí, Obchodník, Roztržité vyhlášení; Cesta domů; Ti, kdo běží kolem; Pasažér 1908; oba Rozhovory z Popsání jednoho zápasu 1909/, Kafka píše: "Ti, jež vlastní povaha vzdaluje spolčenství..., se také nepotřebují hájit, neboť nepochopení se jich nedotkne, poněvadž jsou temní, a láska je najde všude; nepotřebují ani posily, neboť chtějí-li zůstat pravdiví, mohou žít jen sami se sebe, takže jim nelze pomoci, aniž se jim předtím uškodilo".

Tímto rigorózním soustředěním sil vznikají na podzim toho roku první hlavní díla: největší část /kapitola 1-7/ románu "Nezvěstný"/Amerika/a obě "povídky" Ortel a Proměna. Nejprve, v noci z 22. na 23. září, byl napsán "Ortel", hned nato si poznamenává Kafka do deníku: "Strašlivé vyptání a radost z toho, jak se přede mnou ten příběh rozvíjel, jak jsem postupoval kupředu. Nejednou tu noc jsem nesl na hřbetě svou vlastní váhu. Jak se všechno dá říci, jak pro všechny, i ty nejpodivnější nápady je přichystán veliký oheň, v němž vstávají z mrtvých a hynou... Stvrzené přesvědčení, že se se svým spisováním románů nalézám v hanebných nížinách psaní. J e d i n ě t a k h l e se dá psát, jediné takto v jednom tahu v takovém naprostém rozevření těla a duše. /Poznámka o "hanebných nížinách psaní" románů se týká náčrtků a skic k "Nezvěstnému", několik dní nato začíná Kafka psát další věc - za několik týdnů vzniká, "takto v jednom tahu", víc než šest kapitol, přerušených v sedmé, mezi polovinou listopadu a začátkem prosince, "Proměnou". V "Nezvěstném" pak už pokračuje jen pomalu a za měsíc jej nechává být - až do podzimu 1914. I oba pozdější pokusy o velkou epickou formu, "Proces" a "Zánek", zůstaly nedokončeny. Kafka mohl pracovat vždy jen "v tahu", v noci, v úplné izolaci - odtud to neobyčejné kolísání produktivity. V době mezi únorem 1913 a červencem 1914 nevzniká jediná větší práce, v týdnech mezi 22. zářím a 6. prosincem 1912, tedy za 74 dní, vzniklo naproti tomu přes čtyři sta stran rukopisu - v téže době napsal své snoubence přes šedesát dopisů, často víc než deset stran dlouhých; "Ortel", napsaný za osm hodin, má přes dvacet stran rukopisu./

I Kafka považoval r.1912 za rozhodující obratník. O deset let později píše Mileně o Ortelu: "V tom příběhu souvisí každá věta, každé slovo, všechna - směř-li tak říci - hudba s "úzkostí", tehdy poprvé se ta rána otevřela v jediné dlouhé noci". Je příznačné, že Kafka ustavičně mluví o "strašidlech", o "úzkosti", které se prý tenkrát poprvé objevily, a o "nevinné nevinlosti" předchozí doby, o "zemi nikoho", o "volném vznášení, nicotě". V témž okamžiku, kdy si tento stav uvědomuje, vzniká strach

/Kierkegaard píše: "To je ta hluboká tajnost nevinnosti: je zároveň strachem. Ve snu zrcadlí duch svou vlastní skutečnost, ale touto skutečností je nicota"./ V denících a dopisech se do té chvíle neustále objevuje slovo: Strach. Strach z vpádu vnějšího světa do vlastní skutečnosti, strach, že i tato vnitřní svoboda bude zničena vinou, a lítost nad nežitým životem, strach z nicoty. V Kierkegaardově "Pojmu strach" se praví:

"Zatímco se strach bojí, udržuje lativé spojení se svým předmětem, nemůže, ba nechce jej nebrat na vědomí, neboť chce-li to individuum, dostává se lítost; nemohu za to, že se to jedním nebo druhým může zdát těžká řeč. Tomu, kdo má patřičnou neochvějnost, sním-li to tak říci, stát se božským žalobcem, ne-li vůči jiným, tedy vůči sobě samému, nebude se ta řeč zdát těžká. Mimoto život skýtá dost jevů, při nichž individuum ve strachu přímo toužebně zírání na vinu, a přece se bojí...ale právě vzhledem k tomu všemu je nutno čekat, až se objeví jedinci, kteří navzdory vnějšímu nadání nezvolí širokou cestu, nýbrž bolest a bídu a strach...a zatím jaksi ztratí, co je až příliš svůdné mít. Takový zápas je bezpochyby jaksepatří namáhavý, neboť přijdou chvíle, kdy skoro litují, že s tím začali, a kdy žalostně, ba občas možná přímo zoufale myslí na úsměvný život, který by je čekal."

Přesnější popisání Kafkovy situace je stěží myslitelné /Kafka to též potvrzuje v zápise do deníku po první četbě Kierkegaarda v srpnu 1913: "Jak jsem tužil, je přes všechnu podstatnou rozdílnost jeho případ velmi podobný mému, alespon leží na téže straně světa. Dává mi za pravdu jako přítel". Ještě r. 1922 stojí v dopise Maxu Brodovi: "Proč lítost neustává? Posledním slovem zůstává stále: Mohl bych žít a nežiju". Tento pocit viny vůči neživému životu v posledním desetiletí Kafkova života stále sílil a s ním strach z "nicoty" tohoto života, ospravedlněného jedině psaním.

Musíme zde přesně rozlišovat mezi Kafkovou touhou po "přirozeném" životě a jeho odhodláním navždy se ho zříci. Není možné vidět Kafku jako světce, jemuž pouze nepříznivé okolnosti zabránily stát se milujícím otcem rodiny a družným člověkem. Všechny Kafkovy pokusy /jsou dosti početné/ uskutečnit tuto touhu ztroskotaly, ztroskotaly ne na lidech a okolnostech, ale na něm samém, který pohlížel na jejich zdar jako na pomocnou konstrukci vzhledem k životu věnovanému výhradně literatuře. Byly to také pokusy vyjít s okolním světem, aby na sebe - jako už ve snech na gymnasiu - neupoutal "všeobecnou pozornost". Nejotřesnějším příkladem toho /a jedním z nejvýznamnějších Kafkových výroků k "postavení" spisovatele/ je, že odmítl pozvání přítele Oskara Bauma, aby společně s ním strávil prázdniny. Kafka o tom píše Maxu Brodovi /v citovaném již dopise z července 1922/:

"Je to strach ze změny, strach před tím, odvést na sebe pozornost bohu nějakým na mé poměry velikým činem."

Když jsem to všechno dnes za bezesné noci znovu a znovu nechával procházet hlavou, mezi/výnými rozbolavělými spánky..., uvědomil jsem si opět, na jak tenké či dokonce neskutečné pádě to žiji, nad temnotami, z nichž ta temná mocnost vystupuje, kdy se jí zlíbí, a bez ohledu na mé koktání ničí můj život. Psaní mě udržuje, ale není správnější říci, že udržuje tento způsob života? Nemyslím tím samozřejmě, že můj život je lepší, když nepíšu. Je pak spíš mnohem horší a dočista neunesitelný a musí skončit v šílenství. Ovšem jen za té podmínky, že - a tak tomu opravdu je - jsem spisovatel, i když nepíšu, a nepíšící spisovatel je ovšem nestvůra pokoušející šílenství. Ale jak je to vůbec se spisovatelstvím? Psaní je sladká, podivuhodná mzda, ale zač? Té noci mi bylo jasné jako při dětském názorném vyučování, že je to mzda za službu ďáblu. Tyto sestupy k temným mocnostem, toto rozpoutávání duchů od přírody spoutaných, pochybná objetí a jiné věci, jež se snad dole odehrávají a o nichž už nemáš tušení nahoře, když v slunečním jasu píšeš své povídky. Snad existuje i jiné psaní, já znám jen tohle za noci, když mi úzkost nedá spát, znám jen tohle. A to ďábelské při tom zdá se mi být zcela zjevné. Je to ješitnost a požitkářství, které ustavičně bzučí kolem vlastní nebo též cizí bytosti - pohyb se pak znásobuje, vzniká hotová sluneční soustava ješitnosti - a vychutnává ji. soustava ješitnosti - a vychutnává ji.

Te, co si občas přeje naivní člověk: "Chtěl bych umřít a vidět, jak mě oplakávají", to bez ustání uskutečňuje spisovatel, umírá /anebo nežije/ a bez ustání se oplakává. Odtud brozný strach ze smrti, který se nemusí projevovat jako strach ze smrti, ale může vystupovat jako strach ze zněny... Příčiny jeho strachu ze smrti lze rozdělit do dvou skupin. Za první se hrozně bojí umřít, protože ještě nežil. Tím nemyslím, že k životu je potřeba ženy a dítěte a pole a dobytka. K životu je nutno jediná přestat vychutnávat sebe sama; nastěhovat se do domu, a nikoli obdivovat ho zvenčí. Proti tomu by se dalo namítnout, že to je osud a že to nikdo nemůže dát do vlastních rukou. Proč ale potom přichází lítost, proč lítost neustává? Aby se člověk učinil krásnějším a lehodnějším? I proto. Ale proč přesto za takových nocí zůstává posledním slovem: Mohl bych žít a nežiju. Druhá hlavní příčina - možná že patří k té první, teď se mi nechce jednu od druhé oddělovat - je úvaha: "To, co jsem hrál, se doopravdy stane. Nevykoupil jsem se tím psaním..."

"Abych celou tu záležitost literárně vypointoval - nepointuju já, nýbrž věc sama - musím dodat, že v mém strachu z cesty hraje dokonce jistou roli úvaha, že bych byl přinejmenším na pár dní odveden od svého psacího stolu. A tahle směšná úvaha..." Kafka tu přehání, ve skutečnosti v těchto dnech pracoval v Plané u sestry Ottly na posledních kapitolách Zánku... "je ve skutečnosti jediná správná, neboť existence spisovatele je opravdu závislá na psacím stole, chce-li spisovatel uniknout šílenství, nesmí se nikdy vzdálit od svého psacího stolu, musí se ho zuby nehty držet..."

ŽENY

Felice Bauerovou /svou pozdější snoubenku/ poznal Kafka 13. srpna 1912 u Maxe Broda; koncem října začíná léta trvající korespondence /do 1917/ - přes 500 dopisů a pohlednic - potvrzující už ze několik týdnů, v prosinci, když Kafka odmítá jet o vánocích do Berlína /kde Felice žila/, a krátce nato nechává práci na "Nezvěstném", pravdivost jeho výroku: Je pyšné, že "kdykoli mi snad přineslo štěstí něco jiného než psaní a to, co s ním souvisí /nevím jistě, bylo-li to štěstí/, pak jsem právě v té chvíli vůbec nebyl schopný psát, čímž se pak všechno - sotva se to rozjelo - rázem zvrtilo, neboť touha po psaní vždycky převládá".

Z tohoto důvodu neuzavírá už Kafka po r. 1912 žádná přátelství /s výjimkou spíš otcovského vztahu k mladému studentovi medicíny Robertu Křp-
stockovi v posledních třech letech života/, z těchto důvodů zůstal přece jen v Praze, z těchto důvodů zrušil trojí zasnoubení /1914, 1917, 1917/, stejně tak známosti s G.W. /1913/, Grete Blochovou /od r. 1914/ a Milenou /od r. 1920/, jenom s poslední Dorou Diamantovou, půl roku před smrtí, byla ozářena jistou euforií. Tyto pokusy o sňatek a přátelství se ženami měly však ještě jednu zátěž - pochybné názory na sexualitu manželství a morálku ve společnosti před první válkou, které zastával i Kafkův otec a jež přesně popsal Karl Kraus: "Zakladatelé norem převrátili vztahem pohlaví: ženské pohlaví sešněrovali konvencemi a mužské zbavili pout". Táž sexuální etika, která ujařmovala měšťanské dcery ideálem panenství, ukládala měšťanským synům znalosti a zkušenosti, které následkem toho mohli získat jen v bordelu. Proto také bylo i spousta bordelů a některé se mezi prostopášníky a literáty těšily velké vážnosti; Franz Werfel věnoval jednomu z neslavnějších - v Kamzíkově ulici, pár kroků od Kinského paláce - povídku "Dům smutku".

"Velký salón byl dočista feudální se svou zlatem obtěžkanou renesancí, zrcadly s korunami, rudými sametovými závěsy a vykládaným tenečním parketem hladkým jak sklo. Máme zde co činit s podnikem, jenž může klidně odmítnout označení, které mu propůjčuje neartikulovaný a chudý slovník... renesance pyšného, tehdy už dávno zapomenutého desetiletí, císařův obraz v kuchyni - ze vši té zaprášené a už lehce zpuchřelé náohery se na pozorovatele díval rozpuštěný pohled staré c.k. monarchie.

Dány, pokud nekonaly intimnější služby, byly na svých místech. Houpsavým krokem křižovaly místnost, otáčely se před zrcadlem, osiřelé vytržení v tvářích, žádaly s chladnou zdvořilostí o cigarety a sedaly si blahosklonně a bez zájmu na chvíli ke stolům. Jako by byly proniknuty pocitem za-

le zvláštní důstojnosti, která se přenášela na každou chovanou tohoto staroslavného a vznešeného útočiště. Byti zde přijat znamenalo vstoupit do vyšších kruhů života."

I Kafka se bezpochyby nějaký čas /v letech po promoci/ vystavoval tomuto předepsanému sexuálnímu snobismu, třebaže mu právě formy tohoto zvláštního lebušnictví vždy zůstaly cizí už kvůli neschoposti. Jeho setkání s navěstkami sotva měla předstíranou nonšolanci soudovníků. Spíš byla i ona skrytou touhou po pospolitosti, ovšem za téže konstelace, za které v rané próze "Okno do ulice" hledá paži, jedno jakou, které by se mohl chytit. Roku 1908 píše Kafka Brodovi: "Mám tak neodbytnou potřebu vyhledávat někoho, kdo by se ke mně třeba jen laskavě dotkl, že jsem včera šel s jednou holkou do hotelu. Je příliš stará, než aby byla ještě melancholická, jenom ji arž - i když se tomu nediví - že k holce nikdo není tak milý jako k milence. Neutěšil jsem ji, protože ani ona mě ne-utěšila."

Na své řídké vztahy k takovým ženám pohlížel Kafka později jako na neisté. Tím příznačnější je, že ve velkých románech se objevuje skoro jen tento obraz ženy, už v Nervěstném jako Brunilde, jako odulá hora masa vylučně pasivní sexuality, zvláště však v obou pozdějších románech, pod dvojnásobným jménem Fraulein Bürstner nebo zkrácenými jmény služek Lenky a Frieda, jako pradleny, jako vydržované milenky advokátů, kate-
dánů a úředníků. Jako otupělé pudové bytosti, které myslí jen na "pří-
tomné ohavnosti a která jsou hořce, dráždivě cítit po popří. Vzorová
sbírka ponižených, navěstek z povolání nebo příležitostných, se táhne
táto romány, ovšem se zcela určitou funkcí uvnitř děje: V kulminač-
ních bodech, v situacích rozhodujících o dalším osudu, vystupují, při-
tahují k sobě titulní postavy - často deslova -, strhují k sobě a stavě-
jí se jim do cesty, tím že jim pokaždé předstírají, že tak nejlépe pro-
spíjí jejich věci.

Ženské postavy jsou u Kafky koncipovány do jisté míry, jako dívky, spo-
jení s nimi tak, že nemohou vést ke smrti, že se uskutečňují jen v "mí-
kotách, jsou vábením v nicotě" - splňují tak Kafkův niterný toužebný sen
spodlet se touze po pospolitosti za konstelace, která vylučovala mož-
nost pospolitosti - která by, jak o tom byl Kafka přesvědčen, znamenala
koniec psaní - a právě tím ji nechala plavat jako ideál, jehož splnění by
bylo "jen" potřebovalo jiné předpoklady. Jsou věrným obrazem Kafkova
dojímavého sebevražedného zápasu o "čistotu", vyplňujícího poslední de-
setiletí jeho života. Schéma tohoto zápasu bylo ovšem stanoveno už vel-
mi brzy, již r. 1907 píše Kafka jedné přítelkyni - a cítíme už jasně ten
jeho pozdějších dopisů ženám: "...má-li mě trochu ráda, pak proto, že mi
slitová, mým podílem je bázeň". Ze takových předpokladů začínají "po-
kusy o smutek", k nimž "jsem dorostl asi jako obchodník, který sice se
starostl a zlym předtuchami, ale bez přesného účtnictví žije ze dne
na den."

Několik dní po prvním setkání se svou pozdější snoubenkou zapisuje
si Kafka do deníku:

"FELICE

Slečna Felice Bauerová. Když jsem třináctého srpna přišel k Brodovi, se-
dala u stolu, a přesto mi připadala jako služka. Nebyl jsem taky ani zvě-
dav, kde to je, hned jsem ji bral, jak byla. Kostnatý prázdný obličej,
který svou prázdnotu neskrývá. Odhalený krk. Přehnutá bláze. Vypadala
oblečená docela po domácku, ačkoli to tak vůbec nebylo, jak se později
ukázalo. /Trochu jí ubírám, když si ji tak podávám. V jakém stavu jsem
teď ovšem sám, odcizen vůbec všemu, co je dobré, a ke všemu ještě tomu
nevěřím.../ Nost dosti znetvořený. Světlo, poněkud nepodstatné vlesy bez
převahu, silná brada. Když jsem si sedel, podíval jsem se na ni poprvé
pozorněji, když jsem seděl, byl můj úsměv už nezvratný".

Ze čtyřti týdnů nato, 20. září /dva dny před naplněním Ortelu/, napsal
Kafka první dopis do Berlína, kde Felice pracovala v kanceláři firmy vy-
rábějící "parlografy". Jako záminky užil cesty do Palestiny, kterou si
nezávazně omluvili. Felice odpověděla zřejmě jen krátce a ne další Kaf-
kovy dopisy pak tři týdny mlčela. Kafka se mezitím pokoušel s pomocí
přítel dostat od ní odpověď. Do téže doby, na 8. říjen, spadá také dlouhý

depis Brodovi, v němž mu Kafka, uprostřed práce na Nezvěstném, stěžuje, že rodiče trvají na tom, aby v příštích čtrnácti dnech vždy odpoledně, když bude mít volno, dohlížel na "První pražské asbestové závody"/patřící švagrově a jeho rodině/.

Max Brod dokázal přimluvou u matky neštěstí odvrátit, stejně jako několik týdnů nato posíl Felice ve dvou dopisech, když byla znepokojena Kafkovým chováním, aby "Franzovi a jeho často chorobné citlivosti leccos prominula" a "pomohla mu pochopením a dobrotou překonat konflikty u vědomí, že si takový jedinečný a báječný člověk zasluhuje, aby se s ním zacházelo zcela jinak".

Příčina Kafkovy "nenávisti a citlivosti" tkvěla hlavně v časovém rozvrhu, jímž se v těchto měsících produktivity od polovice září řídil /jako od té chvíle ve všech produktivních obdobích/ a kterému žertem říkal "život jak na manévrech": Po úřední době/od osmi do dvou/ šel Kafka domů, pak asi od tří do půl osmé spal, šel se na hodinku projít, s přáteli nebo sám, povečeřel s rodinou /pozdní večeření bylo mezi pražským měšťanstvem obvyklé/ a asi v půl jedenácté v noci začal psát, psal do dvou nebo do tří ráno, někdy déle.

23. října dostal Kafka konečně od Felice dopis a korespondence se ihned nesmírně rozrostla - dva až čtyři dopisy denně. Kafka píše Felice o své rodině, svých plánech, informuje ji, jak pokračuje jeho práce na Nezvěstném a Proměně, popisuje jí svůj život, svůj časový rozvrh.

Ještě v prosinci vyšla Kafkova první kniha, sbírka osmnácti malých próz pod názvem Rozjímání, kterou Kafka Brodovým prostřednictvím poslal Rowehltovu nakladatelství. V tomto nakladatelství vyšly pak další knihy Franze Kafky, nejprve v květnu 1913 "Topič" /první kapitola Nezvěstného/ jako číslo 2 "Knihnice Soudný den".

Už počátkem prosince připravuje Kafka Felice na své rozhodnutí, že o vánočních svátcích nepřijede do Berlína /byla by to ovšem první možnost shledání/, bál se už tehdy - dokončoval zrovna Proměnu - každého podráždění zvnějšku /jímž pro něho vždy byl krátká cesta byla/. Ani při nejmenším vyznávání lásky nezapomíná od té doby podotknout, jak obtížné by asi bylo dostat slovu.

Tak končí pro Felice už r. 1912, potom co vyšla brzy vstříc Kafkově lásce, jeho samého však ještě ani znovu neuviděla, chmurnými prognózami, které shrnuje jeho už citovaný výrok: "...že kdykoli mi snad přineslo štěstí něco jiného než psaní a to, co s ním souvisí, pak jsem právě v té chvíli vůbec nebyl schopen psát, čímž se pak všechno - sotva se to rozjelo - rázem zvrtilo". A že k tomu nebylo daleko, Kafka věděl /a věděla to i Felice, neboť Kafka jí to naznačil/, cítil, že mu ubírá tvůrčí sílu. Po přerušení, které nastalo napsáním Proměny, se jen s obtížemi znovu pouštěl do nezvěstného, vzniklo už jen několik stran. Koncepte Nezvěstného byla už také přes rok stará; co zde byly ještě zážitky šestnáctiletého vystěhovalce v cizím světě, změnilo se v Ortelu v malý svět mladého kupce, kterého po dopisování dopisem dávnému příteli "v cizině"/sděluje mu, že se zasnoubil/ stihne ortel. Charakteristické je, že Kafka když začal oně zážijové noci příběh psát, pomyslel na to, že popíše jakousi válku, a teprve během psaní od této vnější ilustrace vnitřního stavu upustil. Vnitřního stavu, který pak vystupuje ještě silněji v Proměně: Jestliže ještě v Ortelu reprezentuje otec svět - tím tedy Kafka zůstal dočista v okruhu představ své raně expresionistické generace - je osud Heňocha Samyho doslova i obrazně to, o čem Raban /titulní postava "Svatebních příprav na venkově"/ sní - vyhovět nárokům a povinnostem světa tím, že se mu pošle "oblečené tělo", ale člověk sám zůstane ležet v posteli "v podobě nějakého velikého brouka". Je to jako za trest /Samsa přece leží pod postelí a nakonec zahyne/, sebezpodobnění, ovšem v nejnáročnějším smyslu. Zpodobení fobie, strachu, citlivosti vůči vnějšímu světu, která se až příliš zřetelně projevovala v citlivosti na hluk /pro niž Kafka v posledních letech svého života stal se doslova postrachem svých přátel a sousedů/. A zároveň zpodobení zájmu o tytéž přednášky - Kafka si byl dokonale vědom "pozemského pozůstatku komedianta"; i tam, kde naprosto upřímně popisuje svůj životní plán, končí kontrastickou, kterou by bylo možno někdy spíš nazvat kontranedějí.

ZASNOUBENÍ

Deníkové zápisy z r.1913 jsou v sedmém kvartovém sešitě - na konci tohoto sešitu Kafka píše: "Sešit začíná Felice, která mi 2.května 1913 popletla hlavu, tímto začátkem mohu sešit též uzavřít". R.1913 /jakož i v první polovině 1914/ nevznikly žádné větší prozaické texty. Už na jaře se Kafka pokouší ukončit sebetřýzen tělesnou prací, prostředek, jehož užíval častěji: dlouhé procházky, výpomoc v truhlárně, jízda na koni, plavání, veslování /vesloval velmi rád, měl na Vltavě vlastní člun - "navenek" Kafka, vysloveně krásný, štíhlý, vzrostlý muž, neměl naprosto žádné poustevnické vrtochy/. V březnu začíná vždy odpoledne pracovat v zahradnictví v Troji u Prahy.

O velikonočních svátcích navštěvuje Kafka poprvé Felice v Berlíně, za druhé návštěvy o svatodušních svátcích je mu představena i rodina. V příštích týdnech Kafka uvažuje, že Felicinu otce formálně požádá o povolení k zasnubám. Ale už v těchto měsících jsou zápisy v deníku najednou skeptické: "Touha po mráкотné samotě. Stát tvář v tvář jen sám sobě". V červnu si Kafka /pak se o to pokusil ještě častěji/ "sestavil všechno, co mluvilo pro mou svatbu a proti ní;" 15.srpna píše znovu: "Až k závratí se přede všemi uzavřu. Se všemi se znepřátelím, s nikým nepromluví". Téhož dne odeslal dopis Felicinu otci: Avšak čekal tak netrpělivě na odpověď, že už šest dní nato načrtává v deníku druhý dopis:

"Váháte s odpovědí na mou prosbu, to je docela pochopitelné, každý otec by se k nápadníkovi choval stejně, nepíši teď tedy vůbec kvůli tomu, posiluje to jen mou naději v klidné posouzení tohoto dopisu. Píši však tento dopis z obavy, že Vaše váhání či rozvažování má spíše všeobecné důvody, místo aby - jak by to bylo jedině zapotřebí - vyplývalo z onoho jediného místa v mém prvním dopise, jež mě mohlo prozradit. Je to místo jedináčkové o mém nesnesitelném zaměstnání.

Možná, že to místo pomínáte, to však není správné, spíše byste se na to měl velice zevrubně vyptat, já bych Vám pak musel zevrubně a stručně odpovědět toto: Mé zaměstnání je pro mne nesnesitelné, poněvadž je v rozporu s mou jedinou touhou a mým jediným povoláním, to jest s literaturou. Jelikož nejsem nic než literatura a ničím jiným nemohu a nechci být, nemůže mě mé zaměstnání nijak strhnout, zato však mě může dočista rozvrátit. Nemám k tomu daleko. Bez ustání mě přepadají stavy nejhorší nervozity a tento rok, plný trápení a starostí o budoucnost mou a Vaší dcery, plně prokázal můj nedostatek odolnosti. Můžete se zeptat, proč to zaměstnání nepustím a - nemaje žádné jmění - nesnažím se žít ze své literární práce. Tu Vám mohu dát jen ubohou odpověď, že k tomu nemám sílu a že, jak celou věc vidím já, spíš v tom mém místě zajdu, ovšem rychle zajdu. A teď mě postavte vedle své dcery, vedle toho zdravého, veselého, přirozeného, silného děvčete. Třebaže jsem jí to opakoval aspoň v pětistech dopisech /tu Kafka trochu přehání/ a třebaže mě uklidňovala málo ovšem přesvědčivým, Ne - přece jen to je pravda, nutně se mnou bude nešťastná, pokud to mohu předvídat. Nejen kvůli vnějším poměrům svého života, nýbrž daleko spíš svou vlastní povahou jsem uzavřený, zamklý, samotářský, nespokojený člověk, nemohu to však označit za své neštěstí, neboť je to jen nedlaskavého cíle. Ze způsobu života, který vedu doma, se přece dá aspoň něco vyvodit. Nuže, žiju ve své rodině mezi těmi nejlepšimi a nejmilejšími lidmi cizěji než cizinec. S matkou jsem za poslední léta nepromluvil dokonce průměrně ani dvacet slov, s otcem jsem sotvakdy prohodil víc než pozdrav. Se svými vdanými sestrami a švagry nemluví vůbec, aniž se však s nimi hádám. Důvod je jednoduše ten, že si s nimi nemám ani v nejmenším co říci. Všechno, co není literatura, mě nudí a nenávidím to, protože mě to ruší nebo zdržuje, i když jen zdánlivě. Pro rodinný život přitom nemám vůbec smysl, leda jako pozorovatel. Příbuzenský cit neznám, v návštěvách vidím vyložené zlomyslnost vůči sobě. Manželství by mě nemohlo změnit, stejně jako mě nezmenilo zaměstnání".

Felicina otce by byl asi sotva potěšil ten dopis /první se nedochoval/, v němž mu budoucí zeť vykládá, že s ním jeho dcera bude nešťastná, on sám že zajde ve svém úřadě, literatura že je jediné, co ho baví, na tom že nic nezmění ani manželství. I tento dopis je ostatně - jako "Dopis otci" - příkladem Kafkovy "metody" vyličít jednoznačně okolnosti, jestliže podle

jeho momentálního názoru jakkoli ohrožovaly jeho psaní, tak znepokojeně a přitom ovšem sobě samému přičítat vinu, že výsledek musel dopadnout v jeho "prospěch". Tato "metody" - to ostatně jen posilovalo - ai byl nepechybně vědom: Věděl přirozeně, že líčení jeho způsobu života doma je přehnané a v jednotlivostech nepravdivé; ovšem že častěji alevil - díky to domnívá se - a rodiči i sestrami, avšak s Ottilií, o které v dopise, což je příznačné, není vůbec řeč.

Katka přišla odpověď od Feliceina otce a Kafka svůj dopis neodpísal. Odpověď byla kladná, nicméně Kafka na ni nikdy přímo neodpovídal, nýbrž poslal odpověď Felice, která ji otci pravděpodobně neodovádala, neboť prosila Kafku o jiné znění.

Tento první "rozchod" vytváří už schéma pro mnoho zcela podobných rozhodnutí v Kafkově pozdějším životě: Při volbě mezi "životem" a literaturou - i když to byla jen domnělá volba - rozhodoval se vždy pro literaturu, sniž se ovšem chtěl rozhodnout proti životu, čímž ustavičně vystupovala tatáž konstelace.

Ai po dvou měsících, které Kafka strávil cestováním, zahajuje znovu korespondenci s Felice, v listopadu ji navštíví, jeho přátelky známy spisovatel Ernst Weiss a Felicina přítelkyně Grete Blochová dáleji psaní, v červnu 1914 přichází Felice do Prahy, najímají byt o 1. června se v Berlíně koná oficiální zasnoubení. Byl to "pekus o zachráně": ještě v březnu Kafka v deníku vzpomíná, že rozhodl v létě minulého roku byl způsoben "ohládem na svou spisovatelskou práci... neboť jsem se domníval, že manželství tuto práci ohrozí". Tato nedůvěra na spisovatelskou práci se v posledních měsících nesplnila: "Z dvojnásobnou bezradostí však čekat nezobu: to jest jednak se dívat, jak si P. čím dál víc uniká, a kromě toho propadat stále větší neschopnosti zachránit nějak sama sebe".

Manuhy nepřinášejí žádný výsledek, konec té neschopnosti. Kafka se cítilevářen "jako zločinec, v řetězech vazezen kamsi do kouta".

12. července - čtrnáct dní předtím padly výstřely v Sarajevu - ruší Kafka v Berlíně zasnoubení. O světové válce /Kafka byl pro přílihou tělesnou slabost zprůch vojenské služby/ se v dopisech s deníkem nejde stříti pederit řeč. Jeho názor o ní je však jednoznačný - mluví o "neuvěsti k těm, co bojují, jímž válka přetv to nejhorší", a již týden po vypuknutí války si pearnenává: "Vlastenecké demonstrace... tyhle demonstrace jsou jedním z nejedupornějších přivedních jevů války... Já při tom asistuji se svým zlým pohledem". Je to, chceme-li, tentiž zlý nebo - aschůse-li stranou přehnané sebeobvičování - neutrální, chladný, věcný pohled cestovatele, který si v "Kárném téboře" /vniklím dva měsíce nato/ dává vysvětlit avšakní obyčej při exekuci.

V srpnu musí Kafka zvolnit svůj byt a rodič /Mikulášská 36/, protože se ten na čas války stěhuje jeho nejstarší sestra s oběma dětmi. Teprve v jednátřiceti letech, a jenom z domovení, opouští tedy Kafka domněle tak nesnesitelné společenství rodiny a najímá si vlastní pokoj v Bílkově ul. 10; stěhuje se pak ještě častěji, kvůli své citlivosti na hluk, nejprve v téže domě, v březnu 1915 do Blaudé třídy 13 /dne 16, "U zlaté šitky"/, r. 1916 a 1917 až znovu bydliště /Zlatá ulička a Schönbornský palác/.

Trušené zasnoubení, vypuknutí války a odstup od domova poskytl Kafce vi konečně vteoulenou i obávenou samotu. To několik dní se si znamená do deníku: "Sval pro zobrazování mého snového vnitřního života natlačil všechno ostatní na vedlejší kolej, čímž to hromně zakrášlo a nepřestává zakrášovat. Nic jiného mě už nikdy nedokáže uspokojit". V této chvíli začíná po půldruháleté pauze nové tvůrčí období: "Telesních pár dní píšu, což to vydrží. Tak úplně chráněný a zalezlý do práce jako před dvěma lety sice nejsem, nicméně jsem nabyt smyslu, máj monsterní, prázdny, šíleně staromládenecký život má nějaké opodstatnění. Mohu se sebou opět rozprávět a necítím tak do úplného prázdna. Jen tato cesta mi přinese nějaké zlepšení."

MOORE

V téže době /srpnu 1914/ začíná Kafka psát "Proces", v předvečer svých jednátřicetých narozenin je Josef K. odpraven, v předvečer svých jednátřicetých narozenin se Kafka rozhoduje, že pojedí do Berlína, aby zrušil zasnoubení s Felice - samo zrušení zasnub v "Askanišém hotelu" se v deníku nazývá "Tribunál v hotelu". Avšak v touž dobu, jak jsme již řekli,

byl už také zavražděn následník trůnu se ženou, a Kafka byl rakouský občan.

Sám při psaní Procesu vytváří v deníku tuto paralelu: "Úvahy vážící se k válce pro tu trýznivost, s níž mě porůznu rozhlašují, podobají dávny starostem kvůli F."

I tentokrát píše Kafka velice rychle. Za dva měsíce vzniká několik kapitol, začátkem října si Kafka bere týden dovolené, "aby popohnal román kupředu", po třech dnech práci na Procesu přeruší, prodlužuje si dovolenou o další týden a napíše za těch jedenáct nocí mezi 8. a 18. říjnem "poslední" kapitolu Nezvěstného a povídku "V kárném táboře" - tedy skoro sedmdesát tiskových stran.

Proces je jasně napsán se zřetelem k povídce o dveřníkově /v deníku ji Kafka nazývá "legendou", v románě "příběh", který je prý "v úvodních spisech k Zákonu"/, už v první skice k románu /z 29.7./ vystupuje dveřník. Není to jen jedna z nejslavnějších Kafkových povídek, byla též jednou z autorových nejmilejších. Vynal ji z kontextu kapitoly "V chrámu" a nazval ji "Před zákonem".

Už v říjnu 1914 se v deníku znova množí poznámky "vůbec nepracoval, skoro naprosté uvíznutí, dnes zase skoro nic". Noční práce mimoto není už skoro možná, protože odpoledne musí Kafka znovu dohlížet na továrnu svého švagra, povolaného na vojnu. Jako na podzim 1913, a za týchž předsvětí, začíná teď Kafka také znovu myslet na Felice - je to "pokus o záchranu: Leží přede mnou kancelář a práce v upadající továrně. Jsem však úplně vyveden z rovnováhy. A mou největší oporou je kupodivu pomyšlení na F... Dva měsíce jsem si teď klidně žil bez jakéhokoli skutečného spojení s F..., snil jsem o ní jako o mrtvé, která se už nikdy nebude moci probudit k životu, a teď, když se mi naskytá možnost přiblížit se k ní, stává se znovu středem všeho... A nyní naprosté selhání v práci. Není to ani selhání, vidím úkol i cestu k němu, potřeboval bych jen prorazit nějaké tenké překážky a nedokážu to... Odpověď od Bl. je zde, já naprosto bezradný, co odpovědět".

"Bl." - Grete Blochová, už zmíněná Felicina přítelkyně, s níž si Kafka už od jara 1914 dopisoval, byla znovu nabídnutá možnost, jak znovu navázat kontakt s Felice. Kafka zprvu váhal; s Grete Blochovou se však vyvíjela obsáhlejší korespondence a zřejmě i intimnější vztah. Pozadí "útoků" Grete Blochové, jak je zaznamenává ještě po letech deník, zůstalo Kafkovi skryto: Nikdy se nedověděl, že mu Grete Blochová r. 1915 porodila syna /zemřel v sedmi letech, ještě před Kafkovou smrtí/. Existuje na to pouze svědectví dopisu, jež r. 1940 napsala Grete jednomu příteli; další doklad se přes všechnu námahu nepodařilo najít. Je ovšem zcela zřejmé, že Grete Blochová Kafkovi zamlčela jeho otcovství..., nejenom kvůli pocitu viny vůči Felice, nýbrž zvláště asi proto, že jako Felicina přítelkyně ještě věděla, jak často Kafka Felice psal, že ani v manželství nechce děti /nebyl vždy toho názoru, zvláště později ne/. Rok 1915 probíhá úplně podle "vzoru" r. 1913. V prvních měsících vzniká ještě několik stránek a fragment "Blumfeld, starý mládenec", pak produktivita znovu na půldruhého roku vysychá. Už v lednu se Kafka zase sešel s Felice v Podmoklech, poznamenává si k tomu:

"Shledali jsme se i jinak docela nezměněni. Každý si pro sebe říká, že ten druhý je neoblomný a nemilosrdný. Já neslevuji ze svého požadavku fantastického, jedině na práci zařízeného života, on, naprosto netečná vůči všem mým prosbám, chce prostřednost, pohodlný byt, zájem o továrnu, hodně jídla, spát od jedenácti večeří, vytopený byt, nařídila mi hodinky, které už čtvrt roku jdou o půl druhé hodiny napřed, na skutečný čas. A má pravdu a měla by i nadále pravdu, správně mě opravuje, když řeknu číšníkovi: Přineste mi noviny, sotva budou přečtené, a já nedokážu nic namítnout, když hovoří o "osobitém tónu" našeho budoucího bytového zařízení".

Tentokrát posuzuje Kafka svůj vztah k Felice znatelně chladněji. Nechtěl /zvláště v této době bez literární inspirace/ dosavadním způsobem pokračovat ve svém životě, jenž mu připadal nesmyslný - Felice byla vychodiako. Druhým "pokusem o útěk" bylo ostatně, což je dost zvláštní, Kafkova snaha, aby ho vzali na vojnu, kterou zdůvodňuje poprvé ústně v prosinci 1915, pak v květnu 1916 v oficiální žádosti "Dělnické úrazové pojišťovně". Zdůvodnění v deníku je ovšem jiné:

"Dopis předán řediteli. Žádal jsem buď, v případě, že válka na podzim skončí, o dlouhodobou dovolenou, a to neplicenou, s nebo potrvá-li válka, o zrušení reklamace. Byla to celá lež. Poloviční lež by byla, kdybych byl požádal o okamžitou dlouhodobou dovolenou a v případě zamítnutí o propuštění. Pravda by bývala, kdybych dal výpověď. Ani jednoho ani druhého jsem se neodvážil, proto ta celá lež".

Žádost byla odmítnuta a Kafka se už znovu nepokusil, protože vlastní předpoklady k tomuto "pokusu o útěk" za několik měsíců neexistovaly.

V červenci 1916 strávil Kafka společně s Felice deset dní v hotelu Balsoral a Osborne v Mariánských lázních. Až do té chvíle skoro čtyři roky, chová k ní než "bezmezný obdiv, odávnost, soucit, zoufalství a k sobě pohrdání", také v prvních mariánskolázeňských dnech se ještě zmiňuje o "svízelném soužití... jen kdesi hluboko na dně slabý potůček, který by měl být hozen jána lásky... Nesnesitelnost soužití s kýkoli. Nelituji toho; lituji nemožnosti nebýt sám." Pár dní nato však píše najednou: "K F. jsem měl důvěrný vztah jen v dopisech, lidsky teprv poslední dva dny. Docela jsem to není, pochybnosti trvají. Ale je pěkný pohled jejích zkoněšených očí, otvírající se ženské hlubiny".

ZLATÁ ULÍČKA

Kdykoli se Kafka domníval, že mu jeho vnitřní situace dovoluje psát, dokázal velmi rychle zaříditi všechny vnější potřebné okolnosti. Přijímá nabídku své sestry Ottly, aby večer a v noci pracoval v jejím domečku ve Zlaté uličce na Hradčanech, jejíž si najala. Byl to jeden z těch maličkých domků /vlastně jen jedna místnost/, které byly v pozdním středověku vestavěny do oblouků hradní zdi a sloužily původně za obydlí hradní strážě. Kafka píše:

"Mělo to spoustu nedostatků jako každý začátek... Ines mi to ve všem všudy vyhovuje. Všechno: krásná cesta nahoru, to ticho tam... nosím si nahoru večeri a bývám tam většinou až do půlnoci; pak výhoda cesty dolů; musím se rozhodnout přestat, mám pak tu cestu, která mi zchladí hlavu. A ten život tam: je to zvláštní věc mít svůj dům, zamknout za sebou dveře od pokoje, ne dveře od bytu, ale hned dveře od domu; z bytu vykročit rovnou do sněhu v tiché ulici".

Tehdy v zimě r. 1916/17 začíná Kafka psát svých osm "oktávových sešitů" /na měsíc listopad až únor připadají tzv. 7. a 1. oktávový sešit/, kromě toho vznikají povídky "Venkovský lékař", "Na galerii", "Bratrovražda" a "Nejbližší ves". /Oba oktávové sešity obsahují mj. fragment dramatu "Stážce hrobky" a povídky Most, Lovce Gracchus, Jezdec na uhláku, Šakali a Arbové a Nový advokát./

Začátkem července přijíždí Felice do Prahy, koná se druhé zasnutí a Max Brod vypráví - Kafka a konvence! - jaký byl na Kafku "žalostný pohled" při nástupních návštěvách /na nichž Felice zřejmě trvala/. V půli července jede Kafka s Felice k její sestře do Maďarska. - Tentokrát byl zřejmě rozhodnut vzdát se zaměstnání, oženit se, žít už jen jako spisovatel.

Několik dní po návratu z Maďarska, začátkem srpna 1917, zapisuje Kafka do oktávového sešitu "chrlení krve" - to byl začátek plicní tuberkulózy, která byla zjištěna za měsíc nato. Pět let bojoval Kafka proti úřednickému povolání, proti manželskému spojení, a opět i za ně, podle toho, jak se měnila síla citu pro spisovatelský úkol. Nyní si zapisuje do sešitu:

"Jestliže v nejbližší době umřu nebo ztratím úplně všechny schopnosti k životu... pak mohu říci, že jsem se sám rezervoval... Svět - F. je jeho představitelka - a mé já v neřešitelném sporu rvou mé tělo na kusy".

V deníku několik týdnů později: "Ani na tak hloubka a zbytná rány, nýbrž spíše její stálá způsobuje takové bolesti".

Přesto nelze přehlédnout jisté Kafkovo zadosťuchání nad tím, že "přilákaná nemoc" propukla - "je to skoro úleva", píše Kurtu Wolffovi - podle jiného svědectví prohlásil Kafka ostatně už den po návratu z Budapešti, tedy ještě před propuknutím choroby, "že prý se se svou snoubenkou rozešel. Byl při tom naprosto klidný. Žálo se dokonce, že je mu dobře". - Bylo to osvobození od všech závazků, o nichž se léta domníval, že je musí brát na sebe. Kafka odchází poprvé na delší čas /osm měsíců/ z pojišťovny na dovolenou a jede do Silezi, malé vesnice v severozápadních Čechách.

SÍŘEM

20. září navštívila Kafku v Sífěmi Felice /... "jsem úplně bez citu... dopustil jsem se bezpráví, kvůli němuž bude ona mučena, a já ke všemu obahujuji mouchy..." zapisuje si do deníku /; koncem prosince 1917 se oba snoubenci definitivně rozcházejí v Praze, kam Felice přijela z Berlína, Kafka ze Sífěmi. 27. prosince Felice odjela; hned po jejím odjezdu přišel Kafka ze Brod do úřadu. Brod o tom říká: "Právě vyprovodil F. na dráhu. Jeho tvář byla bledá, tvrdá a přísná. Ale najednou se dal do pláče. To bylo jedinkrát, co jsem ho viděl plakat. Nikdy na ten výjev nezapomenou, patří k tomu nejstrašnějšímu, co jsem prožil. - Nebyl jsem v kanceláři sám, hned vedle mého stolu stál stůl kolegy, pracovali jsme v jednom právním oddělení ředitelství pošt... pravá zaprášená, škaradá, neosobní úřední budova... Kafka vešel rovnou ke mně do pracovny, uprostřed práce, sedl si vedle mého stolu na stoličku určenou pro prosebníky, penzisty, viníky. A tady, plakal, tady vzlykal: Není to strašné, že se něco takového musí stát? Slzy mu tekly po tvářích, nikdy kromě této jediné chvíle jsem ho neviděl vyvedeného z míry, zlomeného."

Tuto hlubokou sklíčenost nelze vysvětlovat tím, že si snad uvědomil, že se jako člověk postižený tuberkulózou nemůže oženit, naopak: Kafka si propuknutí tuberkulózy přímo vynutil, aby se "osvobodil" /a dnešní učebnice medicíny to zaznamenávají též jako jednu z možných příčin té nemoci/. Nemoc byla jen "záminkou" pro odpoutání od Felice, to je zřejmé z dopisu Ottilie - jen o den pozdějšího -, z kterého zároveň znovu vysvítá sklíčenost:

"Dny s F. byly zlé /až na ten první, kdy jsme ještě nemluvili o hlavní věci/ a poslední dopoledne jsem se naplakal víc než za všechna léta od dětství. Mnohem horší nebo nemožné by ale ovšem bylo, kdyby ve mně byl zbytek nějakých pochyb o správnosti toho, co jsem udělal. Nic takového nastalo, jenže bohužel správné jednání nepřestává být správným proto, že je křivdou, tím větší křivdou, s čím větší klidem a hlavně dobrotou to vše ona přijímala... Jako důvod ke zrušení zasnoubení udávám navenek jenom nemoc, tak jsem to řekl taky otci".

Iro Kafku byly dny v Sífěmi pokusem skoncovat se vším, s Felice, s úřadem, s Prahou, s otcem. Ottilie, nejmladší /o devět let mladší/ sestra, ho v tom podporovala. Domníval-li se Kafka v dřívějších letech, že sestru "utlačuje", vyvinul se mezi nimi asi od r. 1916 důvěrnější vztah. Kafka jí přiznává, že "leckteré, dokonce mnohé věci v jeho situaci chápe", předčítá jí /Dostojevského, Schopenhauera, Kleistu/, také vlastní práce, podporuje ji v jejích plánech, bere ji často s sebou na cesty a často u ní v těchto posledních letech bydlí, nejen v Sífěmi, ale i v Plané a Zelízech - Ottilie byla vedle Maxe Broda /a kratší dobu Mileny/ jediný člověk, před kterým Kafka neměl tajnosti. Svéráznost matky u ní nebyla taká vůbec k poznání, ze tří sester se povahou nejvíce podobala otci, měla s ním stále pátky a vdala se později ze svobodného rozhodnutí /obě její sestry "byly provdány"/. "Čistá, opravdová, poctivá, důsledná. Pokora i hrdosť, váhavost i distance, oddanost i samostatnost, plachost i kuráž v neotřesitelné rovnováze" - tak ji popisuje Kafka. Vztah seurozenců byl ovšem také namířen proti otci.

V letech 1917-19 se vztah mezi Kafkou a otcem velmi zřetelně zostřil: Kafka podporoval Ottilii v jejích zemědělských plánech /které otec považoval za bláznivé/, pomáhal jí hledat zemědělskou školu a staral se, aby byla přijata; tajil dlouho před otcem nemoc a pak ji prohlašoval za "důvod ke zrušení zasnub", otci, který ve snatku s Felice /ne rozdíl od všech ostatních/ viděl správnou volbu. To byly první náznaky apory, který pak vyvrcholil o dva roky později v "Dopise otci".

V Sífěmi zkoumá Kafka výsledky těchto "pokusů o osvobození". Už tři týdny po příjezdu zapisuje do deníku: Čas od času mohu ještě cítit uspokojení z práce, jako je "Venkovský lékař", za předpokladu, že se mi ještě něco takového povede /velmi nepravděpodobné/. Štěstí však jen tehdy, když dokážu vynést svět do oblasti čistoty, pravdy, neproměnlivosti". Tak nevzniká v sířenském období ani žádná vyprávěcí próza /a výjimkou velice charakteristickou - "podobanství" o "Všeobním zmatku", "Pravdě o Sandu Panzovi, Mlčení Sírén a Prométheovi"/, nýbrž slavných, ze spousty poznámek excerpovaných 109 aforismů. Problémy světonázoru se odsunuly vše ostatní na dlouhý čas stranou - Kafka čte Kierkegaard a sv. Augustina.

TŘETÍ ZASNEUBENÍ

V létě a na podzim 1918 zůstává Kafka v Praze /s výjimkou dvou krátkých pobytů v Turnovské a Turnovské/, v listopadu jede do Telče, malého místa severně od Prahy, a bydlí tam až do jara v študlově penzionu. V tomto penzionu poznává Julii Vohryzkovou, mladou českou dívku, dceru ševce a sluhy židovské obce v pražské synagoze na Vinohradech. I tentokrát poruší Kafka své předsevzetí, že se uzavře světu: Už půldruhého roku po zrušení zasnub s Felice, půl roku poté co poznal Julii, zasnoubil se Kafka potřetí. Tentokrát se domníval, že volil správně a uvážně /"byl by to byl chatek z rozumu v nejlepší slova smyslu", píše později/, pro te svědčí i jeho rychlé rozhodnutí. Skoro nic se s tomto zasnoubení nevědělo, až se náhodou našel Kafkův dopis sestře Julie Vohryzkové /zapečený po jejich rozvodu/, lidící prehistorii a historii zasnub i jejich zrušení:

"Víte, jak jsem se s J. seznámil. Zdáte se mi známostí byl velice podivný a pro pověřivého vlastně nealiboval moc štěstí. Několik dní jsme se vždycky snáli, kdykoli jsme se potkali, bez přestání, při jídle, na procházce, když jsme seděli proti sobě. Ten smích velice nebyl příjemný, nebyl zjevný důvod, byl trýznivý, zahanbuje. Společil, že jsme se jako druhému vyhýbali... Odpovídalo to myslím i četným našim záměrům. Měl jsem /nahledě k nemoci/ za sebou posměšně šťastný klidný svobodný rak, ale přece jen jsem byl jako někde, kde je rozbolavělý, a dokud nikde neporazí, jakžtak žije, ale při prvním opravdu citlivém dotyku je vrácen zpátky do těch nehorších prvních bolestí... Přikla te na mě hned tehdy v prvních dnech, jedna z těch prvních nocí byla první má bezesná noc po roce, pochovil jsem hrůzu. J. to snad měla lehčí, jednak jako dívka, jednak i proto, že má v sobě směr teple a chladu, kterou zvenčí nelze snést.

Namítáte, že jsem přece to všechno zřejmě věděl i dřív a nebyl tedy důvod hrůz tu vše až k takovému soužení všech záležitostech. K tomu mohu něco povědět: za prvé také věci nikdy nevíte ani když je podobně zakusíte, ale musíte si je zase sama znovu prožít. Za druhé jsem neměl na vybranou, neboť jsem ono posměšně pokojné tehdejší štěstí považoval za neoprávněné a domníval jsem se, že mu sapon mohu dostatečně dát oprávnění manželským svazkem nebo přinejmenším s vypětím všech sil a na nic se neohlížeje dospět k manželství. To bylo vnitřní nutkání. Za třetí byla přece, jak jsem již řekl, situace hanebnější příznivá a já jsem směl doufat, že dosáhnou toho, co chci. Všechny ty velké pochyby arci najednou zalezly před první odhodláním, snažily se jím sice otřást pomocí nutivé neopavosti, zdaleka si však ještě netroufaly vystoupit v pravé podobě. O to jsem opíral svou naději. Byly to vlastně závady mezi vnějšími skutečnostmi a mou vnitřní slabostí..."

ZÁKLADNÍ VZOR

Znovu též vzorec: "Vnitřní nutkání" vynutit manželství "a nejvyšším, na nic se neohlížejícím vypětím všech sil /já naléhal na svatbu, ona se mi vydatně a proti své vůli podvolila", říká několik měsíců nato/, přičemž si je současně vědom "troufalosti" tohoto přání, zvláště po vypuknutí nemoci. Stále znovu se Kafka pokoušel dostat "náreků světa", přitom se však učilo to, co považoval za svět /vždy však v protikladu s paní/, v určité chvíli v podobu: otce, otce, ženy. Je slyšet argumentovat určitě základní koncepty lékařsky - jak se stává -, mluvit o Kafkově "impotenci" /neexistovala ani v raných, ani pozdních letech života, na to může dost důkazů/, místo o jeho parizismu, a dovolávat se "otcovského komplexu" - existoval ovšem fakticky, ale bylo by přece jen lepší nazvat ho "komplexem světa".

V květnu 1919 vyšla próza "V kárném táboře", na podzim svazek povídek "Venkovský lékař". Otec, když mu chtěl Kafka oba exempláře odevdat, řekl, poháněn, že ho ruší při večerních kartách: "Polož to na noční stolek". Co zde bylo snad bezvýznamnost, to se stalo hrubostí tehdy, když mu oznámil, že se hodlá zasnoubit s Julii Vohryzkovou. Toto spojení znamenalo v očích Hermanna Kafky vyloženou ostudu, která padne na jeho jméno - v třídním schématu židovské buržoazie představovalo zahanbání Julina otce poslední stupínek. Když synovi vysvětlil, zaskočil radou, aby šel přece jen raději do bordelu: "Podle všeho si na sebe vzala zvlášť přiknou blásku... a ty ses samozřejmě na to rozhodl oženit se s ní... Copak tu nejsou jiné možnosti? Jestli z toho máš strach, půjdou tam s tebou sám".

To byly tedy předpoklady, ze nichž vznikl "Dopis otci" nejbolestnější a nejneproniknutelnější autobiografický dokument, v němž Kafka určitě se vzpoury proti pohrdání a útlaku leckteré okolnosti svého života vyžičil příliš zkresleně.

V prosinci 1919 se Kafka vrací do Prahy /Dopis otci nebyl nikdy odeslán ani otci předán/ a zůstává tam až do dubna 1920 - jsou to měsíce, kdy se znovu pokouší vylíčit "svou" situaci v aforismech, které zakrývají požadavek objektivních zjištění postavou On, která se ovšem na mnoha místech ještě zřetelně vyvíjí z "já" nebo přechází v neurčitou třetí osobu. Jak málo je toto On v přísmě slova smyslu "anonymní" ukazuje již druhý aforismus: "Nalezl Archimedaův bod, ale použil ho proti sobě, patrně jen pod touto podmínkou ho vůbec mohl najít".

MILENA - "ZÁNEK" - BERLÍN

Začátkem dubna 1920 jede Kafka na tři měsíce do Meranu. Na balkoně penzionu Ottoburg napsal první dopisy pětadvacetileté Češce, kterou znal z Prahy jen povrchně a jež žila již dva roky ve Vídni jako žena literáta a "vědného studenta" a prosila Kafku, aby směla některé jeho práce přeložit do češtiny: Mileně Jesenské-Polskové. Kafka byl dosud zasnouben /avšak bez nejmenší vyhlídky na manželství/. Milena byla podle všeho Kafkovi tak vzdálená jako žádná jiná žena v jeho životě: mnohem mladší, vdaná, nežidovka /jako kromě ní jen "Švýcarka"/, Češka ze staré rodiny. Jan Jesenský byl zubní chirurg a profesor České university v Praze. Milena vyrůstala od třinácti let bez matky, otec, egoistický tyran, k němuž pociťovala touž lásku s nenávisť jako Kafka k svému otci, se o ni málo staral. Navštěvovala humanistické dívčí gymnasium "Minerva". První generace "minervistek" tvořila úzkou vrstvu emancipovaných žen pozdější Československé republiky. Celá Praha mluvila tenkrát o skvělosti a patosu tohoto "tažení" za svobodu, pro něž blavně Milena a obě její přítelkyně - Staňa a Jarmla - razily vzor. Noční výlety na hřbitov, přeplavat Vltavu v látech, četba Hamana a Dostojevského, první lásky mezi malíři, literáty a zpěváky, vlající šaty a la Duncenová. Studium medicíny a hudby, hýření, blavně však výstřednosti stáj co stáj, které určovala asi také Mileninou lásku k Ernstu Polskovi, Židovi /což neschvaloval její otec, který ji kvůli jejímu "šílenostem" poslal do léčebny, odkud Milena uprchla, vzala si E. Polska a odešla s ním do Vídně/. Willy Haas popisuje Milenu: "Působila na mne někdy dojmem šlechtičny šestnáctého nebo sedmáctého století...vášnivá, odvážná, chladná a chytrá ve svých rozhodnutích, ale nerozvážná ve volbě prostředků, šlo-li o žádost vážně - a o tu šlo skoro vždy... Tehdy mrhala neuvěřitelnou měrou vřím: životem, penězi, city - city, které měla, i city, kterých se jí dostávalo a které považovala za své bezpodmínečné vlastnictví, s nimiž směla volně nakládat".

Kafka se zprvu jistě zalekl Mileniny náročné a rigorózní lásky. Už v jednom z prvních dopisů vypráví o "objevu" Dostojevského, jak po četbě rukopisu "Chudých lidí" u Dostojevského ve tři ráno zazvoní Dmitrij Grigorovič a Nikolaj Nekrasov, vlebí ho jako největšího ruského spisovatele a jak po jejich odchodu plačící Dostojevskij stojí u okna a má pocit: "Jací nádherní lidé. A já jsem tak obyčejný... Kdybych jim to řekl, nevěřili by tomu". Několik dní nato píše Kafka Mileně: "...a tu jsem dostal - Vaše dopisy, Mileno. Jak mám vyslovit ten rozdíl? Jeden leží nečistý a páchnoucí na smrtelné posteli, tu přijde anděl smrti, nejvíce oblažující ze všech andělů, a pohlédne na něj. Může se ten člověk odvážit vůbec zemřít? Obrátí se na druhou stranu, teprve se zahrabe do postele, je mu nemožno zemřít. Zkrátka: nevěřím tomu, co mi píšete, Mileno, a není způsob, jak byste mi to mohla dokázat - ani Dostojevskij by to byl tenkrát v noci nemohl nikomu dokázat a můj život trvá jednu noc".

Ještě se Kafka pokouší uchránit Milenu před sebou - či lépe: sebe před sebou, "kanálem bolesti" - avšak je zřejmé, jak je zasažen. Ve stejné době již píše Brodovi: "Ona je živoucí oheň, jaký jsem ještě nikdy neviděl... Přitom nanejvýš jemná, statečná, moudrá a všechno vrhá do obětí, nebo vše, chceš-li, obětí ziskala".

Milena prosí Kafku, aby jeř na zpáteční cestě z Meranu přes Vídeň, Kafka váhá, ale v půli června píše: "Nedovedu odhadnout, jestli mě po mém středečním a čtvrtečním dopise chceš ještě vidět... Tvůj vztah ke mně však

neznám vůbec, náleží docela úzkosti. Ty mě také neznáš, Mileno, opakuji Ti to. Pro me je to, co se děje, něco příšerného, můj svět se hroutí, můj svět povstává, hled přitom obstat...."

Kafka přijel do Vídně, na čtyři dny, o nichž Milena píše: "Znala jsem jeho strach dřív, než jsem ho poznala.... Za ty čtyři dny, co byl vedle mě, jej ztratil. Smáli jsme se tomu strachu....".

Kafka se vrátil do Prahy sám. Za několik týdnů se ještě jednou setkali v pohraniční stanici mezi Rakouskem a Československem, v Gaündu, pak se přes rok neviděli. Milena ho navštěvovala na podzim 1921 a 1922 často v Praze. V říjnu jí odevzdal všechny své deníky /rukopisy Nezvěstného a Dopis otci již měla/ a už si je nikdy nevyžádal zpět. Při Kafkově všeobecné plachosti přímo neuvěřitelný důkaz důvěry. Ovšem Milena ho ze se poznala - jako žádná jiná žena v jeho životě - téměř právě tak neuvěřitelnou intuicí, ještě než jí deníky dal. Kafka jistě také věděl, že je na takovou lásku "příliš pozdě". Už na podzim 1920 uvedl v dopise Mileně příklad o smrtelném loži. Tehdy začínal po dlouhé přestávce opět psát: "Před několika dny jsem opět zabýval svůj "válečný" nebo "lépe nanévrový" život. V Oppeltově domě vznikly četné povídky, mj. Městský znak, Pošleiden, Spolek, V noci, K otázce zákonů, Sup a Káča.

V prosinci jede Kafka do plicního sanatoria v Metliarech. Prozeistické texty v Tatrách, pokud víme, nevznikly. Zato tam poznal mladého studenta medicíny Roberta Klopstocka - "je velice snaživý, chytrý, také ho velmi zajímá literatura, má potřebu lidí jako rozený lékař" - s nímž navázal otcecko-dědsktické přátelství. V září 1921 se vrací Kafka do Prahy, pobyt v Metliarech byl marný. Ze této pražské zimy vzniká povídka První žal a objevují se první definitivní zápisy v deníku: "Nenelezi jsem nikdy žádný způsob života, jenž by se nějak osvědčil... Ve středu imaginárního kruhu se to hemží nečatými poloměry, nikde už není místo pro nějaký nový pokus, žádné místo znamená stáří, ochablé nervy, a žádný pokus znamená konec". V téže měsíci, kdy napsal do deníku tyto věty, v lednu 1922, začíná psát pokus o "způsob života, který by se nějak osvědčil", román Zámek, pokus zeměměřiče K. "narysovat pěkný kruh", který pak přece jen zůstává pochodováním na místě - je velice důvěryhodná Brodova zpráva, že román měl končit tím, že zeměměřič umře vysílením, a až když když je na smrtelné posteli, dorazí ze zámku zpráva, že mu bylo s ohledem na jisté vedlejší okolnosti povoleno žít ve vsi.

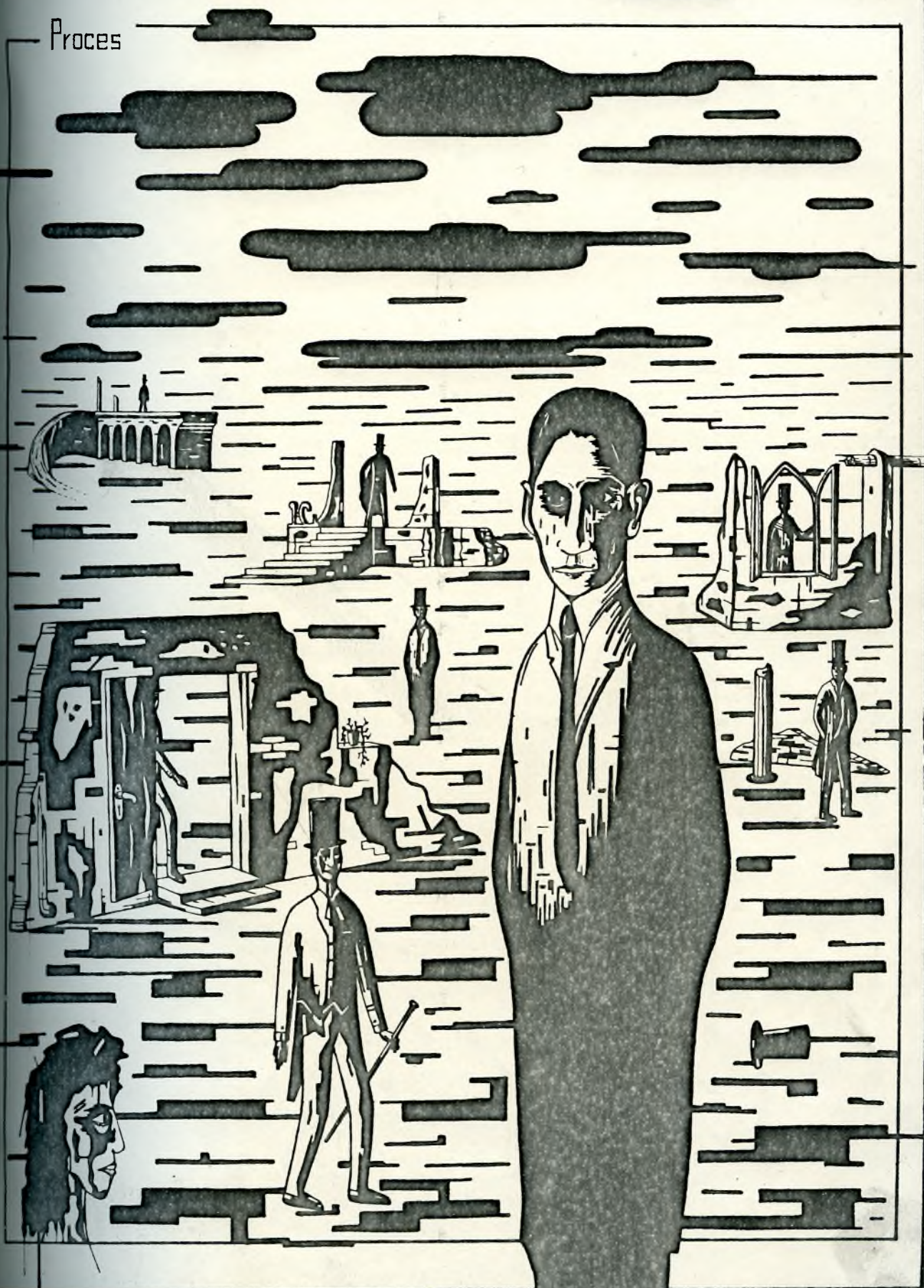
"Částice skutečnosti" jsou v tomto románě tak zřetelné jako v žádném jiném: Kafkova osobní situace, zážitky ze Siřemí, lokalita zámku a vsi, existují dodnes, literární předobrazy, základní vzorec páriovské situace, k němuž se Kafka stále vrací ve svých dopisech a denících, a konečně i láska k Mileně. Mnohé rysy muže, Ernsta Polaka /"měl vedle Mileny neustále jiné ženy"/, vešly do postavy Klamma. Na "Zámku" pracuje Kafka asi i po čtyři týdny ve Špindlerově Mlýně /únor 1922/, rozhodně pak v následujících měsících v Praze /v té době vzniká i "Umělec v hladovění"/ a konečně v Plané n.L. u sestry Ottly. Už krátce před návratem do Prahy ale píše Brodovi: "...musel jsem ten příběh o zámku patrně navždy nechat být".

V zimě 1922-23 a na jaře žije zase v Praze; vznikají tu /kromě mnohého, co Kafka spálil/ "Manželský pár", "Vzdej to!" a "O podobnostech". V červenci jede se sestrou Elli k Baltu, kde se seznámí s Dorou Diamantovou, jejíž chassidská výchova /Kafka přiznává, že povídky chassidim jsou jediný jemu bezprostředně známý židovský element/ a přirozená, neivní, obětavá povaha ho stejně přitahovaly. Jen na pár dní se vrací do Prahy, žije několik týdnů v Želízech a koncem září odjíždí /1923/ do Berlína.

Kafka a Dora Diamantová si najímají byt ve Steglitz a v prvních měsících je Kafka velice šťasten. Mnoho povídek pak vzniklo v Grunewaldské ulici, jsou však vešměs zničeny /Dorou na jeho přání/ mimo Doupěte. Pár týdnů po přestěhování píše Kafka v posledním dopise Mileně: "...staré útrapy mě i tady vyslídily, přepadly a tak trochu přitlačily k zemi".

Nemoc rychle pokročila, zvláště díky špatné výživě inflační zimy. Začátkem března 1924 se Kafkův stav zhoršil tak prudce, že strýc Siegfried a Max Brod přijíždějí do Berlína o odvážejí Kafku do Prahy; tuberkulóza zasáhla i hrten, vyléčení bylo vyloučeno. V těchto týdnech - Robertu Klop-

Proces

I n i l U T I T Z :

Vzpomínky na FRANZE KAFKU

Osm let jsem chodil s Franzem Kafkou do stejné třídy staroměstského státního gymnasia v Praze: od primy až k maturitě. Tehdy - ve starém Rakousku - na přelomu století měl tento ústav svou zvláštnost: jeho žáky byli téměř bez výjimky Židé.

U této okolnosti se musím poněkud pozdržet, protože se mi zdá rozhodující pro duševní vývoj Franze Kafky. Bývá často označován za geniálního básnického reprezentanta dnes tak módní existenciální filosofie. Nepokládám toto zařazení za obzvláště zdařilé, přesto však je tu určitá příbuznost.

Existenciální filosofie - vyloženo v nejhrubších rysech - vyjadřuje okrajovou situaci, z níž na pohled není východiska a proto vybičovává k nejvyššímu soustředění na sebe sama. Většina se utíká ke konvenčnosti systému, aby se v něm skryla. Jen několik vyvolených na pokraji propasti, která vede do prázdna, se odvažuje s posledním odhodláním podstoupit zkoušku, která nutí k rozhodnutí otřásajícímu nejtemnějšími hlubinami jejich osobnosti.

Příkladem situací toho druhu je zajisté zákop první světové války: před ním smrt, za ním již sotva srozumitelný svět. Většina z jeho osazenstva se horečně chytala kdejakého hesla a jen málokterí se v bezmezné poctivosti podrobili radikálnímu přezkoušení sebe sama.

Ovšem naše staré gymnasium bylo všechno spíš než nebezpečný zákop, přece však to byl symptom oné zvláštní ostrovní uzavřenosti, v níž žila valná část pražského židovstva na sklonku století. Mluvil jsem později často o přírodním parku, jehož rozloha se stále více a více zmenšuje, o ledové hoře, jejíž okraje ohlodávají den ze dne vody, které ji obklopují.

Tito Židé měli svůj vlastní tisk a své divadlo, své přednášky a svou společnost. Žili v dobrovolném ghettu, aniž si to uvědomovali. Vystoupení Adolfa von Sonnenthal bylo jednou z velkých slavnostních událostí roku, Lessingův Nathan der Weise vlastní klasická hra, Goldmarckova Královna ze Sáby národní opera, Emil Orlik rozhodující malíř, Hugo Salus a Friedrich Adler domácí básníci. Do tohoto úzkého a velmi maloměstského rámce se snažili vtěsnat všechny evropské kulturní hodnoty, neboť na to se kladl největší důraz.

Překvapovalo a charakteristické bylo - nemáme dosud studii, která by vážně zkoumala tyto poměry nadmíru zajímavé po stránce psychologické i sociologické - že toto dobrovolné ghetto se naprosto nechtělo asimilovat, právě naopak, všechny vnější vlivy si přizpůsobovalo po svém. Rakouský svět vypadal lehce, přívětivě, ale nebrali jej docela vážně. Pohrdali rakouským antisemitismem a klerikalismem. Aristokratická dvorská kultura Vídně neodpovídala liberální měšťáckosti pražských Židů, kteří měli jen nepatrné vztahy k vojsku a vysokým dvorním úřadům; vydělávali peníze a ukládali je, aby mohli dát své syny na studie. Naprosto bez vztahů byli k sudetským Němcům. Málo galantní pojmenování "Randel" svědčí o úplném distancování. Říšské Němce obdivovali pro jejich podivuhodnou řádnost, ale neměli je rádi. Byl to pro ně zcela jiný nesympatický svět. Bránu k českému národu otevřel pro většinu teprve T.G. Masaryk svým vystoupením v Hilsnerově případu. Malému kroužku posloužily v tom směru rané básně R.M. Rilke a jeho kouzelná novela Král Bohuš. Dnes, kdy přešlo půl století od těch dnů, náleží všechno to nenávratně a s konečnou platností minulosti. Pomalu se rozpadaly hrady dobrovolného ghetta. Po založení Československé republiky přešla vážná část mladší židovské generace do českého nebo sionistického tábora a vzestup Hitlerův udělal nezmažitelnou tečku za touto epochou. Snad v lecčems působila komicky, avšak pomyslíme-li na nesčetné talenty, které zrodila,

na mnohá slavná jména ve všech téměř oborech umění a vědy, která došla oprávněného uznání v celé Evropě, ba v celém světě, je nutno jí vzdát úctu v hlubokém uznání. Neboť to byla cesta skutečné asimilace: hodnotám kulturním.

Toto prostředí nás tedy obklopovalo, když jsme byli žáky vyššího gymnasia. Pociťovali jsme všichni okrajovou situaci, ohroženost a umělost svého postavení. V naší třídě seděli vedle Franze Kafky filosof Hugo Bergmann, pozdější rektor jerussalémské university, historik umění docent Oskar Pollock, oblíbenec Dvořákův - padl v první válce - žurnalista dr. Pavel Kisch, dermatolog dr. Hugo Hecht, pozdější člen komunistického městského zastupitelství v Praze. O třídu níž studoval mj. spisovatel dr. Max Brod, nejdražší Kafkův přítel a vlastně jeho objevitel. Měli jsme malý kulturní spolek, kde se vášnivě diskutovalo o všech novodobých otázkách: o naturalismu, secesi a symbolismu; o socialismu, sionismu a nacionalismu; o individualismu a kolektivismu; o náboženství a ateismu atd.

A jak se choval Franz Kafka? Vnitřně - to jsem ovšem poznal mnohem později - prožíval okrajovou situaci nejsilněji. Jeho celý život byl nepřetržité vyrovnávání s ní - každý jeho spis je existenciální rozhodnutí krajní opravdovosti.

Nevenek byl nejkldnější, nejtišší a nejzdrženlivější. Mám-li říci o Kafkovi něco všeobecně platného a charakteristického, pak je to to, že na něm nebylo po vnější stránce nic nápadného.

Jeho rodiče nebyli ani bohatí ani chudí. Jejich obchod je ještě dnes v budově Kinského paláce na Staroměstském náměstí, kde bylo i naše gymnasium. Když jsem jej několik týdnů před smrtí navštívil, bydlel tamtéž. Pro tuberkulosu již nemohl a nesměl mluvit; usmíval se jen přátelaky, tiše, plaše a poněkud záhadně, právě tím úsměvem, který jej doprovázel od jeho chlapeckých let.

Také jeho oblek neprozrazoval ani básníka ani bohéma: byl vždycky čistý a pořádný, nenápadný a v žádném případě zchátralý, ale také nikdy elegantní.

V posledních letech svých gymnasijských studií spřátelil se blíže se spolužákem Ewaldem Felixem Příbramem, k němuž jsme se my ostatní chovali s jakousi plachou úctou, protože byl pokřtěn - tehdy ještě velká vzácnost - a neúčastnil se proto hodin náboženství. Náležel do velké rodiny učenců toho jména. Jeho otec byl vedoucí úředník pojišťovací společnosti na Poříčí, kam také vstoupil jako zaměstnanec Franz Kafka, když udělal doktorát na právech. Tedy ani zde není nic mimořádného, nýbrž tzv. normální životní cesta.

Příbram sám - ubožák se utopil v Belgii na útěku před Němci - byl na nižší úrovni právě tak jako Kafka: vždycky zdvořilý, laskavý, usměvavý, zdrženlivý.

Když jsem mnohem později poznal Ernsta Barlacha, geniálního plastika a malíře, jehož tvorba stála pod přímým vlivem Rusů, vzpomněl jsem si pojednou na mladého Franze: také na něm nebylo nic nápadného v oděvu, bydlení, v chování. Remeslník, který žil s prostými, obyčejnými lidmi, jehož duše však byla štvána všemi démony nebe i pekla.

To, co jsem řekl, platí také o Kafkovi studentovi. Nebyl ani vynikajícím žákem, ale nikdy mu nehrozilo propadnutí. Jen před maturitou měl brozný strach. Jinak však stál jaksi stranou celého školského provozu. Nikoliv snad nafoukaně, nýbrž jaksi cize, jako záležitosti, která se ho vnitřně nijak netýkala, která však musela být vyřízena.

Pýcha nebo domýšlivost bylo opravdu poslední, z čeho by mohl být podezírán. Právě tak bylo absurdní přisuzovat mu jakoukoli drzost nebo dotěrnost. Měli jsme ho všichni velmi rádi a vážili si ho, ale nikdy jsme s ním nebyli důvěrní: obklopovala ho jakási tenoucká skleněná stěna. Svým tichým laskavým, účastným pohledem se světu otvíral, ale zároveň se před ním uzavíral. Také se nikdy neúčastnil našich hlučných zábav; jen jednou s námi byl ve velmi pochybném lokále. Ani tam však nebyl jiný než obvyklý host, který nezvyklé okolí se zájmem vnímá, shovívavě se usmívá a přece se od něho distancuje.

Není mnoho, co mohu povědět o Franzi Kafkovi: Jeho lidskou cenu jsem poznal, ale zahanbeně se musím přiznat, že básníka jsem v něm poznal mnohem později.

/"Franz Kafka a Praha"- Praha 1947/

POZNÁMKA K FRANZI KAFKOVÍ

Kafka začíná situací obecnou nebo universální, nikoli výjimečnou. Nezáleží proto na tom, odkud zahajuje svoje vyprávění, neboť okolnosti existují stále a jsou stále stejné. Ne musí čekat jako většina spisovatelů na náhodu, na lidskou zápletku, která by podnítila jeho činnost. Má své universální thema; a naprostou svobodu se s ním vyrovnat; prostý námět k povídce by byl na překážku jeho představivosti, pocítoval by jej jako nátlak. Ve svém deníku si poznamenává, že kdykoli se snažil psát na určité thema, byl vždy poražen, ale jakmile si načrtl větu jako: "Stál u okna a díval se na ulici," věděl, že mluví pravdu. Jsou to jedny z nejobyčejnějších dveří, jimiž může vejít do universální situace. Emerson praví: "Cesta ke středu je odevšad stejně krátká", a Kafka ozvlnou s jiným akcentem vracel stejnou myšlenku.

Protože je situace universální a stálá, je zároveň prostá všeho děje. A to je bod, v němž počíná Kafkovo umění. Je vylkým vypravěčem, neboť pro něho není příběhu, který by pověděl; musí jej tedy vytvořit. Není zde podkladu, není výpravné osnovy, není děje ani výjevu, jenž by mu byl nápomocen, musí vytvořit příběh, uzavřít jej a vtělit do něho svůj názor. Naráží však při tom na obtíž. Protože smysl obecné situace je nevyčerpatelný, může a vlastně by měl děj pokračovat do nekonečna; končí-li či nikoli, není důležité. Ve třech velkých románech jsou zakončeny dána, ale vyprávění vykazuje trhliny: jak značné nelze říci, a také na tom nezáleží.

Jeho příběhy začínají obvykle uprostřed života, v bodě stanoveném nahodilým okamžikem, a přece okamžikem rozhodným, protože ve všeobecné situaci je každý okamžik rozhodující. Napadá nás představa silnice, přemýšlíme-li o jeho románech, neboť vzor všem zmatkům a rozporům, do kterých byl strhován, tvrdil, že život je cesta, nikoli chaos, že správná cesta existuje, že ji lze naléztí vrcholným a vyčerpávajícím úsilím, a že každý člověk sleduje nějakou cestu, dobrou nebo špatnou, ať se děje cokoli. Cesta zde tedy je; můžeme si u ní představit zájezdní hostinec, z něhož se právě vynořil nějaký člověk. Hledí před sebe a tu spatří, snad na vzdáleném kopci, zjevení, které na své cestě již často předtím viděl, ale i tentokrát ve velké dálce a zdánlivě nedosažitelné. To zjevení je spravedlnost, milosrdenství, pravda, konečný směr, otec, Bůh. Jak na ně upřeně hledí, uvažuje, zda se k němu blíží a ono ustupuje, nebo zda se mu vzdaluje, je pronásledován jím. Tato otázka jej trýzní, neboť je lidskému rozumu nepochopitelná. Cítí se neodolatelně puzen k onomu vzdálenému zjevení, a přece nedovede přemoci hrůzu z něho. V "Zámku" Kafka líčí boj o jeho dosažení, v "Procesu" útěk před ním. Hrdina ho však nemůže dosáhnout, protože zjevení je zastřeno tajemstvím, odlišeným od běžného tajemství života. Cesty k němu vedoucí jsou šalebné. Odbočení z cesty, podle lidského názoru správné, se může lehce stát nesprávným a naopak. Ve svém největším románu Kafka vypráví, jak se hrdina vydává po cestě vedoucí zdánlivě přímo k Zámku, sídlu požehnaných, ale jak po dlouhém putování shledá, že ačkoliv se zdá, že cesta směřuje k Zámku, nikdy mu jej nepřiblíží. Totéž nebo tomu podobné se opakuje v jeho románech nesčíslněkrát; dá se vskatku skoro říci, že se v nich jinak nie neděje. Přesto se okolnosti zahalují do tolika závojų, že se nám děj, pokud se vyskytuje, jeví vždycky neobvyklým a jedinečným.

Zmar hrdinův je vnitřní součástí Kafkova thematic, jeho příčinou je to, co známe v theologické mluvě jako neslučitelnost Božího a lidského zákona: nepoměr jemný a neměřitelný. Z tohoto dilematu modeluje Kafka své příběhy, či spíše svůj příběh, neboť je to příběh jediný: nemá, co by více řekl. Podepřel své pojetí studiem Kierkegaarda, ale musel se k němu

dopracovat sám a nezávisle, jse ovlivňován celou svou nešťastnou výchovou a poměrem k otci, kterého nedovedl nikdy pochopit a od něhož se až téměř do svých čtyřiceti let nedokázal oprostit. Jako mladý muž si s mladickým metafyzickým zápalem zevšeobecnil tento poměr, vytvořiv si Boha v podobě otce. V sedmatřiceti se konečně vyrovnává s otcem v doad neuvěřitelném dopise, nesmírně dlouhém a výmluvném, v němž, zvaživ nejprve svůj postoj proti otci, pokračuje se stejnou svědomitostí v konstatování otcova postoje proti sobě. Potom jako by se uvolnilo násilné pouto vířící jej k otci, a jeho pojetí všeobecné situace se stalo méně pesimisticky hutným. Změna je patrna v románech, jež napsal v několika posledních letech života, kdy dospěl k vnitřnímu uklidnění. V dopise otci použil stejné metody, jaké používá v Zámku a Procesu; protože to, co je v nich nejnapádnější, je péče, s jakou odvažuje obě stránky problému: lidskou a božskou.

Čistá původnost Kafkaova díla však netkví v jeho výkladu obecné situace, v kterém se v několika bodech shoduje s Kierkegaardem, nýbrž v jeho umění epickém, jímž vytváří nový svět. Je velkým epikem, uměním i vahou a hodnotou toho, co vyslovuje. A hodnota vysloveného nezávisí na opravdovosti jeho metafyzické struktury o nic víc než závisí hodnota toho, co praví Dante, na křesťanské víře. Můžeme čísti Zámek a Proces, odnítajíce jeho teorii o neslučitelnosti zákona Božího a lidského a přesto v nich přicházet na nejvýš okouzující objevy, na překvapující hádanky, na nejpronikavější pohled do lidského života. Tyto věci dodávají jeho dílu nekonečný význam - metafyzický sloh i ve své citlivosti zůstává jen slohem. Kafka nás však okouzluje stejnou měrou svým uměním. Číst jej znamená uvědomovat si, co vše nám může přinést dobré epické dílo. I když současná realistická praxe může zatajit takovou skutečnost, je to prostě jasné, že svou podstatou je psaní románů věcí invence: neboť vše, čím kterýkoli spisovatel začíná, je pouze výpravná rámcová osnova; a teprve invence děje, detailu a dialogu jí může vdechnout život. Kafka neměl ani rámcové osnovy, a proto je jeho román smyšlenkou a ničím jiným. I když se to může zdát krokem zpět, je to ve skutečnosti pokrok, neboť invence, jsouc nová a vycházejíc z potřeby, je nekonečně překvapující, tedy taková, jaká má být. Děje, postavy a rozmluvy jako by vyvstávaly z ničeho, protože před nimi neexistovalo nic, co by se jim podobalo. Posuzujeme je, jako posuzujeme věci, které vidíme poprvé. Protože existují ve světě, jenž je nám cizí, musí je epik popisovat se zevrubnou přesností a z této nutnosti pramení největší půvab Kafkaova umění - jeho závislost na oklnostech. Podrobné popisování nádraží, velkého hotelu nebo hospody by nás unavovalo, neboť je určitě známe; Kafkaovo přesné líčení se spíše podobá cestopisu, který zevrubně popisuje zvyky, oblečení a nářadí nějakého nově objeveného kmene: všechno je neznámé. Nehledě k tomu, má každá podrobnost svůj účel a sděluje nám to, co nám má být sděleno a je podstatnou částí románu či spíše jeho struktury, protože Zámek a Proces nejsou jen romány, nýbrž stavbami budovanými s ohledem na metafyzickou specifikaci. S pokračováním povídky stavba roste.

Hrdinou obou slavných příběhů je kdokoli a jeho příběh je příběhem kohokoli/!/. "Kdokoli" je samozřejmě alegorickou postavou, vhodně označenou K nebo Josef K., jak Kafka nazývá hrdiny Zámku a Procesu. A přece tyto povídky nejsou alegoriemi. Pravdy, které odhalují, jsou překvapující i znepokojující, nikoli konvenční a očekávané, což je tendence alegorických pravd. Jsou spíše podobny vážným fantasiím; spontánním výrazem Kafkaova genia byla fantasie, jak ukazují jeho první krátké povídky. Fantasie se u něho dostavila tak přirozeně jako psaní. V Zámku a Procesu ji používá k účelům tak závažným, o jaké jen spisovatel může usilovat. Žádné bližší označení jeho umění však není postačující. Dovedeme rezeznat čím není - nalézt pro ně správné pojmenování je málo důležité. Kafkaův vliv na současné písemnictví, především na dílo anglických spisovatelů jako Rex Warnera a Williama Sansona, vychází z jeho umění, nikoli životního názoru. Ve věku posedlém dobovým citěním vzkřísil a zpřístupnil pro současnou potřebu nadčasový příběh, prapůvodní román, který je zdrojem všem románům pozdějším. Objevil nám nejen prostý způsob nazírání na život, ale i způsob, jak se životem zacházet.

DR. FRANZ KAFKA

1883-1924

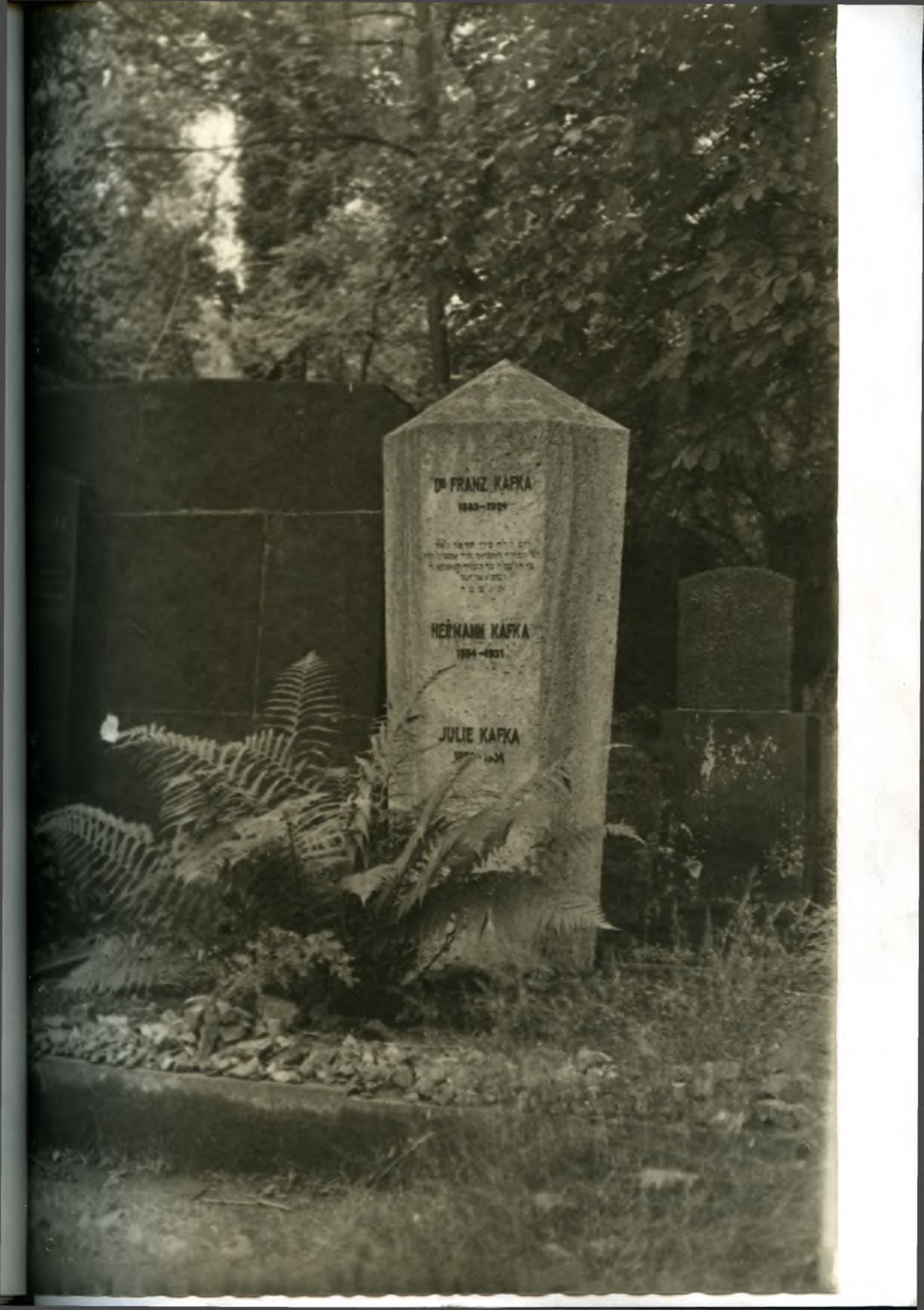
הרב ד"ר פנחס קאפא
נפטר ביום שבת ט"ו שבט ה'תר"ס
בבית הקברות החדש
בירושלים

HEINRICH KAFKA

1884-1931

JULIE KAFKA

1885-1934

FRANZ KAFKA A ČESKÝ NÁROD

Sledujeme-li léta, v nichž Franz Kafka našel po těžkých vnitřních křísících cestu k svému dílu, vyvstává v nás dnes otázka, byl-li v nějakém spojení s českým národem a jak se to spojení projevovalo. Zánik staré monarchie a vznik Československé republiky musely působit též na Kafku. Měřeno byrokraticky: Kafka se narodil jako poddaný rakouského císaře a zemřel jako československý občan. Ptáme se, jak se jako německy vychovaný Žid v bezprostředním sousedství národa, jenž zápasil o stát a spravedlnost, stavěl k národnostním bojům a ke konečnému vítězství republikánské myšlenky. Váže ho něco k českému národu? Co? obrátí se tento vztah v jeho díle?

Měřeno mnohotvárnými problémy, které nadhazuje jeho dílo, má tato otázka - viděno z jeho stanoviska - periferní význam; odpověď, pokud je možná, ukáže jeho postavu nejen v novém světle, nýbrž vyjasní též komplikovanou atmosféru, v níž se pohyboval.

Přeměny a literatury o této věci není mnoho: výňatky z deníků; biografie Maxe Broda; něco málo osobních vzpomínek; ještě méně míst v jeho díle. Nebude působit mnohost argumentů, výsledná diagnosa bude muset vyplynout z jednotlivých symptomů. Plodné snad bude užít metody kontrastního přirovnání. Postavíme vedle něho sousedící postavu, podléhající podobným podmínkám, jako jeho protiklad a pozadí, od něhož se kontury budou odrážet čím ostřeji a neklaunněji. Přirozeně myslíme na R.M. Rilke, který se narodil osm let před Kafkou, deset minut cesty od jeho rodného domu. Rilke a Kafka? Na první pohled neproveditelné přirovnání. Zde však se nezabýváme postavení samými, nýbrž jejich společným vztahem k třetí veličině, k níž museli zaujmout místně a časově - ať již negativní nebo pozitivní - stanovisko..

R.M. Rilke je synem sudetoněmeckého poddůstojníka. Otec, subalterní šaržé na střelnicích c.k. monarchie, se po propuštění z vojska, v němž to nikdy nedotáhl na důstojníka, občanskému životu nepřizpůsobil. Jedině díky přímluvě bratra Jaroslava získal nuzné místo u bištické dráhy. Rilkova matka Phie, pocházející z brněnské obchodnické rodiny Kinzelberger a Entz, je nakloněna onomu nacionálnímu resentimentu, kterým se vyznačují provinciální maloměstáci. Jsme téměř v pokušení mluvit o šovinismu in statu nascendi. Ještě ve stáří ukázala pražské policii svou tvrdohlavost: na oslavách 28. října se zpěchovala vyvěsit státní vlajku a byla jí uložena administrativní pokuta.

Rainer Maria Rilke byl nejdříve pod vlivem své matky. Jí děkuje za sensibilitu, literární ctižádost; její hlas slyšíme však z něho také, jde-li o národnostní otázku. Když ho jednou v německé škole osloví česky, odváží se učít se česky. Říká to francouzsky. Z letních prázdnin píše domů: "Stýkám se zde s třemi malými dívkami, které jsou sice zcela české /ganz böhmisch/, snášíme se však zcela dobře". V onom "sice" poznáváme zcela hlas paní Kinzelbergrové z Brna.

Rilkův vztah k českému národu se měnil ve formě, zásadně se však neměnil. "Oběti Lárům" zdají se sice mluvit jinou řečí; ale sentimentální nášky mladého literáta, který hledá kulisu pro svůj cit, snížení kavalíra, který se sklání k lidu, který je ve své většině zastoupen podivným způsobem žebráky a dráteníky, prozrazuje jasně vše, čemu ho učila matka. Ani jeho projev sympatie z Luzotu na věci nic nemění. Při bedlivějším čtení zbývá jen distancovaná a konciliantní zdvořilost, která svou prázdnotou a chladností prosvítá i přes odívání artistických formulí.

V rodině Franze Kafky jsou poměry zcela jiné. Nejen proto, že otec a matka pocházejí ze starých venkovských židovských rodin, ale také proto, že obě větve vyrůstají z čistě českých oblastí. Otec z Oseka u

Strakonice, matka ze starobylé rodiny Poriasů v Poděbradech. Jasným znakem je rodinné jméno. Kafkovi předkové museli v době, kdy nebyli jméno, sídlit v čistě českých oblastech, aby jim za Josefa II. bylo uděleno jméno "Kavka". Původ z českých krajů zanechal ještě stopy u Kafkova otce: "Kafkův otec", píše Max Brod, "sympatizoval zřejmě jistým, ne právě výrazným způsobem s českými bojovnými stranami starého Rakouska, při čemž asi působila vzpomínka na české rodiny". Nezapomněl si v Kafkově otci ovšem představovat uvědomělého politika. Pod lampou u rodinného stolu se asi uvažovalo o daních, cenách a bezprostředních obchodních zájmech.

Franz Kafka, podléhající otcovu vlivu, zdědil tyto sympatie. "Politických hnutí se Kafka aktivně nikdy neúčastnil," píše Brod, "ale jeho pozornost účast patřila všem snahám, které směřovaly k zlepšení lidského údělu. Proto navštěvoval pilně české tábory lidu a diskuse a často jsem byl svědkem toho, jak se do detailu a většinou velmi kriticky vyjadřoval o zvláštnostech velkých lidových řečníků jako Soukupa, Klobáše, Kramáře." Přesná zjištění, která Brod prováděl po Kafkově smrti, dokazovala překypující způsobem, že Kafka navštěvoval nejen tábory lidu, nýbrž všespoločenské osobní sympatie salámu aktivnímu kroužku. Prokázal je svým nenápadným a tichým způsobem. "Teprve po jeho smrti," oznamuje Brod, "když jsem obdržel materiál pro román "Stefan Hott" o předválečném českém anarchismu, revolučním hnutí, jsem se náhodou dověděl, že jeden z představitelů tohoto hnutí, starý pan Kácha, Kafku osobně znal. Na základě jeho autentických a též z jiných stran doložených zpráv zohl jsem do svého románu pojmut slova: ...V jiné skupině Čechů u stolu ve velké hostinské místnosti seděl ještě jeden německý host, velmi štíhlý, velmi gladiátor, sčkoliv mu prý již bylo přes třicet let. Po celý večer neprohodil slova, díval se jen pozorně velikými šedými zářivými očima, které podivně kontrastovaly ve snědém obličejí pod hustými, jako uheř černými vlasy. Byl to básník Franz Kafka. Svým klidným způsobem se častěji účastnil tohoto kroužku. Kacha ho měl rád a nazýval ho klidárem..." M. Brod zprávu končí: "Byl to Klub mladých, v němž se objevovali čeští básníci Toman, Šrámek, Hašek a jiní".

Soustředěn na konflikt duše, nepovažoval Kafka za vhodné, vrhnout se do sporů světa. Právě proto že si byl vědom omezení, která ho hnala z lidského a národnostního hlediska do přímé izolace - ne nepodobné izolaci mnicha - zůstává krásným a důstojným gestem, že své sympatie ke kruhu příjímých účastníků vyjadřoval tichou přítomností. Je v tom jemnost a ušlechtilost nejistého smýšlení, jež zasluží, aby ho bylo na tomto místě vzpomenu.

Milkovy "Oběti lárm" a "Dvě pražské povídky" se zdají být dostatečným důkazem jeho srdečného přátelství k českému národu. Obě díla jako by překypovala náznaky a reminiscencemi z českých dějin a umění a současně i dobových politických problémů: je zde chvalozpěv na bohatou krajinu, Hus bránou jedné básně, J.K.Tyl opěvován dojevnými verši. Je zde vskutku vše, čeho si srdce přeje; ale právě nad tímto nadbytkem bychom se měli pozastavit. Vyznívá skeptická otázka: Započal Philin syn tak rychle na její poučení? Nejblahovolnější pohled, který rád přiznává Milkovi velkou zásluhu o německou a evropskou lyriku, zůstává v této otázce nedplatný a snadno rozezná, že se zde radnilo jen metoda. On, který kdysi odáhl učít se česky, se zde chlubil jazykovými znalostmi. Jsou to slova, která poznal z ulice bez velké námahy. Nevěděl o jeho snaze, nýbrž o povrchnosti. "Prosim, Maj Slovane, krejcar atd."; vše ojedinělé drobtý, které působí jako kořist turisty, který navštíví cizí národ. Jedna básně je věnována Vrchlickému; hovoří se zde však mnohem více o vším chrysaťm v čtenářově pokoji než o básníku samotném. Uvážíme-li, že v době "Obětí lárm" v téže nakladatelství vyšel německý výber z Vrchlického, víme také, jaké vydání Milke čítal nebo měl alespoň v rukou. Jiný český básník, J. Zeyer, se objevuje v druhé básni: asi proto, že byl strýcem Valerie Davidové-Zhenfeldové, Milkovy první lásky. Co na první pohled vypadá jako duchovní spřízněnost, odhaluje se jako familiární přiblížení strýci. Právně adostatek, že tento básník, katolický mystik své generace, je zde se zřetelom na své židovství nazýván "orientálem".

Pro mladého Milka je typická básně poslední: dojevný výjev, v němž se kavalír sklání k selskému děvčeti, které mu zazpívalo píseň "Kde do nov ráj", a dává mu slavnou. Nalozčččč si hraje na feudála.

V celých "Obětech Lárům" - s výjimkou jediné básně, která přetrvá - dosáhl Rilke při veškerém užití lokálních znalostí a coppéovské genrové kresbě pouhého dojmu kýčovitě pohlednice. Jasně rozeznáváme intelektuální snahu psát básně za každou cenu: volí Slovaný za kulisu primitivnosti, od níž se jeho dekadence má odrážet tím ostřeji a výrazněji. Podobně ve "Dvou pražských povídkách" rozlehlý lokální aparát. Kusé zprávy o procesu Omladiny ho asi přiměly k tomu, aby přesadil bojovníky za svobodu národa jako tajuplné spřežence romantického rytířského románu na hřbitovy a do podzemních chodeb. Podivné dost, že jeho spřeženci se vyznačují psychologí německého Turnvereinu. Jedna postava se mu bezpochyby podařila: manželka plukovníka Meeringa von Meerheima, která svými úzkými nacionalistickými postoji zcela připomíná jeho matku.

U Franze Kafky budeme muset pečlivěji hledat, abychom přišli na stopy živoucího kontaktu se slovanstvem. Ne že by se před ním uzavíral nebo dokonce zaujal pozici svého bratrance Bruna Kafky, nacionálně německého poslance - ale jeho do nitra obrácená povaha ho přivádí k vlastním nevyřešeným problémům, k osamělosti, která je zahrazena ještě navíc sebepozorováním, nemocí a skleníkovou citlivostí. "Kafka", píše Pavel Eisner, promísl a promyslel do posledních krajností trojí kletbu pražských židů německých: egocentrismus kmenového ghetta, ghetto společnosti a ghetto umělcovy duše". Kafka nepatří k oněm světu otevřeným a bohatým povahám jako Werfel nebo Brod, které jsou mu co do původu z pražského německého židovství naprosto rovny. Zatím co tito přijímají základní a vracející se motivy ze slovenského prostředí, zůstává Kafka koncentrován do sebe a do svého díla, jež z propasti podvědomí vibruje až k výšinám abstraktní theologie. Brod opěvoval "Miladu", propagoval Janáčka, Werfel pozvedl "Barboru" k symbolu mateřské zbožnosti, ano, tato postava se vrací v jeho emigračním románu "Prodané nebe"; nic z toho Kafka. Dokonce jména postav si konstruuje - pokud scénérie není mythická Čína nebo duané chodby krtka. Kde přesto proniká slovenský motiv, jako např. v "Odradku", je to jen znamení toho, s jakou vahou na básníka zapůsobil.

Na rozdíl od Rilke mluvil Kafka plynule česky, třebaže měl zcela německou výchovu. Počáteční znalosti získal asi přímým stykem s okolím; zdokonalil se vlastní volbou. Jeho životopisec píše: "Franz získal teprve později z vlastního popudu důkladnou znalost českého jazyka, hluboké pochopení pro českou kulturu - přirozeně aniž zapomínal na svou spřízněnost s kulturou německou." Česky se hovořilo v otcově obchodě, zaměstnanci - jak vyplývá z deníku - byli Češi. O jeho jazykových schopnostech svědčí výjev popsáný v deníku: Obchodní jednání Kafky s otcovým zaměstnancem. Již několik málo řádek je dostatečným důkazem o neomylné pozorovací schopnosti básníkově: "Jedu na Žižkov. Jeho - kantoristova - mladá žena s kulatými tvářemi, podlouhlým obličejem a malým hrubým nosem, jaký nikdy neviděl český obličej. Příliš dlouhý, velmi volný a dlouhý, květovaný a potřísněný župan. Zdá se být zvlášť volný a dlouhý, protože dělá zvlášť rychlé pohyby, aby mě pozdravila: pro poslední zkrášlení položila na stůl album a zmizela, shánějíc svého muže. Manžel s podobnými spěšnými pohyby, napodobovanými snad podle velmi závislé ženy... Čím menší úspěch jsem měl se svými českými přímluvami, tím kočkovitěji se stával jeho obličej"

Vše nasvědčuje tomu, že Kafka měl velmi dobré znalosti české kultury, které postupem let nabývaly na rozsahu a šíři. Jako dítě pořádal se sestrami improvizované divadelní představení s "Jiřím z Poděbrad" jako titulním hrdinou; později ho nalézáme jako kritického diváka v Národním divadle. Doba odloučenosti a soustředěné práce v Silemi u Měcholup promlouvala studium v tomto směru ještě více. V této době - 1917- si poprvé přeje číst českou literaturu v originále. Píše odtud počátkem října 1917 příteli filosofu Weltschovi: "Čtu zde téměř jen česky a francouzsky a výhradně korespondenci, ovšem jen úhledně tištěná vydání. Mohl bys mi půjčit takový svazek? Výběr ponechám Tobě. Velmi se mi hodí téměř všech-
no toho druhu, pokud to není příliš vojenské, politické nebo diplomatické. Při tom jsem nyní četl asi nejlepší z těchto knih, "Výběr z korespondence Boženy Němcové", nevyčerpatelnou pro poznání člověka." Přítel mu asi poslal německé překlady, neboť 17. t. m. píše Kafka zase pražskému adresátu: "S těmi knihami jsem mi nerozuměl. Jde mi především o to, číst původní české nebo francouzské věci, nikoli překlady... Francouzského bu-

de přirozeně nespočet, nebude-li pro mne nic českého, vzal bych si něco z podobné, ale vědecké laichtrovy knihovny." Kafkův životopisec naznačuje, že v básnickové pozůstalosti se zachovala řada poznámek, které povstaly ze studia české literatury. Zde bude mít poslední slovo připravované new-yorské souborné vydání, v němž jistě vyjde vše, co dosud chybělo.

Celý dosah tragického postavení Franze Kafky mezi národy, jež je příznačné pro jeho knen, se objasní ve vyličení epizody, která se přihodila v Tyrolích. Churavějící Kafka odjel do Meranu a usídlil se v malém pensionu. V poledne se shromáždí všichni hosté ke společnému obědu. "Po jídle," píše Kafka, "vyšlo na jevo, že jsem z Prahy. Oba, generál, proti němuž jsem seděl, a plukovník, Prahu znali. Čech? Ne. Vysvětlit teď těm věrným německým militaristickým očím, co vlastně jsi. Někdo řekne Deutschböhmce, jiný zase Kleinseite. Pak se celá věc utiší a obědvá se dále, ale generál bedlivým, v rakouské armádě školeným uchem není s tím spokojen, po jídle se mu nelíbí zvuk mé němčiny, snad se to nelíbí mimochodem spíše oku než uchu. Nyní mu to mohu vysvětlit svým židovstvím. Vědecky je teď sice uspokojen, nikoliv však lidsky, v téže chvíli, asi náhodou, neboť všichni nemohli slyšet rozhovor, přece však v jisté souvislosti, zvedne se celá společnost k odchodu, včera byli alespon dlouho pohromadě, neboť moje dveře sousedí s jídelnou. Také generál je velmi neklidný, ze zdvořilosti ještě dokončuje malý rozhovor, dříve než velkými kroky odspěchá. Lidsky mne ani to neuspokojuje, proč je musím trápit? Být bez toho komického osamělého sezení, předpokládejme, že si nevymyslí nějaká opatření."

Předpoklad se splnil. Tito "pánové, kteří velkými kroky odspěchali", vymysleli opatření; opatření která Kafkovu "Trestní kolonii" co do rozsáhlosti a krutosti daleko předčila. Kafka je na štěstí již nezažil, ale jeho tři sestry se staly jejich obětí v Terezíně a Osvětimi.

Město Praha bylo pro Rilka a Kafku jediným místem, kde se stýkali s českým národem. Zde bylo bezprostřední sousedství, zde byla jediná možnost otevřít dokořán dveře, vyhybat se, prchat nebo se dát zapřít.

V Rilkových nejranějších básních hraje město dominující roli. Jeho "Oběti lárám" můžeme právem označit jako rýmovanou topografii Prahy; často se liší od Baedekra jen tím, že chybí hvězdičky. Je zde vše od Hradčan po Vyšehrad, od Zlíchova po Malvazinky, věže, kostely, řeka a mosty, večerní a ranní přísvit. Chybí jen opravdový, důvěrný a srdečný vztah, vědomí, že toto město znamená domov, který nelze ztratit, krevní oběh, který srdcem, cestami a zahrádkami vede zpět k věčnému člověku. Také zde se jasně ukazuje, že město je voleno jako příhodná kulisa. Jak jinak si můžeme vysvětlit, že Praha později pro Rilka již nic neznamenal, že se k městu při pozdějších návštěvách stavěl chladně, ba nepřátelsky?

Kafkova láska k tomuto městu hoří jako stálý a věrný plamen, který zhasíná teprve návratem mrtvého do zdi židovského hřbitova. V denících najdeme málo, v jeho dílech ještě méně stop: tam však, kde se u myslitele absolutně přesto objevují - v "Procesu" např. - nejsou ničím jiným než jednoznačným důkazem jeho neutuchajícího vztahu. Nehledejme u Kafky zářivá epitheta; tím pádněji působí jeho ironie. "Praha mne nepouští," píše příteli, "ta mafička má drápy. Je třeba se podvolit, nebo - na dvou stranách bychom ji museli zapálit, na Vyšehradě a na Hradčanech, pak teprve by bylo možné, abychom se jí vytrhli..."

Kafkův vztah k Praze nemohl najít krásnějšího výrazu než v ojedinělých lyrických básních, k nimž ho - prosaika - město přimělo. Protože s ním byl spojen jako celý člověk a nebyla to jen vypočítavost literáta - Rilke ve svých pražských letech nebyl ještě ničím jiným - byl to Kafka, nikoliv Rilke, který napsal něžnější, důvěrnější, závažnější pražskou báseň. Nalézáme ji v dopise příteli. Poslední tři verše vyvažují klidem a ryzí melancholií vše, co Rilke kdy z pražské lyriky napsal:

Menschen, die über dunkle Brücken gehn,
vorüber an Heiligen
mit matten Lichtlein.
Wolken, die über grauen Himmel ziehn,
vorüber an Kirchen
mit verdämmernden Türmen.

Stoute otázkou se pojí další: proč je ve vesmíru určitý řád? Ve století vědy uznáváme určité zákony, které jsou základem pro znalost světa. Jedním z těchto zákonů je druhý zákon termodynamický, který říká, že každá soustava, ponechá sama sobě po určité době ztrácí svůj řád a nakonec se rozpadá. Jestliže hmota a energie existují již nekonečně dlouho, proč se vesmír ještě nerozpadl? Proč je dosud ve vesmíru tak výsoco dokonalý pořádek?

Některí filosofové cítili, že jediná věc, kterou mohou bez výhrad přijmout je jejich osobní totožnost. Zatímco jejich skepse je zavedla příliš daleko, měli pravdu když říkali, že poznat můžeme jen sami sebe. Nevěřící však nemůže přinést platný důkaz o tom, že "já" mohou být realitou ve světě pouhých atomů a energie. Ve skutečnosti mnoho vedoucích ateistů potvrzuje, že vlastní "já" je pouhou iluzí.

Mnoho filozofií se zhroutilo, protože mělo nesprávný pohled na člověka. Křesťanství dokáže plně odpovědět na otázku, co je člověk. Mnoho idealistických humanistů napsalo množství vznešených chvalozpěvů na lidstvo. Avšak jen křesťan si uvědomuje, že ani toto jej nemůže ospravedlnit - člověk není nic menšího, než stvoření k obrazu Božímu. To vysvětluje, altruismus člověka, jeho hledání individuální a národní důstojnosti a svobody, naléhavost vidění výsledků práce vlastních rukou, potřeba sdílet co je v hloubce jeho bytí, touha po plné pravdě, horlivost pro spravedlnost, ocenování umění a hudby a nenávisť pro všechno, co by mohlo zmařit tyto tendence.

Tím se křesťan nenechá zmást, protože ví, že lidské srdce je hříšné. Dokonce v tomto století někteří zastávali názor, že výchovou člověka lze naučit milovat bližního. Avšak intelektuální svět se vrací, aby přijal křesťanské učení, říkající, že v základu člověka je něco v nepořádku, něco, co výchova sama nemůže napravit. Jedny z nejkratších činů byly spáchány vzdělanými a civilizovanými lidmi.

Atheisté často ~~zahrávají~~ přičítají zlo člověka nedostatečnému vzdělání. Dokonce vytrvalé lpění člověka na určitých křesťanských hodnotách jako je svoboda, morálka, pravda a osobnost se váže k neschopnosti společnosti oddělit tyto hodnoty od jejich myšlenkové podstaty. Neúspěch nejstriktnějších metod, které chtěly odstranit tyto hodnoty svědčí o tom, že člověk je Boží stvoření a nikoli stroj, který může být programován.

Když byl Ježíš Kristus na zemi, sevyzoval lidi k bezdůvodné důvěře. Přinesl objektivní a pravdivý důkaz. Století před narozením Ježíše předpověděl Bůh skrze proroky mnoho z Jeho života, takže každý upřímný člověk mohl vědět, zdali Ježíš je skutečně tím, za kterého se prohlašoval. Takové detaily jako doba a místo narození, Jeho smrt ukřižováním a Jeho zrtvýchvstání byly předpověděny s ohromující jasností a mocí.

Ježíšův charakter přinutil mnohé, kteří k Němu přistupovali zpočátku skepticky, k úctě a obdivu. Nic nelze srovnat s Jeho humanitou, láskou, nesobečností, čistotou, spravedlností a ochotou napravit společenské zlo. I Jeho největší nepřátelé museli obdivovat Jeho charakter. Žádný vzdělanec nepochybuje, že Ježíš byl moudrý a veliký člověk. On sám se však prohlašuje za Spasitele lidstva. Toto zdánlivě vůbec neodpovídá člověku, který ukazoval takovou pokoru, rozvahu a porozumění - jestliže nebyl tím, za kterého se prohlašoval.

Zrtvýchvstání Ježíše Krista je jedním z nejověřenějších faktů historie té doby. I starověcí autoři se zmiňují o této události, která změnila Jeho bážlivé učedníky v muže, kteří riskovali své životy, aby řekli světu o Kristu. Mnoho lidí zemřelo pro své přesvědčení; kdyby však byl ochoten zemřít pro věc, o které ví, že je nesprávná? První křesťané měli výsadu, být s Ježíšem ještě 40 dní po Jeho zrtvýchvstání. Mnoho jich bylo ochotno nechat se raději kamnovat a ukřižovat, než kompromitovat poznanou pravdu. Snad největším důkazem je to, že Ježíš Kristus ~~li je d o d n e s.~~

f.h. richard :

TANČÍNE KOZÁČKA

Ve stínu rudého biče budujem středom
 z výhledu nám vládne nelidský nadčlověk
 s náhubkem na ústech budujem impérium
 k oslavě Satanově pějeme s falešným úsměvem
 pějeme Te Deum
 pějeme Te Deum

Za kousek žvance
 tančíme hadí tance
 s úsměvem prošťáčka
 tančíme komáčka
 pod karabáček
 rudých ajatollů

Naši touhu krotí
 strach
 a
 ostnatý drát

jak krvavý ve stoce
 toužíme marně
 po
 krystalovém potoce
 naši touhu krotí však
 mříže
 a
 ostnatý drát

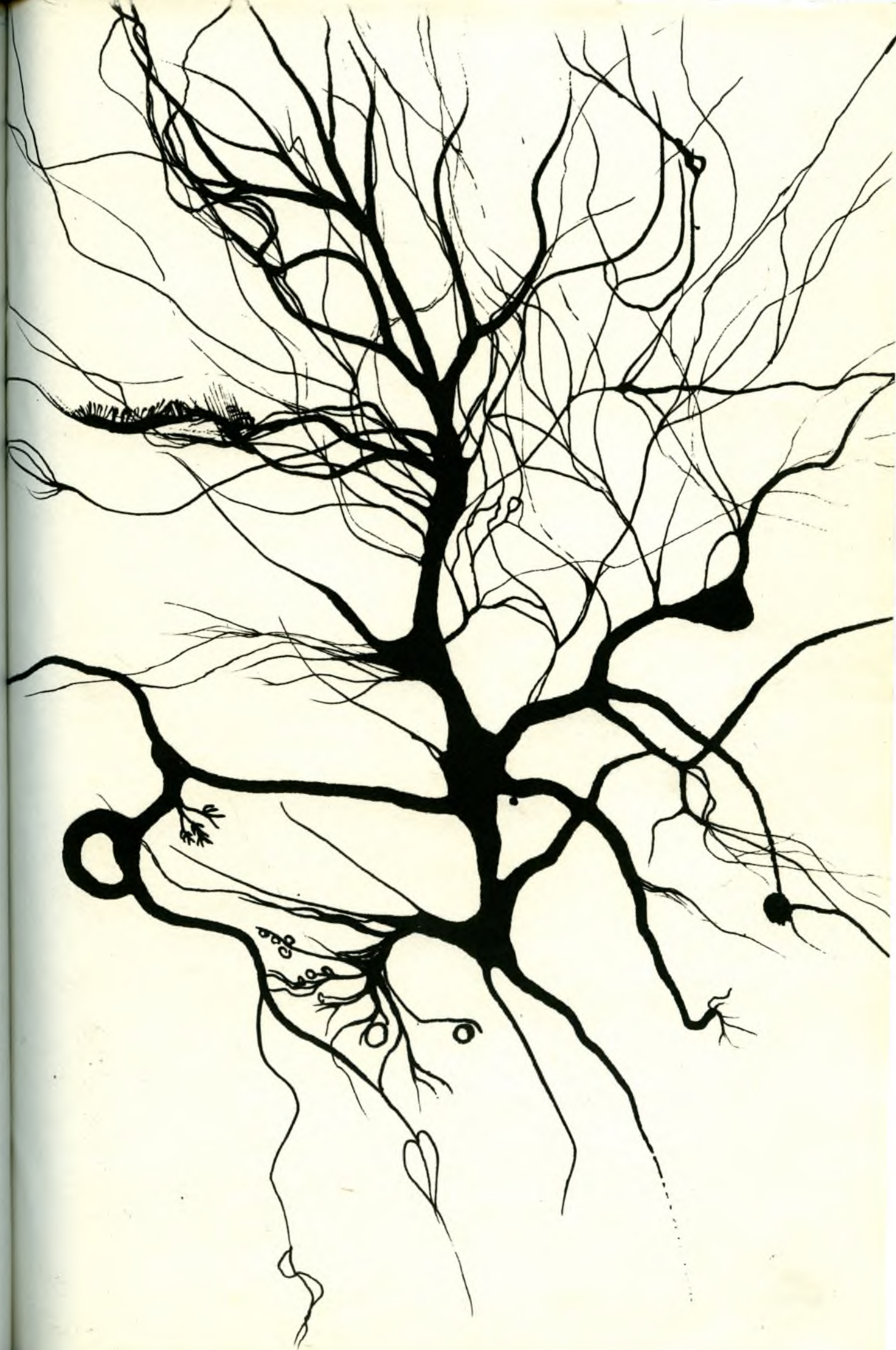
0000 Ruzyně 1979

I.

I přes mříže jsou cítit růže
 i s okovy na rukou dají se básně psát
 s oprátkou na krku dál se dá zpívat
 z pokleku dá se pak vždy znovu vstát.

Ruzyně 1978

Ze sbírky "Básně z pokleku"

ZENĚ BEZ BOHA

Přichází ze země
kde

myrtou
s smutným očima ikon
vydláždili cestu
k Nekropoli zítřka

přistřihli křídla andělům

Pegasův ohnivý
poznat dali bič

Přichází ze země
ze země pálnoční
ze země bez Boha

kde
národ klaní se
poslaceným Venušín
trpaslíkům sídlovým

kde
pod bičem Vandalů
bortí se

impérium lásky

-----0000-----
-----0000-----1979-----

ZROZENÍ V OTROCTVÍ

Zrození v otroctví
temného věku

přesto svobodní
ve své duši
neboť na dně srdce
skrýváme dosud
cár

zástavy Spartakovy

Okovy spoutání
jizvy poseti
pějeme píseň zítřka

jenž vám nepatří

hoříme plamenem

PRAVDA JE S NÁMI

Bez nároku
na korunu mučedníků

kelámská očima
hlídáme přes mříže
zelený strom

pravda je s námi
v kartouze
ve tvaru hvězdy

pravda je s námi
v desítkách kazenných domů

Vztáhli jsme ruku
 teď hnijem v po olyapském ohni
 okovech
 spojení osudem Prométheu

Bohové nás prokleli

my

proklínáme Bohy

však sroženi na kolena
 věříme v den
 kdy

děvce babylonské
 z ruky

vyrvem pochoď...

PIŠTE SI TESTAMENT

Slunce z mříží

plete ornament

pište si vládcové

pište testament

naše kobky již

bobtnají nenávistí

pařáty propadlišt

se vztahují

po vaších korunách

dobytých latí

jen v našem strachu

je vaše "síla"

ten strach

nebude věčný

Pište si vládcové

pište si testament !

TEN STRACH NEBUDE VĚČNÝ !

=====0000=====
 -----Ze sbírky "Básně z pokleku"-----Bory-5-4-79-----

S BERÁNKEM V NÁRUČI

V tisících postelí

sloužíme černou mši

ze lásku

- bez lásky -

v postojí pozérů

klademe obázky

- zbytečných slov -

na vykradené broby

svých snů

v nekrofilním vzrušení

široce žvaníme

o Království Božím

na samém kraji kráteru

své lhostejnosti

a strachu !

....

S beránkem v náručí

bloudíme mezi hroby

svých lásek

bloudíme Nekropolí

ducha

v týle nám sedí
měňavý strach

před hrůzou pravdy

bráníme se sačím

naše básně tlejí

na dně popelnic

házíme perly sviním

nirvánu hledáme v objetích

ve škarpách u silnic

hvízdáme se blues

blues trosečnicků

naše sny se topí

v závěji otavníků ,,??????????????????

na dně pobárů

- a klínů -

hledáme Meziáše

od úst si trháme

desátek pro Jidáše

Na periferii duše

hledáme

mrtvého Meziáše

od úst si trháme

desátek pro bratra

pro Jidáše

Zbývá nám jen

cirkulace kroků

šílený smích Viktorek

- šílený smích

V i k t o r e k !!!

-----00-----0-----
"Jidáš je svatý"/Bory/V'79/-----

TUPÍTE KRISTA

Krista sněli jste s kříže

teď jeho srdce snědli s bořicí

pijete jeho krev

za dveřmi sakristie

dlaně své líbáte jen

do blav lijete si Martel

místo krve Páně

šunkou zpmili jste

hostie

harně pozlatili jste kříže
slova lásky tlejí vám

vaše srdce jsou suchá v ústech

jeho krvi jak květy na hrobech

jste vysvětili kříže
jeho slovy

- posvětili mlčením -

vydláždili kostnice
své víry

Tupíte Krista

když líbáte mu nohy
rty

páchnoucími

frigidní láskou
a slovy

o míru

čpící zradou

Jste svině

přecpané perlami

jste zrůnami

chráněných snů

ubítených vlastním berlami

berlami vyčichlých slov

jste stínem

jenž

ve jménu světla

zardousit chce

slunce

9-9-79

SÓLO PRO JIDÁŠE

V opoře vašich snů

šilový skřet noci

hraje sólo pro Jidáše

uprostřed noci

se svatosáří

z rybích kostí

za třicet stříbrných

za šbytky od guláše

líbáte schody pekla

sevrženou pěstí

zdravíte Mesiáše

jenž vám lásku

přináší

Své srdce otroků

skrýváte pod metály

pod krovkami fraků

bojíte se tay pod portály

jež

skrývat může

dýku ...

bojíte se slov
 jež vám mohou servat masku
 z malomocné tváře
 bojíte se kletby
 kradené svatozáře
 bojíte se davu
 i samoty
 bojíte se pravdy
 jež nedá se koupit
 jako klenoty
 Vaše láska
 je jak pomník
 na zakázku
 vaše štěstí
 visí
 na zlatém vlásku
 děda Věevěda
 Jen brajíte dál
 to sělo pro Jidášě
 však on se vám
 po svém
 odmění !

-----000-----VI.-79-----

JIDÁŠ JE SVATÝ Ze sbírky "JIDÁŠ JE SVATÝ"

Ctíte kříž
 Mamon je vaším bohem
 Jidáš vaším svatým
 Jidáš je svatý
 Jidáš je svatý ! !

Ze argument náte mříže
 postel je lásky synonymem
 účetní kniha
 Vaší Biblí
 bursa
 Vaším chrámem

mříže jsou jen býlí
 lež
 je vaším dráhem
 Jidáš je váš svatý

Jidáš je svatý !

V HRUDI KLUBKO HADŮ

Na krku Madonu
 v hrudi klubko hadů - s vypíchnutýma očima -
 na oltář Mamonu
 vložili jste pravdu
 na vahách stříbren
 vyvážili zradu
 váš Mesiáš má
 náhrdelník z dračích zubů
 Ve jménu morálky
 vraždíte vestálky - jež poznaly lásku -
 ve jménu morálky
 vraždíte beránky

-----000-----se smíchem druidů .

malta svédovf strachu odcizenf lhotejnosti,

Bloudíme tedy
 bludištěm prázdných slov
 kryptami mrtvě narozených dní
 záhony otrávených růží

Čicháme
 ke květům nenávisti

a spousta smutných očí na nás zírá
 z těch zdí .

...?
 ...?

oo

10-80

Z oblázků prázdných slov
 stavíme
 čínskou zeď na pomezí duše
 ze žlučových kamenů strachu a zášti
 stavíme val na pomezí pravdy
 z gagátu lži
 a nenávisti
 stavíme
 hradbu na pomezí štěstí
 z manifestů kacířů
 z kostí mučedníků
 stavíme bašty
 na pomezí svobody
 Z ledových ker prázdných slov
 a zlata
 stavíme Čínskou zeď
 na pomezí lásky
 z krůpějí krve
 perel
 a slz
 stavíme Čínskou zeď
 na pomezí Touhy
 z oblázků prázdných slov
 stavíme
 Zeď Mlčení.

003

000

f.h.r.ooof.h.r.ooof.h.r.ooof.h.r.ooof.h.r.ooof.h.r.ooof.h.r

REPRODUCED FROM THE ORIGINAL MANUSCRIPT BY THE NATIONAL ARCHIVES OF THE CZECH REPUBLIC

Doktor Caligari

JOHANNES NUSLER

V minulém století žil v Německu muž,
nazývaný Caligari, který uvažoval při
životě nihilisticky, jeho vůle nebyla
jeho vůlí a jeho vědomí nebylo jeho
vědomím. Reprocičuje nikdy, stal se ná-
městník v jeho rukou nástrojem nešťast-
ných vrážd. Jeho tvář byla při tom strach-
ná a bílá.

/ s titulky k německu filmu./

V politických činnostech ani
Zaplombovaných tankových páry
Spi
Svědomy světa
Se svou jedinou morálkou
Géorgienů k smrti
Klasie pod sebe důvody jako nikdy
Zatím co velká schizofrenie dějin
Podobná rudičce horečně pobíhající po celé zemi
Stírá si z čela pot namísto čestě

Nihilistické
V jeho čase je strychnin smrtí
Dialektický materialismus
Který padá
Posud nejúplnější
Avšak
Nesbytně historický a podmíněný
Výklad světa
První se
Svému odchodu z dějin
S úporností stejně dojemnou jako smutnou

Nihilistické
Ve stínu dějiného procesu
Vymýšleného k chvilce absolutna
S vlnkami očima krávy
Přetváří své znevolnění
Military zervismu

Toto nepronikavé tesnie ješ jednou prechodne na kŕti
Ješ prý vi kto koho tlačí bota
Ješ se vŕnaje prakticky pedikúra dŕjin
S náhou bota
Ktorej vtlačuje politiky odcudzenej
Do ového masivného lŕna

+ + +

Vidŕl jsem hŕdro jak vyasdvá krajine
Tre biljeh korolŕ
Pasutiny vŕrobnich krivak na zpŕsob ŕadrovecky
Vidŕl jsem propast mezi survinou a ŕlovŕkŕn
ŕibenici jako sitovŕ vŕraz
ŕaludek ovŕta plnŕ pijavie
Stal jsem se pŕchodem livlŕ
ŕitervna polon
Kde ostrŕ obrysy pulŕjeh vŕncuji svou vŕlŕ pŕŕŕtŕm
noŕnŕm nebi

+ + +

Slyŕel jsem
ŕeloznŕ piliny kŕokŕ
Jegichŕ beznŕlŕj ŕŕd
Je uvŕŕŕn ve zŕstek hlavici angŕeta nepŕesnŕho jako buldok
Slyŕel jsem ŕelost
Jako kdyŕ se slŕtaji stŕhovanŕi vozy
Vidŕl jsem
Inteligenci
Bezŕasnŕ ŕkoruŕpovenou
Rozŕhajici vytvŕŕet vŕdu plechovŕm ŕŕŕkŕm
Rozlopec utvŕjeh zaplŕŕenŕtŕ nŕrodnŕi pohŕty
ŕrtvoly livjeh galvanizujici
Rentagŕie silnice ovŕnŕi vozy
Pro perŕnŕ vŕlce a kŕŕŕovŕnŕ ŕilnŕ
Vidŕl jsem lŕvŕnŕovanŕ pot v podpeŕŕ ŕŕlŕŕka
ŕarychlo vŕsŕobenŕm pro ŕŕŕilŕy pro tajemŕiky
Vidŕl jsem jak z tŕla proletariŕtu jsou rvŕny bŕŕŕŕky
Rozkŕovenŕ jsou na pak pŕedklŕŕŕny v ŕŕvodnŕich kuchynŕch
Kde na plakŕtech se ukŕzujŕ rezidencie jako ovŕnŕ kŕrva
A zatŕm proletariŕt ŕbŕtŕŕl do pracujiciŕh
A zatŕm pracujici zhubli do proletariŕtu
A to vŕe se pŕŕrŕle jako jeden lid

+ + +

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXKXXXXXXXXXXXXXXX

